

**31-OJI TARPTAUTINĖ MOKSLINĖ
JONO JABLONSKIO KONFERENCIJA
„KALBA KAIP SISTEMA IR PROCESAS“**

Vilniaus universitetas

2026 m. spalio 1–2 d.

PRANEŠIMŲ TEZĖS

**THE 31ST INTERNATIONAL SCIENTIFIC
JONAS JABLONSKIS' CONFERENCE
“LANGUAGE AS A SYSTEM AND PROCESS”**

Vilnius University

October 1–2, 2026

ABSTRACTS

ORGANIZATORIUS / ORGANIZER

Filologijos
fakultetas

MOKSLINIS KOMITETAS / SCIENTIFIC COMMITTEE

Prof. habil. dr. Jolanta Gelumbeckaitė (pirmininkė / chair, Frankfurto prie Maino Gėtės universitetas / J. W. Goethe University in Frankfurt am Main)

Doc. dr. Diego Ardoino (Bernio universitetas, Vilniaus universitetas / Vilnius University)

Prof. dr. Laimutė Balode (Latvijos universitetas, Helsinkio universitetas / University of Latvia, University of Helsinki)

Dr. Adriano Cerri (Pizos universitetas / University of Pisa)

Prof. habil. dr. Pietro Umberto Dini (Pizos universitetas / University of Pisa)

Dr. Aurelija Gritėnienė (Lietuvių kalbos institutas / Institute of the Lithuanian Language)

Doc. dr. Gintarė Judžentytė-Šinkūnienė (Vilniaus universitetas / Vilnius University)

Prof. dr. Andra Kalnača (Latvijos universitetas / University of Latvia)

Prof. dr. Vytautas Kardelis (Vilniaus universitetas / Vilnius University)

Doc. dr. Virginija Masiulionytė (Vilniaus universitetas / Vilnius University)

Dr. Jowita Niewulis-Grablunas (Poznanės Adomo Mickevičiaus universitetas / Adam Mickiewicz University in Poznan)

Doc. dr. Anna Ruskan (Vilniaus universitetas / Vilnius University)

Doc. dr. Marius Smetona (Vilniaus universitetas / Vilnius University)

Dr. Christa Schneider (Bernio universitetas / University of Bern)

Doc. dr. Edmundas Trumpa (Latvijos universitetas / University of Latvia)

Dr. Loreta Vaičiulytė-Semėnienė (Lietuvių kalbos institutas / Institute of the Lithuanian Language)

Doc. dr. Laura Vilkaitė-Lozdienė (Vilniaus universitetas / Vilnius University)

Prof. dr. Loreta Vilkienė (Vilniaus universitetas / Vilnius University)

Dr. Aurelija Tamulionienė (Lietuvių kalbos institutas / Institute of the Lithuanian Language)

Doc. dr. Vilma Zubaitienė (Vilniaus universitetas / Vilnius University)

ORGANIZACINIS KOMITETAS / ORGANIZING COMMITTEE

Doc. dr. Erika Jasionytė-Mikučionienė (pirmininkė / chair, Vilniaus universitetas / Vilnius University)

Dr. Agnė Aleksaitė (Lietuvių kalbos institutas / Institute of the Lithuanian Language)

Dr. Anželika Gaidienė (Lietuvių kalbos institutas / Institute of the Lithuanian Language)

Doc. dr. Gintarė Judžentytė-Šinkūnienė (Vilniaus universitetas / Vilnius University)

Prof. dr. Vytautas Kardelis (Vilniaus universitetas / Vilnius University)

Aistė Marija Markevičienė (Vilniaus universitetas / Vilnius University)

Doc. dr. Marius Smetona (Vilniaus universitetas / Vilnius University)

Prof. dr. Irena Smetonienė (Vilniaus universitetas / Vilnius University)

Doc. dr. Evaldas Švageris (Vilniaus universitetas / Vilnius University)

RĖMĖJAS / SPONSOR

Filologijos
fakultetas

Lietuvos
mokslo
taryba

SUDARĖ / EDITED BY

Erika Jasionytė-Mikučionienė

TURINYS / CONTENTS

PLENARINIAI PRANEŠIMAI / PLENARY PAPERS	7
DAVID BRITAIN. Moving forward in regional dialectology: Combining new technologies and sociolinguistic sensitivities	8
PIETRO U. DINI. A Guest in the System: Categorization, Models of Translation, and Definiteness in the Baltic Versions of the "Flood Prayer"	9
PIOTR GRABLUNAS. Apie Latgolą, dievaži, mažiau žinau negu apie Borneo ir Sumatrą. Daugiakalbystė Latgaloje: preliminarūs projekto MULTILING-HIST tyrimų rezultatai	10
RITA MILIŪNAITĖ. Naujažodžiai elektroninėje komunikacijoje: samprata, ypatybės, funkcijos	11
SIMONE PISANO. Polymorphism and Suppletion in the Verbal Morphology of Some Central Sardinian Varieties	12
NIDA PODERIENĖ, AURELIJA TAMULIONIENĖ. Lietuvių kalbos gyvybingumas: kalbos socialinė ir kultūrinė jungtis	13
DŪRINIAI IR DŪRYBA BALTŲ KALBOSE / COMPOUNDS AND COMPOUNDING IN BALTIC LANGUAGES.....	14
ILZE AUŽIŅA, DACE MARKUS, PAULA MIKELSONE, GUNA RĀBANTE-BUŠA. Phonetic Realization at the Boundary of Compound Components.....	15
LAIMUTE BALODE. Compounds in Latvian Hydronymy: A Comparative Perspective	16
PAULS BALODIS. Rare Compound Surnames in Latvian	17
GITA BĒRZIŅA. Between Form and Meaning: Greek-Inspired Latin Compounds and Their Latvian Equivalents	18
NATALIA BRELIK. Compounding Strategies in Polish Animal and Plant Names.....	19
ANITA BUTĀNE. Compound loan translations (calques) in terminology	20
ADRIANO CERRI. From Morphosyntactic Construction to Complex Numerals: The Baltic 11–19 Series between Compounding and Lexicalization	21
ANNA FRĪDENBERGA. Compounds vs. noun phrases in the Historical Dictionary of Latvian language22	
ALEKSANDRS GRIGORJEVS. Headedness and Exocentric Verbal Compounds in Qashqadarya Arabic Dialect.....	23
MILAN HOPLÍČEK. Prefixal Derivatives of Borrowed Verbs in Latvian and Czech: Quantitative Corpus-Based Comparison.....	24
DAIKI HORIGUCHI. Latvian compound passive past participles ending in <i>-orientēts</i> 'oriented'	25
LINA INČIURAITĖ-NOREIKIENĖ. The boundary between derivation and compounding in Lithuanian neoclassical compounds	26
ANDRA KALNAČA, TATJANA PAKALNE. Interjection Formation in Latvian: Boundaries between Compounding, Reduplication, and Subtraction	27
ILZE LOKMANE, GUNTA NEŠPORE-BĒRZKALNE. Čumēt un mudžēt, aijā žūžū, kling klang and the like: redefining multi-word expressions for enhancement of the electronic dictionary Tēzaurs	28
JOLANTA VASKELIENĖ. Neologisms in Lithuanian fiction: compound nouns	29
ANDREJS VEISBERGS, JURGITA MIKELIONIENĖ. Blending and Clipping – Compounding in Latvian and Lithuanian.....	30
EVELĪNA ZILGALVE. Latvian Particle Combinations: Form, Order, and Pragmatic Motivation.....	32

ETNOLINGVISTIKOS TYRIMAI / ETHNOLINGUISTIC STUDIES	33
MONIKA HABER. „Mylėjau mergelę...” Meilės kultūriniai modeliai lietuvių ir lenkų dainuojamojoje tautosakoje	34
JŪRATĖ PAJĖDIENĖ. Žemaitiško velniavimosi leksemų ir jų vartojimo kontekstų įvairovė (remiantis XIX–XX a. šaltiniais)	35
SILVIJA PAPAURĖLYTĖ-KLOVIENĖ. Kaimo garsai, vaizdai ir vaizdiniai lietuvių kalbos pasaulėvaizdyje	36
VILIJA RAGAIŠIENĖ. Anytos ir marčios santykių vaizdavimas dainose	37
KRISTINA RUTKOVSKA. Tolerancijos samprata lietuvių kalboje	38
VILIJA SAKALAUSKIENĖ. Kalbinis kultūrinis javų piktžolių poveikslas lietuvių leksikografiniuose šaltiniuose	39
MARIUS SMETONA. Šuo lietuvių tarmių žodynuose	40
IRENA SMETONIENĖ. Šuo lietuvių literatūroje	41
ŽYDRŪNĖ ŠALAVIEJŪTĖ. Šuns pavadinimai lietuvių leksikografiniuose šaltiniuose	42
LORETA VAIČIULYTĖ-SEMĖNIENĖ. Gailestingumas būdvardžio <i>gailestingas</i> , <i>-a</i> formų pagrindu	43
INTERSUBJEKTYVUMAS KALBOJE IR DISKURSE: SINCHRONINIAI IR DIACHRONINIAI ASPEKTAI / (INTER)SUBJECTIVITY IN LANGUAGE AND DISCOURSE: SYNCHRONIC AND DIACHRONIC ASPECTS	44
ERIKA JASIONYTĖ-MIKUČIONIENĖ. Aukštesniojo ir aukščiausiojo laipsnio prieveiksmių funkcijų raida ir subjektifikacija lietuvių kalboje	45
JULIJA KOROSTENSKIENĖ. Beyond Epistemic Focus: Event Salience and the Lithuanian Verbal Prefix <i>be-</i>	46
ANNA RUSKAN, AUDRONĖ ŠOLIENĖ. Discourse functions of space adverbials in English and Lithuanian: The case of <i>here</i> and <i>čia</i>	47
VITA VALIUKIENĖ. <i>Dis „sakyk“, disons „sakykime“, dites „sakykite“</i> : nuo veiksmažodžio iki diskurso žymiklio. Prancūzų–lietuvių kalbų tekstynų parentas tyrimas	49
VILMA ZUBAITIENĖ, SKAISTĖ VOLUNGEVIČIENĖ. (Inter)subjektyvumo raiška lietuvių mokslo kalboje: autoriaus pozicijos ir skaitytojo įtraukimo strategijos	50
KALBA IR JOS PRIEINAMUMAS: EMPIRINIAI PAPRASTOSIOS IR LENGVAI SUPRANTAMOS KALBOS TYRIMAI / LANGUAGE AND ACCESSIBILITY: EMPIRICAL STUDIES ON PLAIN AND EASY LANGUAGE	52
JUSTINA BRUŽAITĖ-LISECKIENĖ. Readers' preferences towards different cohesive devices	53
JOLANTA KOVALEVSKAITĖ. Lengvai suprantamos lietuvių kalbos tekstynas: gerieji pavyzdžiai ir darbo gairės	54
JUSTINA MANDRAVICKAITĖ, DANGUOLĖ KALINAUSKAITĖ. AI models for Lithuanian text simplification: a linguistic analysis	55
VELGA POLINSKA. Implementing easy language in museums: towards cultural accessibility in Latvia	56
JUSTINA MANDRAVICKAITĖ, DANGUOLĖ KALINAUSKAITĖ. AI models for Lithuanian text simplification: a linguistic analysis	56
ADRIJA REDECKAITĖ, JUSTINA BRUŽAITĖ-LISECKIENĖ. Fiction in Easy Language Across Different Reader Groups	57
LAURA VILKAITĖ-LOZDIENĖ, EMILIJA VIEVESYTĖ. Repeated names penalty in linking sentences: do different readers behave the same?	58

KALBŲ ĮVAIROVĖ VILNIAUS UNIVERSITETE: TRADICIJA IR KAITA / LINGUISTIC DIVERSITY AT VILNIUS UNIVERSITY: TRADITION AND CHANGE 59

SKIRMANTĖ BIRŽIETIENĖ. <i>Studiosae iuventuti</i> : lotynų kalbos mokymas jėzuitiškame Vilniaus universitete	60
DAINIUS BŪRĖ, DIEGO ARDOINO. Italų kalbos istorija Vilniuje: kontekstai ir faktai	61
JONĖ GRIGALIŪNIENĖ. Anglistikos studijų raida Vilniaus universitete: nuo literatūrinės paradigmos iki tarpdisciplininių kalbos ir kultūros studijų	62
REGINA JAKUBĖNAS. Viešieji poetikos ir retorikos egzaminai Vilniaus akademijoje XVIII a. antroje pusėje	63
JELENA KONICKAJA. Šiuolaikiniai literatūros vertimai iš slavų kalbų į lietuvių kalbą: VU Slavų filologijos katedros (1989–2007) veiklos rezultatai	64
PAVEL LAVRINEC. Rusistika Vilniaus universitete	65
VIRGINIJA MASIULIONYTĖ, JUSTINA DAUNORIENĖ, DIANA ŠILEIKAITĖ-KAISHAURI. Kalbos Vilniaus universitete XVIII pab.–XIX a. pr. ir XX a. pr.: studijos ir mokslas	66
MEILUTĖ RAMONIENĖ. Lietuvių kalba kaip svetimoji: kas nutiko po 1990 m.?	67
EGLĖ ŽILINSKAITĖ-ŠINKŪNIENĖ, VYTAUTAS RINKEVIČIUS. Latvių kalba Vilniaus universitete	68
ŠEIMOS KALBŲ POLITIKA / FAMILY LANGUAGE POLICY 70	
EGLĖ GUDAVIČIENĖ. Tėvų nuostatos paauglių kalbinio elgesio atžvilgiu	71
INGA HILBIG. Lietuvių kalba Paryžiuje ir prancūzų kalba Vilniuje: išorinių šeimų kalbų politikos veiksmų analizė	72
KRISTINA JAKAITĖ-BULBUKIENĖ. „Tarp tapatybių“: Šalčininkų atvejis	73
LORETA VILKIENĖ. Kalbos mokymas kaip investicija į vaikus	74
BENDROJI SEKCIJA / GENERAL SESSION 75	
MASATOSHI ADACHI. Language Choices as Collective Creativity in Collaborative Subtitling	76
MARTA MARIJA ALEKNAVIČIŪTĖ. Naujas įrankis lietuvių kalbos pseudožodžiams generuoti – lietuviškasis "Wuggy" įskiepis	77
SAULĖ ALEKNAVIČIŪTĖ, LINA INČIURAITĖ-NOREIKIENĖ. Word-formation processes in social media neologisms: Evidence from Reddit and X	78
DIEGO ARDOINO. Between scholarly critique and polemic: an analysis of F. Kortlandt's "A Note on the Old Prussian Epigram"	79
GABRIELĖ BRAZAITYTĖ, JURGIS PAKERYS. Lietuvių kalbos trumpinių sandaros ypatumai	80
ANA DAUGAVET. Gyvena kaip gyvenę: santykinio laiko konstrukcija su pasikartojančiais veiksmožodžiais	81
INA DRUVIETE, DITE LIEPA. Forms of language existence in Latvian linguistics: Between traditional classification and variationist theory	82
EGLĖ GABRĖNAITĖ. Mokslinio pagrįstumo retorika: tarp persvazijos ir epistemologijos	83
ARTŪRAS JUDŽENTIS. Dėl prijungimo raiškos būdų lietuvių kalbotyroje	84
DANGUOLĖ KALINAUSKAITĖ, JUSTINA MANDRAVICKAITĖ, MILITA SONGAILAITĖ, VIRGINIJUS MARCINKEVIČIUS, TOMAS KRILAVIČIUS. Specializuotas, bet universalus: vieno tekstyno panaudojimas skirtingoms praktinėms kalbos modelių mokymo ir vertinimo užduotims	85

DANGUOLĖ KALINAUSKAITĖ, JUSTINA MANDRAVICKAITĖ, MILITA SONGAILAITĖ, AGNĖ PAULAUSKAITĖ-TARASEVIČIENĖ, TOMAS KRILAVIČIUS. Nuo tekstynų iki įrankių: anotuoto nuasmeninimo tekstyno ir lietuvių kalbai skirtu nuasmeninimo sprendimo atvejis	86
VYTAUTAS KARDELIS. Pasvarstymai apie F. de Sosiūro dėsni	88
ASTA MITKEVIČIENĖ. Angliški išspraudai kaip terminų identifikavimo priemonė	89
JURGIS PAKERYS, AGNĖ NAVICKAITĖ-KLIŠAUSKIENĖ, VIRGINIJUS DADURKEVIČIUS. Lietuvių kalbos priesagos <i>-in-is</i> , <i>-ė</i> būdvardžių daryba tekstyno duomenimis	90
KĘSTUTIS RAČKAITIS. Skaitmeninis įrankis etimologinių ir kitų kalbinių duomenų rikiavimui ir tyrimui grafų technologijų pagrindu	91
ERIKA RIMKUTĖ, AGNĖ BIELINSKIENĖ, LAIMA JANCAITĖ-SKARBALĖ. Sintaksiškai anotuoti lietuvių kalbos tekstynai: nuo ALKSNIŲ prie SIMO.....	92
CHRISTA SCHNEIDER. Two, Four or Forty Languages? An Investigation into Historical Multilingualism in the Early Modern City-State of Bern, Switzerland	93
CHRISTA SCHNEIDER. The Devil's in the Difference: Tracking Phonological Change in Witch Trial Papers	94
BERNADETA SKIRGAILAITĖ. Būdvardžio <i>legitimus</i> ir jo vedinių vartoseną, darybą bei normiškumą .	95
MARIJA SOTNIKOVA ŠTRAUS. Kalbų politikos Lietuvoje, Lenkijoje ir Slovėnijoje lyginamoji analizė (1989 m. – iki šių dienų)	96
MONIKA STANKIENĖ, DAIVA ALIŪKAITĖ. Nuo vietos iki vietos jausmo, arba kodėl skiriasi kalbos variantų vaizdiniai	97
JONAS STEPŠYS. 4–6 metų lietuvių vaikų, turinčių kalbos neišsivystymą, pasakojimo ir atpasakojimo mikrostruktūros analizė.....	98
NIJOLĖ TUOMIENĖ. Nykstančios kalbos fonetiniai pėdsakai kontaktinėje tarmėje: substrato susidarymas dviejų kartų perspektyvoje.....	100
AUŠRINĖ TVERSKYTĖ, GINTARĖ JUDŽENTYTĖ-ŠINKŪNIENĖ. Nuo atstumo prie konteksto: eksperimentinis lietuvių kalbos vietos deiksės tyrimas	101
ALVYDAS UMBRASAS. Kalbininko įvardijimas ir vaizdinys pagrindiniuose aiškinamuosiuose žodynuose.....	102
ANDRIUS UTKA, DANGUOLĖ KALINAUSKAITĖ, JUSTINA MANDRAVICKAITĖ, MILITA SONGAILAITĖ, JUSTINAS JUOZAS DAINAUSKAS, VYTAS MULEVIČIUS, ARTŪRAS NAKVOSAS, PAULIUS VAIČEKONIS, VYTENIS ŠLIOGERIS, TOMAS KRILAVIČIUS. Bendrasis lietuvių kalbos tekstynas dirbtinio intelekto technologijoms ir kalbos tyrimams	103
SKAIDRĖ VAINIKAUSKAITĖ-TOMAŠEVIČIENĖ, LORETA VILKIENĖ. Dezinformacijos naratyvų sąsajos su rusakalbių imigrantų kalbinėmis nuostatomis.....	105
VAIVA ŽEIMANTIENĖ. Lietuvių kalbos apibendrinamieji sąlyginiai nuolaidos sakiniai	106

PLENARINIAI PRANEŠIMAI

PLENARY PAPERS

DAVID BRITAIN

Universität Bern

david.britain@unibe.ch

Moving forward in regional dialectology: Combining new technologies and sociolinguistic sensitivities

Regional dialectology has, for over 150 years, provided an invaluable historical baseline for the study of linguistic variation, from, to use British examples, Bonaparte's and Ellis's nineteenth-century surveys of „uncultivated peasants“ through to the monumental Survey of English Dialects (SED, 1962–71). These foundational projects achieved impressive regional coverage across hundreds of sites, but their methodological compromises are equally instructive: restricted demographic sampling to Non-mobile, Older, Rural Males (NORMs); on-the-spot rather than recorded transcription; and data-collection timescales stretching to decades. Labovian sociolinguistics from the 1960s redirected attention toward socially stratified variation within single communities, improving representativeness, data capture, and speed – but at the cost of multilocality coverage, leaving researchers today still reliant on SED data drawn from nineteenth-century-born speakers.

Computational reanalyses of legacy SED data (Viereck 1986; Shackleton 2007) offered early quantitative inspections of historical corpora, while Web 2.0 has transformed data collection itself: internet quizzes, social media scraping, and smartphone applications such as the English Dialects App and the BBC Future „secret accent“ survey have generated datasets of unprecedented scale at a fraction of the cost and time of traditional fieldwork, while beginning to incorporate social metadata largely absent from earlier atlases. These crowdsourced methods nonetheless remain self-report, sampling-biased, and text- rather than speech-based, leaving a persistent gap: no nationwide, speech-based survey of England has combined sociolinguistic sensitivity with genuine regional coverage.

The talk then turns to CURLEW (Census of Urban and Regional Language in England and Wales), a new four-year project designed to close that gap for England and Wales. Modelled on Leemann's Swiss Dialäktatlas, CURLEW will survey over 140 sites across England and Wales, chosen to maximise dialect diversity and population spread, and will recruit a demographically broader range of speakers than SED's NORM-only sampling. Each participant completes some 300 target-variable elicitation items spanning phonetics, lexis, morphology, syntax, and discourse, plus a read-speech passage and spontaneous conversation.

Data collection is conducted remotely via smartphone app with Zoom-supervised fieldwork, while AI tools automate the processing that made earlier surveys so time-intensive. My talk reflects candidly on the compromises this entails, arguing that CURLEW offers a template for a technologically enabled successor to the Survey of English Dialects, a century on.

PIETRO U. DINI

Università di Pisa

pietro.dini@unipi.it

**A Guest in the System: Categorization, Models of Translation, and Definiteness in
the Baltic Versions of the “Flood Prayer”**

The focus of this presentation is on a problematic expression of the “Flood Prayer” (Germ. Sintflutgebet) contained in the Martin Luther’s “Small Catechism”, often known in the literature simply as the Enchiridion. Methodologically based on the “hermeneutic method” it has been brought to light a notable difference between the early Baltic traditions in the rendering of the German collective numeral composite *selbacht*.

The German numeral category, not attested in the modern Baltic languages, has left some traces in the earliest Old Prussian and Old Lithuanian catechisms. A different rendering has been investigated in the Old Latvian Lutheran Catechism Corpus for the 16th and 17th centuries, and even later. The comparison of the corresponding attestations of the devotional text of the “Flood Prayer” in the earliest Old Baltic Lutheran Catechisms reveals a complex situation in the three Baltic languages and shows a sort of “guest in the system” of the numerals.

Translators working in the three Baltic languages faced challenges in dealing with this grammatical category but ultimately resolved them according to two translation strategies: explanatory rendering and imitational rendering. The in-depth corpus-based study of the “Flood Prayer” undertaken has revealed how a grammatical category foreign to the Baltic languages was variously interpreted over time in the Lithuanian and Latvian traditions.

The investigated passage offers interesting insights especially for the (Old) Latvian tradition such as the emerging of an articloidal construction. Moreover, both Lithuanian and Latvian show as well an increasingly presence of definiteness. For (Old) Latvian I consider a second-degree definiteness accompanied by a parallel reinforcement of the lexical material, the expression of which may be observed diachronically.

PIOTR GRABLUNAS

Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu

piotr.grablunas@amu.edu.pl

**Apie Latgolą, dievaži, mažiau žinau negu apie Borneo ir Sumatrą
Daugiakalbystė Latgaloje: preliminarūs projekto MULTILING-HIST tyrimų
rezultatai**

Šiame pranešime aptariami pasirinkti daugiakalbystės Latgaloje aspektai, remiantis duomenimis ir medžiaga, surinktais vykdant projektą „Daugiakalbiai pasauliai – pamirštos istorijos: jų genezės, tęstinumo ir išnykimo praeityje bei dabartyje atskleidimas“ (MULTILING-HIST). Pranešimo tikslas – remiantis šio projekto metu surinkta medžiaga ir kitai šaltiniais atskleisti svarbiausius daugiakalbystės raidos, palaikymo, perdavimo tarp kartų ir kaitos veiksnius Latgaloje bei aptarti jų reikšmę platesniame sociolingvistiniame kontekste.

Projektu siekiama nustatyti ir analizuoti veiksnius, lėmusius daugiakalbystės genezę, raidą, tęstinumą ir nykimą skirtinguose sociolingvistiniuose kontekstuose. Tyrimai vykdomi Europoje (Latgaloje, Kašubijoje ir Vilamovicuose), Pietų Afrikos Respublikoje, Meksikoje bei Vanuatu salyne. Projekte tiriamos tiek istorinės, tiek šiuolaikinės daugiakalbystės formos ir apraiškos, siekiant atskleisti bendruomenių kalbinio pasirinkimo veiksnius, jų kalbinius repertuarus ir kalbines praktikas, taip pat socialinius, kultūrinius, istorinius ir politinius procesus, darančius įtaką daugiakalbystės gyvybingumui, kaitai ir nykimui.

Visose tiriamose vietovėse, glaudžiai bendradarbiaujant su vietos bendruomenių atstovais, buvo atliekami kokybiniai ir kiekybiniai tyrimai. Taikyti įvairūs duomenų rinkimo metodai, įskaitant kalbinių biografijų interviu, mokyklose vykdytus kalbinių portretų tyrimus, žaidybinius tyrimo metodus bei archyvinių šaltinių ir egodokumentų analizę.

Pranešime bus pristatytos preliminarios tyrimo išvados, iliustruojamos atrinktais projekto metu surinktos medžiagos fragmentais iš pasirinktų tyrimo vietovių. Dėmesys bus skiriamas veiksniams ir procesams, lemiantiems daugiakalbystės palaikymą, jos perdavimą tarp kartų, tęstinumą ir gyvybingumą, taip pat kalbų bei kalbinių praktikų kaitą ir daugiakalbystės nykimo mechanizmus skirtingose sociolingvistinėse aplinkose.

Pranešime aptariami rezultatai prisideda prie gilesnio daugiakalbystės raidos ir kaitos procesų supratimo bei padeda atskleisti veiksnius, lemiančius daugiakalbių bendruomenių gyvybingumą ir kalbinės įvairovės išsaugojimą. Projektą finansuoja Europos mokslinių tyrimų taryba (EMTT) pagal Europos Sąjungos mokslinių tyrimų ir inovacijų programą „Horizontas 2020“ (EMTT konsoliduotoji dotacija Nr. 101002696, MULTILING-HIST).

RITA MILIŪNAITĖ

Lietuvių kalbos institutas

rita.miliunaite@lki.lt

Naujažodžiai elektroninėje komunikacijoje: samprata, ypatybės, funkcijos

Pranešime supažindinama su atliktu tyrimu, kurio tikslas – išnagrinėti lietuviakalbėje elektroninėje komunikacijoje (EK) vartojamų naujažodžių funkcines ypatybes ir nustatyti pagrindines naujažodžių atliekamas funkcijas bei jas lemiančius veiksnius.

Tradiciškai manoma, kad naujažodžiai yra gana specifinis kalbos reiškinyss ir sudėtingas tyrimo objektas, nes jis ne tik sunkiai apibrėžiamas, bet ir pasižymi nepastovumu. Kelia sunkumų ir reprezentatyvių duomenų išgavimas.

Tobulėjant kompiuterinėms technologijoms, keičiasi ir naujažodžio samprata, jo apibrėžties kriterijai: naujažodžiai nebėra vien tai, kas naujai papildo žodynus; viešai, pavyzdžiui, socialiniame tinkle, pavartotas naujas leksikos vienetas kai kurių tyrėjų jau gali būti laikomas naujažodžiu. Atsiranda naujų tyrimo šaltinių, galimybių bei metodų. Pastaraisiais metais vyraujanti neologijos tematika yra naujažodžių aptikimas naudojant didžiuosius kalbos modelius (LLM) ir automatinis neografinių aprašų formavimas. Lietuvoje šie darbai taip pat atliekami, eksperimentuojant su įvairiais DI modeliais. Tačiau norint pasirengti tokiems eksperimentams, pirmiausia reikia gerai pažinti pačius naujažodžius, jų ypatybes.

Lietuvių kalbos naujažodžiai iki šiol daugiausia tyrinėti struktūriniu (ypač skolinimosi, darybos) aspektu; mažai (fragmentiškai) tebėra tirta naujažodžių semantika ir funkcinės ypatybės. Pranešime aptariami tyrimo, kuriame buvo nagrinėjami *Lietuvių kalbos naujažodžių duomenyne* (ND, <https://ekalba.lt/naujazodziai>) nuo XXI a. pr. kaupiami vartosenos duomenys, surinkti rankiniu būdu iš EK šaltinių (3299 leksemos, 5930 vartosenos pavyzdžių; iš viso ND yra daugiau kaip 12 tūkst. antraštinių žodžių straipsnių, daugiau kaip 43,5 tūkst. vartosenos pavyzdžių). Tyrimui buvo pasirinkti EK (interneto diskusijų forumuose, straipsnių komentaruose ir socialiniuose tinkluose) funkcionuojantys naujažodžiai, nes ši terpė atskleidžia realistišką visuotinės vartosenos vaizdą. EK susidaro ypač tinkamos sąlygos lingvistinėms inovacijoms atsirasti ir plisti: ten, kur vartojama autentiška, spontaniška kalba, dažnai matyti ir pati naujų leksikos vienetų radimosi pradžia.

Keliant klausimą, kaip susieti funkcines naujažodžių ypatybes į vientisą sistemą, sudarytas keliapakopis naujažodžių funkcijų EK tyrimo modelis. Jo atraminiai taškai – naujažodžių atsiradimo priežastys, funkcinė paskirtis, komunikacinės intencijos ir su tuo susijusios funkcinės grupės.

Nustatytos keturios naujažodžių vartojimo EK funkcinės grupės: nominatyvinių funkcijų, socialinės sąveikos funkcijų, ekspresinių funkcijų ir komunikacijos efektyvinimo funkcijų grupė. Pranešime jos apibūdinamos detaliau, išskleidžiant atskiras kiekvienos grupės naujažodžių funkcijas ir semantines grupes (pavyzdžiui, viena iš stipriausių EK – socialinės ir politinės poliarizacijos funkcija). Pavyzdžiais iliustruojamas EK vartojamų naujažodžių daugiafunkciškumas ir funkcijų koreliacijos su struktūrinėmis bei semantinėmis naujažodžių ypatybėmis. Šio tyrimo rezultatai leidžia aiškiau apibūdinti naujažodžių prigimtį, tiksliau formuluoti automatinio naujažodžių atpažinimo užduotis ir suprasti naujažodžių vaidmenį šiuolaikinėje viešojoje komunikacijoje.

SIMONE PISANO

Università per Stranieri di Siena

simone.pisano@unistrasi.it

Polymorphism and Suppletion in the Verbal Morphology of Some Central Sardinian Varieties

In this paper, I discuss partly unpublished data from the area around Nuoro and from northern Oristanese. I focus primarily on the highly irregular verbs ‘to do/make’, ‘to give’, and ‘to say’, which are characterised by polymorphism. Stem alternations within verbal paradigms can be analysed in the light of morphomic theory (cf. Aronoff 1994; Maiden 2011, 2016, 2018, 2019, 2021). As observed by Maiden (2011: 227 and 263) and, in greater detail, by Loporcaro (2012: 17; 2013: 147–152), in central-northern Sardinian the distribution of different verbal stems across the cells of the inflectional paradigm primarily follows the L-pattern, largely as a result of the so-called yod-effect.

Fieldwork conducted in the Nuoro area and in the transitional zone of northern Oristanese between the central-northern and central-southern Sardinian systems (cf. Wagner 1938–1939; Floris 2024) has yielded new and interesting data, particularly concerning the polymorphic verbs mentioned above and verbs characterised by suppletion, such as ‘to go’.

References

- Aronoff, M. 1994. *Morphology by Itself*. Cambridge, MA: The MIT Press.
- Floris, B. 2024. *Aspetti della morfo-sintassi verbale di varietà sarde della Sardegna centro-occidentale*. PhD thesis. Università per Stranieri di Siena.
- Loporcaro, M. 2012. Stems, Endings and Inflectional Classes in Logudorese Verb Morphology. *Lingue e Linguaggio* 11.1, 5–34.
- Loporcaro, M. 2013. Morphemes in Sardinian Verb Inflection. In: S. Cruschina, M. Maiden, and J. C. Smith, eds. *The Boundaries of Pure Morphology: Diachronic and Synchronic Perspectives*. Oxford: Oxford University Press, 137–160.
- Maiden, M. 2011. Morphological Innovation. In: M. Maiden, J. C. Smith, and A. Ledgeway, eds. *The Cambridge History of the Romance Languages*, Vol. 1. Cambridge: Cambridge University Press, 216–267.
- Maiden, M. 2016. Morphemes. In: M. Maiden, and A. Ledgeway, eds. *The Oxford Guide to the Romance Languages*. Oxford: Oxford University Press, 708–721.
- Maiden, M. 2018. *The Romance Verb: Morphomic Structure and Diachrony*. Oxford: Oxford University Press.
- Maiden, M. 2019. Di che cosa sono fatti i «morfomi»? Esempi tratti dai dialetti italo-romanzi. In: P. Del Puente, ed. *Dialetti: per parlare e parlarne. Atti del quinto Convegno Internazionale di Dialettologia. Progetto A.L. Ba, Potenza, Lauria, Vaglio 1–3 Dicembre 2016*. Venosa (Pz): Osanna Edizioni, 115–126.
- Maiden, M. 2021. The Morphome. *Annual Review of Linguistics* 7, 89–108.
- Wagner, M. L. 1938–39. Flessione nominale e verbale del sardo antico e moderno. *L'Italia dialettale* 14, 93–170; 15, 1–29.

NIDA PODERIENĖ

Lietuvių kalbos institutas

nida.poderiene@lki.lt

AURELIJA TAMULIONIENĖ

Lietuvių kalbos institutas

aurelija.tamulioniene@lki.lt

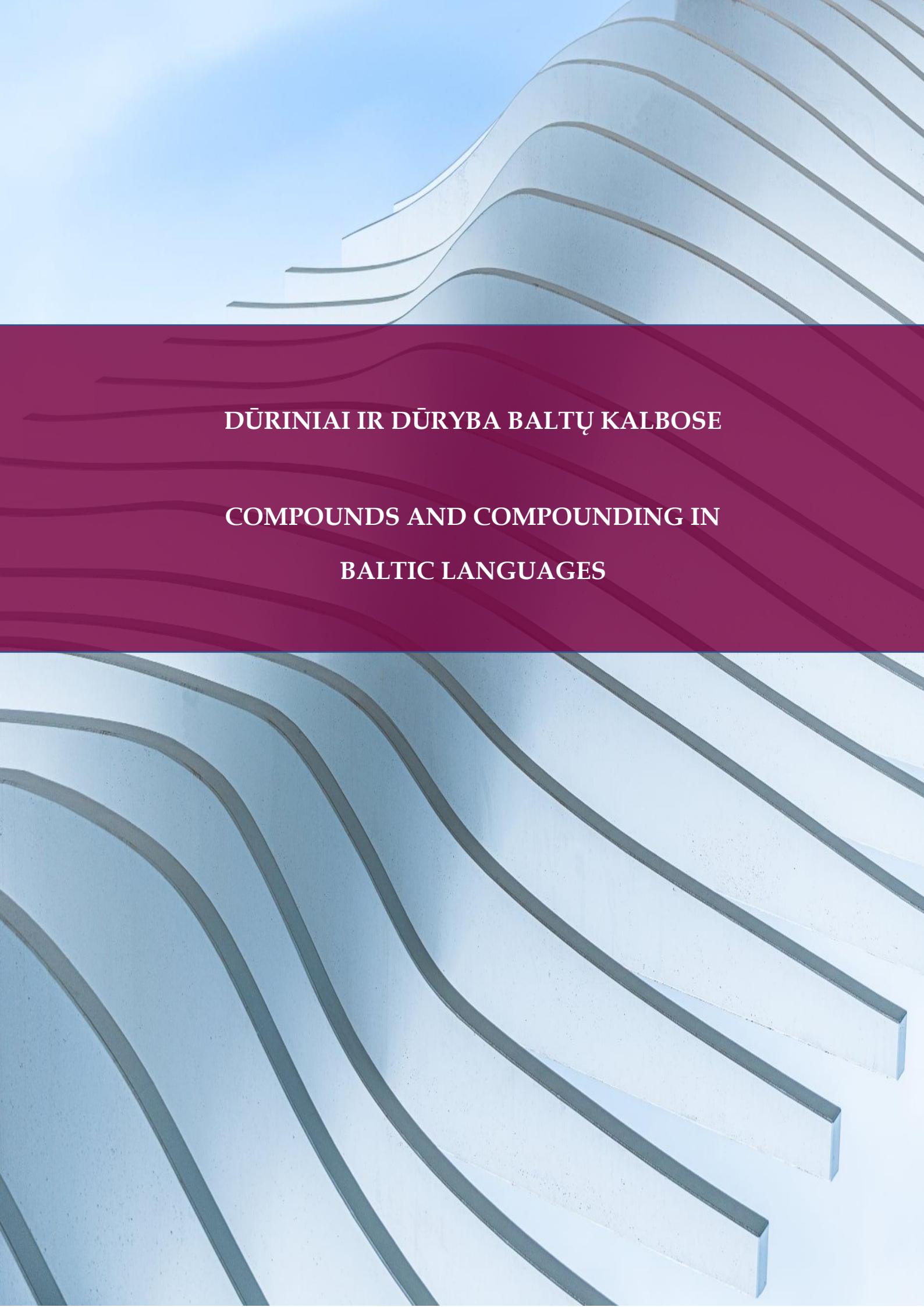
Lietuvių kalbos gyvybingumas: kalbos socialinė ir kultūrinė jungtis

Pranešime aptariamas jaunimo lietuvių kalbos gyvybingumas, remiantis 2023–2024 mokslo metais Lietuvos mokyklose atlikto gimnazistų kalbinės elgsenos ir kalbinių nuostatų tyrimo duomenimis. Analizė grindžiama etnolingvistinio gyvybingumo teorine prieiga, leidžiančia pažvelgti į kalbą kaip į socialinės ir kultūrinės tapatybės formavimosi veiksnį.

Pranešime bus kalbama apie lietuvių kalbos vartojimą įvairiose jaunimo kasdienio gyvenimo srityse – šeimoje, bendraujant su draugais, viešojoje erdvėje, socialiniuose tinkluose, skaitant knygas bei reiškiant emocijas ir jausmus. Bus siekiama parodyti, kaip skirtingos komunikacinės situacijos lemia kalbos pasirinkimą ir kokią reikšmę lietuvių kalba įgyja jaunimo socialinėje aplinkoje. Lietuvių kalbos vartojimas bus aptariamas kaip socialinio artumo, priklausymo bendruomenei ir kultūrinės tapatybės raiškos forma. Atskiras dėmesys bus skiriamas lietuvių kalbos ir anglų kalbos santykiui jaunimo kalbinėje aplinkoje. Pranešime bus aptariama, kaip globalizacijos, technologijų ir skaitmeninės komunikacijos procesai veikia jaunų žmonių kalbines preferencijas, kokiose srityse ryškėja anglų kalbos įtaka ir kaip ši įtaka susijusi su jaunimo komunikaciniais poreikiais bei saviraiškos formomis. Bus keliami klausimai apie lietuvių kalbos vietą globalioje daugiakalbėje aplinkoje ir apie tai, kaip jauni žmonės derina lietuvių kalbos vartojimą su atvirumu kitoms kalboms ir kultūroms.

Svarbi pranešimo dalis bus skirta gimnazistų kalbinėms nuostatoms lietuvių kalbos atžvilgiu aptarti. Pranešime bus pristatoma, kaip gimnazistai vertina lietuvių kalbos komunikacines, kūrybines ir kultūrinės galias, jos pragmatinę vertę bei socialinį statusą visuomenėje. Dėmesys bus skiriamas jaunimo požiūriui į lietuvių kalbą kaip kultūrinės tapatybės dalį. Bus aptariama, kaip kalbinės nuostatos susijusios su pasitikėjimu savo kalba, kalbos šiuolaikiškumo suvokimu ir kalbos vartojimo polinkiais. Pranešime bus keliami klausimai, kodėl lietuvių kalba stipriausiai vertinama emociniu ir estetiniu aspektu, tačiau silpniau siejama su šiuolaikiškumu ir pragmatine nauda globalioje aplinkoje. Taip pat bus nagrinėjamas lietuvių kalbos ir krašto tarmės vertinimo ryšys, atskleidžiantis emocinį santykį su gimtąja kalba, vietine bendruomene ir kultūriniu kraštovaizdžiu. Bus aptariama, kaip estetiškas kalbos vertinimas susijęs su kultūrine tapatybe ir kokią reikšmę jaunimo savivokoje įgauna lietuvių kalba.

Pranešimu siekiama atskleisti, kad lietuvių kalbos gyvybingumas šiandienos jaunimo savivokoje yra daugiasluoksnis, apimantis kalbos vartojimą, emocinį ryšį su kalba, kultūrine atmintimi, socialine tapatybe bei jaunimo santykiu su globalia daugiakalbe aplinka.

DŪRINIAI IR DŪRYBA BALTŲ KALBOSE

COMPOUNDS AND COMPOUNDING IN
BALTIC LANGUAGES

ILZE AUZIŅA

Latvijas Universitāte
ilze.auzina@lumii.lv

PAULA MIKELSONE

Latvijas Universitāte
paula.mikelsone@lu.lv

DACE MARKUS

Latvijas Universitāte
dace.markus@rtu.lv

GUNA RĀBANTE-BUŠA

Latvijas Universitāte
guna.rabante@lumii.lv

Phonetic Realization at the Boundary of Compound Components

Compound words are a productive and structurally significant part of the Latvian lexicon. Their pronunciation presents a particularly interesting area of phonetic investigation because compounds combine two or more lexical components within a single prosodic unit while preserving traces of their internal morphological structure. At the junction of compound components, adjacent sounds may interact, creating specific pronunciation patterns that differ from those observed within simple words. However, the phonetic realization of such boundaries in Latvian has received relatively limited scholarly attention.

This study examines the pronunciation of compounds in two groups of forms: (1) focusing specifically on assimilation by place of articulation and voicing occurring at the boundary between constituent elements (for example, *saldskābmaize* ‘sweet-and-sour bread’, *labprāt* ‘gladly’, *trešdaļa* ‘one-third’, and (2) also in compounds where the first component ends with the letter o (for example, *radio raidījums* ‘radio broadcast’, *autoosta* ‘bus station’, *kinofilma* ‘motion picture’).

The aim of the study is to identify regularities in the pronunciation of compound boundaries and to determine how morphological structure influences actual speech production. The analysis explores whether speakers maintain clear segmental separation between components or whether pronunciation reflects increasing lexicalization and articulatory economy.

The empirical basis of the study consists of spoken Latvian data collected from both read and spontaneous speech (specifically, from the Latvian speech corpora). Compounds representing different structural patterns and degrees of lexicalization are analysed using auditory and acoustic methods. Spectrographic analysis and duration measurements are employed to identify systematic phonetic tendencies and to compare expected pronunciation patterns with actual spoken realizations. It is assumed that compound words occupy an intermediate position between morphological transparency and phonetic integration: while some compounds preserve clearly identifiable component boundaries, others demonstrate a tendency toward greater phonetic cohesion. The expected findings will contribute to a better understanding of the interaction between phonetics, phonology, and morphology in Latvian and provide insights into sound variation in complex lexical structures.

The results may also have practical applications in Latvian speech technologies, pronunciation modelling, language teaching, and the development of spoken language corpora.

The present study is conducted within the framework of the research project Standardization of Modern Latvian Pronunciation (ParRuna) (2025–2027; No. lzp-2024/1-0613), funded by the Latvian Council of Science and implemented at the Institute of Mathematics and Computer Science, University of Latvia. The project aims to investigate contemporary Latvian pronunciation patterns, refine pronunciation norms based on acoustic phonetic research and spoken language corpora, and develop phonetic resources and tools for a modern Latvian pronunciation dictionary. The analysis of compound pronunciation presented in this paper contributes to the broader project objective of identifying current pronunciation patterns in Latvian and providing empirically grounded descriptions of variation at the interface of phonetics, phonology, and morphology.

LAIMUTE BALODE

Latvijas Universitāte

laimute.balode@lu.lv

Compounds in Latvian Hydronymy: A Comparative Perspective

The proposed paper investigates compounds as one of the derivational types in Baltic hydronyms, with a comparative focus on Latvian, Lithuanian, and Old Prussian lake names (limnonyms) and river names (potamonyms). The aim is 1) to classify hydronymic compounds from a structural and morphological perspective and 2) to interpret their etymological semantics, with particular attention to typical meaning-based groups (fauna, flora, physiogeography, and culture-specific vocabulary) as well as cross-language similarities and asymmetries.

The analysis is based primarily on Latvian limnonyms, where compounds constitute the third largest derivational group after genitive phrases and suffixal derivatives. Previous research indicates that compounds account for approximately 9.3% of Latvian lake names (Balode 1986; 1990), whereas the proportion of comparable formations in Lithuanian hydronymy is significantly lower (Vanagas HD). The paper discusses possible reasons for this discrepancy, including the productive tendency in colloquial Latvian to transform nominal designations into compounds: right-headed compounds based on phrases are predominant in Latvian (Kalnača, Lokmane 2021), close relationship between compounds and genitive constructions, which often coexist as parallel naming options.

The study classifies limnonyms from both structural-morphological and etymological-semantic perspectives. Based on the parts of speech involved in compounding, distinguishing several groups: noun + noun, adjective + noun, verb + noun, numeral + noun, verb + noun, noun + adjective patterns. Across the material, the second component is almost invariably a hydronymic nomenclature term, most typically Latvian *ezers* 'lake'.

Particular attention is devoted to noun-based determinative compounds which in Latvian are usually right-headed compounds (Kalnača, Lokmane 2021), the largest and most diverse class. Several semantic subgroups are differentiated according to the meaning of the first component. These include compounds derived from appellatives – fauna terms (e.g. *Cūkezers* < *cūka* 'pig; wild boar', cf. Lith. *Kiauležeris*, *Karūsezers* < Latv. *karūsa* 'crucian carp'), physiogeographical lexemes (*Bedrezers* < *bedre* 'pit', *Pāžezers* < Latv. dial. *pāzis* 'rock; hard clay lumps'), flora vocabulary (e.g. *Ašezers* < *aši/ašas* 'horsetail, rushes', *Auzezers* < *auza* 'oats'), and compounds motivated by other concrete or abstract appellatives (e.g. *Maizezers*, *Sapņezers*). A further extensive subgroup comprises limnonyms whose first component derived from other onyms – toponyms, or anthroponyms. Throughout, parallels from Lithuanian and Old Prussian hydronymy are used to evaluate shared patterns and language-specific developments.

Adjective-based compounds also prove productivity in Latvian (34 distinct names; 176 repeated occurrences), e.g., *Aklezers*, *Dižezers*, *Gaišezers*, *Līkezers*, *Melnacs* (Balode 1983). A rare participial formation is represented by *Diemestezers* < *dieva mests ezers* 'God-thrown lake'. The paper additionally addresses problematic or hypothetical cases, including ambiguous motivations (appellative vs. proprial) and phonetic or morphological variations.

The study contributes to the workshop on compounds and compounding in Baltic languages by demonstrating how hydronymic material reflects broader tendencies in Baltic word formation, semantic categorization, and naming practices.

PAULS BALODIS

Helsingin yliopisto

pauls.balodis@helsinki.fi

Rare Compound Surnames in Latvian

Compound surnames have received considerably less scholarly attention than compound place names in Baltic onomastics. While compound hydronyms and oikonyms have been analysed in numerous studies, compound surnames remain a comparatively underexplored area, especially with regard to low-frequency and extinct surname types. The present paper examines rare and extinct compound surnames of Latvian origin and discusses their place within the broader context of Baltic and neighbouring European anthroponymy.

The study is based on approximately 3,800 Latvian surnames of indigenous origin collected from historical and contemporary sources, including Blese (1929), Staltmane (1981), the Latvian Population Register (2020), and the on-line *Dictionary of Latvian Surnames* (<https://uzvardi.lv/>). Particular attention is paid to surnames with five or fewer contemporary bearers, as well as surnames that have disappeared from modern usage but are documented in archival records.

The analysis focuses on both the structural and semantic characteristics of compound surnames (as a rule based of right-headed phrases). From morphological perspective analysed rare surnames are determinative compounds mostly based on nominal or adjectival phrases (*Mežabārdis* NGEN. SG. + N, *Vārtukapteinis* N GEN. PL. + N; *Līkbārdis* < *liku bārdū* ADJ INS. SG. + N INS. SG., *Smukausis* < *smukām ausīm* ADJ INS. PL. + N INS. PL.), sometimes coined from verbal phrases (*Dzelzkalis* < *kalt dzelzi* V + N ACC SG).

Semantically, several recurrent groups can be distinguished. These include rare Latvian surnames motivated by physical appearance and character traits (*Platpieris*, *Greizbārdis*, already extinct *Lielmutis*, *Garvēderis*, *Stakelbārdis*), professions and occupations (*Akmeņkalējs*, *Laukalējs*, although part of them are certainly derived from oikonyms), flora (*Kalnāliepa*, *Lielozols*, already extinct *Krūmkoks*, *Zaļaisozols*), fauna (*Baltzaķis*, *Laukabriedis*, *Vecvilks*, extinct *Jūrasteteris*, *Klibzaķis*), and physiogeographical features (*Mežkalns*, *Rītups*, *Vecgrāvis*, extinct *Mežgrāvis*, *Jūdskalns*). Especially in the surnames of flora semantics, along with the surnames of physiogeographic semantics, there are significantly more unique and rare compound Latvian surnames. A separate category comprises low-frequency compounds formed from two personal names, such as *Jēkabjānis* and *Mārtiņjānis*, *Jurjuris*, *Jekšpēteris*.

The paper also addresses the relationship between compound surnames and other onymic categories. In many cases, the surnames appear to originate from place names (especially farm names), first names. Comparison with Lithuanian, Estonian, Finnish, Polish, German, and Russian anthroponymy demonstrates both common naming patterns and specifically Latvian peculiarities. Several semantic types that are relatively frequent in Latvian appear to have few or no direct parallels in neighbouring naming traditions.

GITA BĒRZIŅA

Latvijas Universitāte

gita.berzina.hzf@lu.lv

Between Form and Meaning: Greek-Inspired Latin Compounds and Their Latvian Equivalents

The classical languages, Ancient Greek and Latin, have exerted a profound influence on both the development of various languages and their scholarly study. Their legacy remains evident today, as linguistic elements and word-formation patterns derived from the classical languages continue to be widely employed (esp., e.g., in scientific and technical terminology). Consequently, the study of the classical heritage remains relevant, including in the analysis of Latvian lexical material and word-formation processes.

One area in which the impact of the classical languages is particularly apparent is the formation of compounds (*verba composita*). Although compounding is generally less productive in Latin than in some other Indo-European languages, including Ancient Greek and Latvian, this word-formation process has nevertheless contributed significantly to the enrichment of the Latin lexicon. Over time, it gave rise to numerous lexical units expressing semantically complex concepts. Characteristic examples include *aequanimitas* ('equanimity'), *benevolentia* ('benevolence, kindness'), *magnidicus* ('boastful, speaking grandly'), *decemviri* ('a board of ten magistrates'), *triduum* ('a period of three days') etc. Such compounds occur particularly frequently in literary, philosophical, religious, and legal texts.

The development of Latin compounds was strongly influenced by Ancient Greek. Latin adopted not only Greek principles of compounding and word-formation mechanisms but also individual lexical elements, roots, and structural models. This influence is reflected by Greek compounds such as *φιλάνθρωπος* /*philanthrōpos* ('humane, benevolent'), *αὐτόχθων* /*autochthōn* ('indigenous, native'), and *πολυμαθής* /*polymathēs* ('learned, possessing extensive knowledge'), whose structure and semantic organisation served as models for Latin formations. Particular attention should be paid to so-called Greek calques in Latin, cases in which a Greek word was not borrowed directly but instead translated component by component, resulting in a new compound modelled on the Greek original. Well-known examples include Greek *παντοκράτωρ* / Latin *omnipotens*, as well as Greek *μεγαλόψυχος* / Latin *magnanimus*.

Work on a Latin-Latvian electronic dictionary has demonstrated that the accurate rendering of such compounds in Latvian is often a challenging task, as it is necessary to take into account not only formal structure but also a wide range of semantic nuances and contextual factors (historical, cultural, literary etc.).

The paper examines Latin compounds formed under the influence of Ancient Greek, focusing on their word-formation patterns, semantic characteristics, and the challenges involved in their translation and lexicographical representation in Latvian. Particular attention is devoted to possible translation strategies and to problematic cases that arise in the process of semantic interpretation.

NATALIA BRELIK

Uniwersytet Szczeciński

239486@stud.usz.edu.pl

Compounding Strategies in Polish Animal and Plant Names

The aim of this paper is to analyse selected Polish animal and plant names formed through compounding. The study focuses on the question of which features of animals and plants are most frequently used as the basis for compound formation and what types of semantic motivation can be identified in such names. The analysis will include names referring to physical appearance, shape, body parts, movement, behaviour, colour, and other characteristic features of the species they describe.

The research material will be collected from Polish language dictionaries and biological dictionaries. The collected compounds will then be classified according to their dominant type of semantic motivation. This will make it possible to identify the most common naming patterns and to compare the strategies employed in animal and plant names.

The analysis will be based on a selection of relatively transparent Polish compounds referring to animals and plants. Among animal names, examples such as *koziorożec* ('goat-horn'), *nosorożec* ('nose-horn'), *jeżozwierz* ('hedgehog-animal'), *skoczogonek* ('jump-tail'), *grubodziób* ('thick-beak'), and *krzyżodziób* ('cross-beak') illustrate different naming strategies. These compounds highlight physical features, including horns, beaks, body shape, and movement. In plant names, examples such as *złotogłów* ('gold-head'), *wilczomlecz* ('wolf-milk'), *żmijowiec* ('viper-plant'), and *wężymord* ('snake-face') demonstrate the importance of visual resemblance and metaphorical associations in species naming.

The selected examples represent several semantic patterns that recur in Polish compounding, including references to body parts, animal characteristics, colour, shape, and movement. By examining these compounds, the study aims to identify the most productive naming strategies and to compare the semantic motivations underlying animal and plant names formed through compounding.

The analysis aims to demonstrate that compounding constitutes an important mechanism in the formation of Polish nature-related vocabulary and that compound names reflect the way speakers conceptualise the natural world. The findings may contribute to a better understanding of the relationship between compound structure and semantic motivation in Polish word formation.

ANITA BUTĀNE

Latvijas Universitāte

anita.butane@lu.lv

Compound loan translations (calques) in terminology

Numerous studies in lexicology and terminology have shown that loan translations or calques are particularly common in terminology. Hermann Paul and Leonard Bloomfield noted that a substantial proportion of grammatical terms, as well as terms from many other subject fields, consists of calques (Paul 1886, 337–349; Bloomfield 1935, 456–457).

Ernest Drezen, regarded as one of the founders of terminology science, argued that, for the purpose of international harmonisation of terminology, preference should be given to terms formed from native elements of individual languages that differ in form but are identical in meaning, i.e. terms whose structure exhibit structural and semantic analogy (Drezens 2002, 30).

A well-known example discussed in terminology studies and linguistics (Milenbahs 1901, 1; Ahero 1967, 14; Drezens 2002, 24) is the designation of the concept “railway” in different languages. The conceptual feature highlighted in English is the presence of rails (*railway* < *rail* + *way*), whereas many other languages conceptualise the same notion through the material from which the rails were made (iron), cf. German *Eisenbahn*, Latvian *dzelzceļš*, Lithuanian *geležinkelis*, and Italian *ferrovia*.

Research tracing the introduction of concepts and their verbal designations has identified numerous calques and semi-calques (loanblends) in other subject fields as well. Botanical terminology provides illustrative examples (Sandfeld Jensen 1912; Lack 2000), including the scientific Latin names *Helianthus* and *Hippocastanum* (*Helianthus* < Greek *helios* “sun” + *anthos* “flower”, cf. German *Sonnenblume*, English *sunflower*, Latvian *saulespuķe*; *Hippocastanum* < Greek *hippos* “horse” + Latin *castanea* “chestnut”, cf. German *Roskastanie*, English *horse chestnut*, Latvian *zirgkastanis*).

The paper will examine further examples of calques found in the terminology of several subject fields, drawing on evidence from terminological and morphemic databases, for example, Latvian compounds with the first component *vied-* (“smart”) in information technology terminology.

The findings demonstrate that calques as PAT-borrowings continue to play an important role in terminology development. When new concepts are introduced, languages frequently adopt not only the concept itself but also the conceptual feature selected for its verbal designation in another language, reproducing it through native elements.

References

- Ahero, Antonija. 1967. *Par citu valodu ietekmi vārdu darināšanā. Latviešu valodas kultūras jautājumi*. 3. laid. Rīga: Liesma, 12–20.
- Bloomfield, Leonard. 1935. *Language*. London: George Allen & Unwin LTD.
- Drezens, Ernests. 2002. *Zinātniskās un tehniskās terminoloģijas internacionalizācija*. Tulk. Valentīna Skujiņa. Rīga: LU Latviešu valodas institūts.
- Lack, Walter H. 2000. Lilac and Horse-Chestnut: Discovery and Rediscovery. *Curtis's Botanical Magazine* 17(2), 109–137.
- Milenbahs, Kārlis. 1901. *Jaunvārdi*. Vārds. Nr. 50, 1.
- Paul, Hermann. 1886. *Principien der Sprachgeschichte*. 2. Aufl. Halle: Max Niemeyer.
- Sandfeld Jensen, Kristian. 1912. *Notes sur les calques linguistiques*. Leipzig: Otto Harrassowitz, 166–173.

ADRIANO CERRI

Università di Pisa

adriano.cerri@unipi.it

From Morphosyntactic Construction to Complex Numerals: The Baltic 11–19 Series between Compounding and Lexicalization

Baltic numerals 11–19 are among the most structurally distinctive formations in the Baltic numeral system (Senn 1935–36; Endzelins 1957, 143–144; Stang 1966, 281). Although synchronically perceived as lexicalized complex numerals, their internal structure and syntactic behaviour raise broader questions about the relationship between morphological complexity, compounding and the lexicalization of earlier syntactic constructions. This paper explores how the diachronic evidence provided by these numerals can contribute to our understanding of that relationship.

Building on Mažiulis' reconstruction (Mažiulis 1957), I argue that both Lithuanian and Latvian reflect different outcomes of the lexicalization of the same morphosyntactic pattern reconstructed as X REMAINING AFTER TEN. Rather than representing independent innovations, the Lithuanian forms in *-lika* and the Latvian forms in *-padsmit* preserve different components of this reconstructed pattern. I further argue that the same reconstruction provides a unified account not only of the divergent morphological developments in the two languages, but also of a shared syntactic feature that has received comparatively little attention: the government of the genitive plural by numerals 11–19, inherited from the syntactic head 'ten' within the reconstructed pattern.

Rather than addressing the morphological status of these numerals in isolation, the paper uses them as a case study for exploring the diachronic interaction between syntactic construction, lexicalization and morphological complexity. The Baltic evidence shows how historical reconstruction can recover structural relations that are no longer transparent in synchronically lexicalized forms, thereby providing a broader perspective on the processes through which complex lexical units emerge.

Finally, these observations are discussed in the light of Luján's typology of numeral systems (Luján 1999). I suggest that the peculiar formation of Baltic numerals 11–19, together with the discontinuity separating this series from the higher decades, preserves evidence for an earlier stage in the development of the Baltic numeral system, when the latter can be interpreted as belonging to Luján's Type III (improper base). Beyond the Baltic domain, the paper argues that numerals 11–19 provide a particularly instructive case for investigating the diachronic interface between morphosyntactic change, lexicalization and the emergence of morphologically complex lexical forms.

References

- Endzelins, J. 1957. *Baltų kalbų garsai ir formos*. Vilnius.
- Luján, E.R. 1999. Towards a Typology of Change in Numeral Systems. In: E.C. Polomé, C.F. Justus, eds. *Language Change and Typological Variation: In Honor of Winfred P. Lehmann on the Occasion of his 83rd Birthday*, Vol. I, *Language Change and Phonology*. Washington, DC, 183–200.
- Mažiulis, V. 1957. *Apie lietuvių kalbos skaitvardžius. Kai kurie lietuvių kalbos gramatikos klausimai*. Straipsnių rinkinys. Vilnius, 40–65.
- Senn, A. 1935–36. Zu den litauischen Zahlwörtern für 11–19. *Studi Baltici* 5: 69–84.
- Stang, Ch. 1966. *Vergleichende Grammatik der baltischen Sprachen*. Oslo–Bergen–Tromsø.

ANNA FRĪDENBERGA

Latvijas Universitāte

anna.fridenberg@lu.lv

Compounds vs. noun phrases in the Historical Dictionary of Latvian language

Writing the Historical Dictionary of Latvian (LVVV) different problematic issues arise in the working process, which are discussed in the working group, searching for solutions. At times, it is not possible to draw a strict distinction between true (stable) compounds and noun phrases causing difficulties for lexicographers. Consequently, from the point of view of the authors of the historical dictionary, there are two possibilities – whether to write such formative in separate entry (so the entry word is a compound) or to write it as noun phrase in the entry of one (or both) of the components of this formative. The authors of the historical dictionary have agreed upon several criteria for to decide how to act.

Usually there is no doubt if the formative is a compound according to the morphological feature, namely, if the first component has a stem form (e.g., *matpina*, *odžgalviņi*). The case when the first component of the formative has a full, unmodified morphological form (Gen.) is more complicated, consequently external form is the same as that of the motivating noun phrase, so this time the compound could not be identified according to the morphological feature. In early texts often also equal sign is used (*kumeļa=pēdi*, *bada=dzeguze*). So far to determine the stability of the compound noun the semantic feature is of great importance.

A problematic group in the early Latvian texts are stem compounds, where the first component ends on (e.g. *mājavietā*, *lapsacepure*), there are different opinions about this element among researchers. Nevertheless in historical dictionary these formatives are defined as compounds and written in a separate entry, even if the components are linked with the equal sign (as *bruņa=cepure*).

Still in many other cases such formatives, when the first component is in the case form (usually Gen.) and which are sometimes written with the equal sign, can be considered as noun phrases. E.g. *bruņas=cepure un bruņu=cepure* are included as stable collocations in the entry *cepure*.

At present, there is a possibility in LVVV to put a cross-reference from the collocation to a separate entry. It is very important for the users of the dictionary in order to notice such cases and different variants of the formatives. It is a good solution if these variants are not written in one entry.

Supposedly, the tradition of German language has influenced the spelling of the words in early written sources together or separately, as well as other influences are possible. In addition, the great inconsistency of the spelling in early Latvian texts (16th-17th c.) and the great number of the spelling variants should be taken into consideration.

As the work on LVVV is going on in extended period, the experience how to treat with such problematic cases comes along with the excerpted examples. Also experience of other lexicographs, both of modern and historical dictionaries, should be taken into consideration.

ALEKSANDRS GRIGORJEVS

Freie Universität Berlin

grigorjevs.aleksandrs@inbox.lv

Headedness and Exocentric Verbal Compounds in Qashqadarya Arabic Dialect

The current paper will be focusing on verbal compounds (VCs) in Qashqadarya Arabic Dialect (QAD).

First mentioned and pointed out in this dialect by the Georgian Arabist Guram Chikovani (1949), these constructions did not receive any attention neither from the Semitic dialectologists or typological linguists, or for that matter – any other researchers engaging with his work, perhaps due to the unclear deliniations and vague descriptions provided by him in the first place when describing the peculiar phenomena he had encountered in the 1980s.

The VC's noted by G. Chikovani in his publications will be (re)analysed via the lense of syntaxis, particularly focusing their headedness, both endocentric and exocentric. Besides syntaxis, also their structural types, etymology (inherited components versus ones borrowed from Tajik, Uzbek and Russian) and morphology and semantics will be considered.

Several semantic dimensions of the verbs making up the VC's will be described, particularly the roles and functions of the verbs denoting state, spatially deictic motion verbs ('to come', 'to go', 'to ascend', 'to descend'; also causatives 'to bring', 'to take', 'to give'), verbs of completion ('to fill', 'to complete' 'to fulfill') and verbs of recurring or cyclical motion ('to go (a)round', 'to spin') impact on the resulting semantic properties of the VCs.

Finally, examples of potential future development of VC's in this dialect will be showcased – an occurrence of the noun for 'seller' as a nominalisation of a VC denoting 'to sell' and the lexicalised verb *royġā* meaning 'to go' that can be traced back to the verbal compound of *rāḥ- ġā*.

The insights presented in this paper will clear up a vaguely and scarcely illustrated phenomenon in QAD, as well as put forward the main points of a roadmap concerning (both a detailed qualitative and an expanded quantitative) study of the whole QAD corpus, which consists of additional 70 pages of texts recorded by the soviet ethnographer Isaac Vinnikov in the 1930s and 1940s as well as a few early publications by the Georgian Semitist Giorgi Tsereteli.

MILAN HOPLÍČEK

Latvijas Universitāte

mh23004@lu.lv

Prefixal Derivatives of Borrowed Verbs in Latvian and Czech: Quantitative Corpus-Based Comparison

Both in Latvian and Czech, prefixes are a key instrument for creating new verb derivatives (Uher 1987; Kalnača 2014; Kalnača, Lokmane 2021). Despite prescriptive views that downplay the importance of prefixal derivatives of borrowed verbs (Horiguchi 2014, 112), corpus data demonstrate that prefixation plays a significant role in integrating borrowed verbs into existing morphological paradigms.

The purpose of this study was to determine similarities and differences in the prefixation of borrowed verbs in Latvian and Czech. A comparative analysis of these grammatically similar languages may contribute to a better understanding of the factors influencing the productivity of specific prefixes and overall number of prefixal derivatives.

The study primarily employs quantitative corpus-based methods and focuses on the role of absolute and relative frequency in relation to the number of prefixal derivatives. First, a set of 450 borrowed verbs was established based on those included in the project Database of Latvian Morphemes and Derivational Models (DLMDM), which draws its data from the corpus LVK2018. These verbs were subsequently classified according to their origin and morphological structure. In total, 393 verbs of Latin or Greek origin were identified, including prefixal derivatives.

Two lists were then compiled: 84 unprefixated neoclassical compounds containing the constituent *-iz-* (e.g., ‘to organize’ – *organizēt* in Latvian, *organizovat* in Czech) and 209 other verbs of Latin or Greek origin, predominantly neoclassical compounds. Subsequently, Czech corresponding borrowed verbs were identified. In addition, to examine the role of lexical novelty, another set of 43 Latvian neologisms and their Czech equivalents was established, consisting of 13 anglicisms, 14 verbs of Latin or Greek origin, and 16 neoclassical compounds containing the constituent *-iz-*.

To determine frequency and attested prefixal derivatives, the web corpora *Timeklis2020* for Latvian and *Online2_Archive* for Czech were used. For Czech equivalents of Latvian neologisms, additional data from the corpus *Net v2* and the Czech neologism database *Neomat* were included.

The results show that the average number of prefixal derivatives is slightly higher in Latvian across almost all groups of borrowed verbs. The only exception is the group of non-neological neoclassical compounds containing *-iz-*, in which Czech demonstrates higher prefixal productivity. The results of this study also suggest that frequency and lexical novelty of unprefixated borrowed verbs are not major factors influencing prefixal productivity.

Further research is needed to examine the role of analogy and semantic doubling in cases where an added prefix in Latvian or Czech replicates the semantics of either the unprefixated verb as a whole or a Greek or Latin origin prefix already present in the borrowed verb.

References

Cvrček, Václav, Jeziorský, Tomáš, Henyš, Jan. 2022. <i>ONLINE2_ARCHIVE: monitoring corpus of online Czech</i> . Ústav Českého národního korpusu FF UK, Praha [cit. 2026-04-30]. Available at: http://www.korpus.cz	Kalnača, Andra. 2014. <i>A Typological Perspective on Latvian Grammar</i> . Warsaw/Berlin: De Gruyter Open.
Horiguchi, Daiki. 2014. Vārdarināšanas brīvība un internacionālo verbu prefiksācija. <i>Valodas prakse: vērojumi un ieteikumi</i> 9. Rīga: Latviešu valodas aģentūra, 110–122.	Kalnača, Andra, Lokmane, Ilze. 2021. <i>Latvian Grammar</i> . University of Latvia Press, Riga.
	Internet corpus of Latvian language. 2022. Timeklis2020. Latvijas Universitātes Matemātikas un informātikas institūts. Available at: https://korpus.lv/id/T%C4%ABmeklis2020

DAIKI HORIGUCHI

Kyoto University

sirdspuksti@gmail.com

Latvian compound passive past participles ending in *-orientēts* ‘-oriented’

This study examines Latvian compound passive past participles ending in *-orientēts* ‘-oriented’. The analysis is based on data from the Latvian media database (news.lv) and the Latvian Corpus 2022.

While participles are normally derived from verbs, the forms analyzed in this study are not derived from compound verbs. In many cases, the corresponding compound verb does not exist at all. Instead, the first element is attached directly to the already existing passive past participle *orientēts*, which suggests that *-orientēts* has developed into a productive derivational pattern in contemporary Latvian: *klientorientēts* ‘client-oriented’, *cilvēkorientēts* ‘human-oriented’.

The study situates the Latvian data within a broader cross-linguistic context. English is known for the high productivity of noun + past participle formations (Rodney Huddleston and Geoffrey K. Pullum 2002), and their frequency has increased significantly over the last century (Martin Hilpert 2015). Recent studies have also pointed out the prevalence of such formations in academic discourse (Mestivier-Volanschi 2015, Maniez 2017). Among the Latvian patterns examined in previous research (Horiguchi 2025), *-orientēts* was found to be particularly frequent. English influence becomes particularly visible when Latvian formations are accompanied by their English equivalents or original English forms in the text itself. Such usage helps readers interpret the semantics of the Latvian formation while simultaneously signaling that the Latvian expression functions as a calque or translation-based innovation.

The data reveal that the first element of the compound may consist of nouns, proper names, or adjectival/adverbial stems. In most cases, the first element corresponds to the complement found in the prepositional phrase *uz ko* ‘towards what’. However, examples such as *ciparorientēts uz rezultātu* ‘number-oriented toward results’ show a different pattern: the prepositional phrase refers to the goal (*uz rezultātu*), while the first element (*cipar-*) expresses the means or evaluative perspective rather than the target itself.

The study also demonstrates that not only internationalisms but also inherited Latvian stems occur as first elements, indicating a certain degree of productivity of the pattern. Nevertheless, international lexical elements appear more readily in such compounds: 37 out of 58 collected examples contain international borrowings. The formations are especially common in the domains of education, business, economics, and politics, and they are also attested in the names of specific conferences and events.

The presentation will further discuss the relationship between the participial compounds and accompanying prepositional phrases, as well as the productivity and semantic extension of *-orientēts* in contemporary Latvian.

References

- Hilpert, Martin. 2015. From hand-carved to computer-based: Noun-participle compounding and the upward strengthening hypothesis. *Cognitive Linguistics* 26(1), 113-147.
- Horiguchi, Daiki. 2025. *Salikti divdabji ar internacionāliem pirmajiem elementiem: korpusu datu analīze*. Baltistu kongress. Prezentācijas materiāls.
- Huddleston, Rodney & Geoffrey K. Pullum. 2002. *The Cambridge grammar of the English language*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Maniez, François. 2017. An appraisal of recent breakthroughs in machine translation: the case of past participle-based compound adjectives in ESP, *ASp* 72, 29-48.
- Mestivier-Volanschi. 2015. Productivity and Diachronic Evolution of Adjectival and Participial Compound Pre-modifiers in English for Specific Purposes. *Fachsprache* 37/1-2, 2-24.

LINA INČIURAITĖ-NOREIKIENĖ

Vytauto Didžiojo universitetas

lina.inciuraite@flf.vu.lt

The boundary between derivation and compounding in Lithuanian neoclassical compounds

Neoclassical compounds are complex words composed of elements borrowed from classical languages, especially Latin and Greek (cf. Panocová & ten Hacken 2020: 33). In Lithuanian, they function as material borrowings (Matras & Sakel 2007), often transmitted via intermediary languages (e.g., Lith. *biofiltras* 'biofilter', cf. Latv. *biofiltrs*, Eng. *biofilter*, Fr. *biofiltre*, Ger. *Biofilter*, Rus. *биофильтр*). As Haspelmath (2009: 37) notes, "when a language borrows multiple complex words from another language, the elements may recur with a similar meaning, so that the morphological structure may be reconstituted." Neoclassical compounds are productive in present-day Lithuanian, meaning that speakers can identify the constituents of these formations and use them to form new hybrid compounds, e.g., *autotransplantuoti* 'to autotransplant', *biofiltruoti* 'to biofilter', *geolokuoti* 'to geolocate' (IS).

From a word-formation perspective, neoclassical compounds can be analysed according to two patterns: (1) as compounds and (2) as either compounds or suffixed derivatives. In the first pattern, illustrated by *videoinformacija* 'videoinformation' (1), the initial constituent is bound, while the second constituent functions as a borrowed noun; the verbal base **videoinformuoti* 'to videoinform' is not attested in dictionaries, corpora or online data. In the second pattern, illustrated by *biofiltracija* 'biofiltration' (2), the formation allows for two alternative analyses: it can be interpreted either as a compound (2a) or as a suffixed derivative based on the verb *biofiltruoti* 'to biofilter' (2b) or on the noun *biofiltras* 'biofilter' (2c). This pattern supports the view that some neoclassical compounds occupy an intermediate position between compounding and derivation, rather than fitting neatly into a single category.

(1) *video-informacija* 'videoinformation' (JCL) ← *video* 'video' + *informacija* 'information'

(2a) *bio-filtracija* 'biofiltration' (JCL) ← *bio-* 'bio' + *filtracija* 'filtration'

(2b) *biofiltr-acija* 'biofiltration' (JCL) ← *biofiltr-uo-ti* 'to biofilter'

(2c) *biofiltr-acija* 'biofiltration' (JCL) ← *biofiltr-as* 'biofilter'

In most cases, neoclassical compounds belong to the first pattern (1). However, some formations allow dual analysis, as different base words are available in the recipient language: they may be interpreted either as compounds consisting of two borrowed constituents (2a) or as suffixed derivatives based on verbal and nominal bases (2b–c) (cf. Inčiuraitė-Noreikienė & Stundžia 2024).

Acknowledgements: This project has received funding from the Research Council of Lithuania (LMTLT), agreement No S-PD-24-170.

Sources

JCL – Dadurkevičius, Virginijus. 2020. *Wordlist of Lemmas from the Joint Corpus of Lithuanian, CLARIN-LT digital library in the Republic of Lithuania* (<https://clarin.vdu.lt/xmlui/handle/20.500.11821/41>). (Accessed 2026-01-26).

IS – The internet search engine Google.com was used to search for base words of compounds.

References

- Haspelmath, Martin. 2009. Lexical borrowing: Concepts and issues. In: Martin Haspelmath & Uri Tadmor, eds. *Loanwords in the world's languages: A comparative handbook*. Berlin & New York: Mouton de Gruyter, 35–54.
- Inčiuraitė-Noreikienė, Lina & Bonifacas Stundžia. 2024. Dėl dabartinės lietuvių kalbos skolinčių daiktavardžių su priesaga *-acij-a* darybinės interpretacijos [On the derivational interpretation of borrowed nouns with the suffix *-acij-a*]. *Baltistica* 59(2), 297–314. <https://doi.org/10.15388/Baltistica.59.2.2550>
- Matras, Yaron & Jeanette Sakel, eds. 2007. *Grammatical borrowing in cross-linguistic perspective*. Berlin: Mouton de Gruyter.
- Panocová, Renáta & Pius ten Hacken. 2020. Neoclassical compounds between borrowing and word formation. In: Pius ten Hacken & Renáta Panocová, eds. *The interaction of borrowing and word formation*. Edinburgh: Edinburgh University Press, 32–48.

ANDRA KALNAČA

Latvijas Universitāte

kalnaca@latnet.lv

TATJANA PAKALNE

Latvijas Universitāte

tatjana.kuznecova@gmail.com

Interjection Formation in Latvian: Boundaries between Compounding, Reduplication, and Subtraction

Latvian interjections (including onomatopoeic expressions) do not exhibit extensive, stable and productive word-formation regularities in the same way as nouns, adjectives and verbs. Most interjections cannot be segmented into morphemes, making it impossible to identify a root and affixes and, consequently, rendering affixation and compounding, in the traditional sense, problematic. The word-formation regularities that do occur among interjections are not based on the concatenative mechanisms typical of Latvian word formation, but rather involve so-called non-concatenative (or atypical) word-formation processes (e.g. Inkelas 2017; Davis, Tsujimura 2017), including reduplication (Stolz, Stroh, Urdze 2011; Urbanczyk 2020) (1), subtraction and blending (Manova 2020) (2):

(1) *ai-ai* 'exclamation of distress, pain, etc.'

knipu knapu 'sound of steps or woodpecker's drumming'

blīkš blākš 'loud crash'

(2) *paldies* 'thank you!' < *Palīdzī, Dievs!* 'Help me, God!'

vadzi 'listen!, do you hear?' < *Vai dzirdi?* 'Do you hear?'

āreče 'look!' < *Ā, redzi šē!* 'Ah, look here!'

Patterns of reduplication and subtraction found in Latvian interjections share certain properties with compounding, i.e. morphological and syntactic word formation, while differing in that they do not involve the concatenation of morphemes in the traditional sense (Kalnača & Lokmane 2021, 72). The proposed paper examines these morphological processes within the broader context of non-concatenative morphology and addresses the following research questions: 1) To what extent do Latvian interjections exhibit systematic word formation, and how productive are the attested patterns? 2) What accounts for the predominance of non-concatenative word formation among Latvian interjections? 3) How does the non-concatenative formation of Latvian interjections relate to concatenative word formation in other lexical classes, particularly compounding?

The analysis is based on interjections attested in the "Database of Latvian Morphemes and Derivational Models (DLMDM)" and the Latvian National Corpora Collection.

References

- Davis, Stuart, Tsujimura, Natsuko. 2017. Non-concatenative derivation: other processes. In: Rochelle Lieber, Pavol Štekauer, eds. *The Oxford Handbook of Derivational Morphology*. Oxford: Oxford University Press, 190–218. <https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780199641642.001.0001>
- Inkelas, Sharon. 2017. Non-concatenative derivation. Reduplication. In: Rochelle Lieber, Pavol Štekauer, eds. *The Oxford Handbook of Derivational Morphology*. Oxford: Oxford University Press, 168–189. <https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780199641642.001.0001>
- Manova, Stela. 2020. Subtraction in morphology. *Oxford Research Encyclopedias, Linguistics*. Oxford: Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/acrefore/9780199384655.013.572>
- Stolz, Thomas, Stroh, Cornelia, Urdze, Aina. 2011. *Total Reduplication*. Berlin: Akademie Verlag.
- Urbanczyk, Suzanne. 2020. Phonological aspects of reduplication. In: Rochelle Lieber, Pavol Štekauer, eds. *The Oxford Encyclopedia of Morphology*. Oxford: Oxford University Press, 802–822.

ILZE LOKMANE

Latvijas Universitāte

ilokmane@latnet.lv

GUNTA NEŠPORE-BĒRZKALNE

Latvijas Universitāte

gunta.nespore@gmail.com

Čumēt un mudžēt, aijā žūžū, kling klang and the like: redefining multi-word expressions for enhancement of the electronic dictionary Tēzaurs

In lexicography, a multi-word expression (MWE) is usually defined as a dictionary lemma that consists of more than one orthographic word (Bauer 2022, 5). The main MWE resources available for Latvian so far are dictionaries with the electronic dictionary Tēzaurs as the most exhaustive resource containing ca. 76,000 entries for MWEs (Grasmanis et al. 2023).

Up until now there have been relatively few studies of Latvian MWEs, some of which have been carried out to accommodate machine translation (Deksne et al. 2008; Skadina 2018). In Latvian linguistics, mainly idiomatic MWEs (phraseology) have been studied and described, with the main focus on their meaning and figurativeness (Laua 1992; Veisbergs 2019; Rituma et al. 2024).

Since the MWEs included in dictionaries are very diverse and their types have not been systematically studied, certain criteria are needed to allow a word combination to be recognized as an MWE. As stated in Annotation guidelines of the PARSEME initiative (Savary et al.), MWEs show some degree of orthographic, morphological, syntactic and/or semantic idiosyncrasy with respect to what is considered general grammar rules of a language. Semantic non-compositionality implies limited flexibility (e. g. irregular syntactic structure, prohibited modification, cranberry words etc.).

A part of the expressions that match the MWE criteria have not been described as such in Latvian linguistics. These are mostly functional expressions that are not particularly idiomatic, often with a very general lexical meaning, e. g., *kaut gan* 'although', *kā arī* 'as well as', *aijā, žūžū* (lullaby refrain) 'rock-a-bye', *kling, klang* (lit. 'cling clang') 'dong-dong', *čumēt un mudžēt* (lit. 'to surge and swarm') 'describes a situation when a large mass of people or animals is moving'. In Latvian linguistics, such expressions are described mainly from a grammatical point of view – as a conjunctions, particles or interjections, citing that “a conjunction may consist .. of several words” (Kalnaca, Lokmane 2021, 375) or “particles often occur in combinations” (Kalnaca, Lokmane 2021, 363).

Thus, in Latvian explanatory dictionaries such word combinations are typically not described as separate units, but rather as one of the senses in one or more entries of their component words. For instance, *kaut gan* 'although' is described as one of the senses of the conjunction *kaut* 'though', which functions in combination with the particle *gan* 'emphasis, e.g., really', or *aijā, žūžū* 'rock-a-bye' is described as the only sense of the interjection *žūžū* (a cranberry word), which functions in the corresponding word combination. This approach is not efficient in a modern dictionary, as such expressions can neither be searched easily, nor processed automatically.

Encouraged by the experience in PARSEME, we decided to regard all word combinations matching the criteria as MWEs, and convert them to MWE entries, thereby integrating them into Tēzaurs as independent units. This also includes a change of approach to certain types of word combinations.

JOLANTA VASKELIENĖ

Vilniaus universitetas, Šiaulių akademija

jolanta.vaskeliene@sa.vu.lt

Neologisms in Lithuanian fiction: compound nouns

In the Lithuanian language, the majority of the lexicon consists not of primary words, but of derivations – words formed by some method of word formation. Generally, four main methods of morphological word formation are distinguished in Lithuanian: prefixation, suffixation, conversion (paradigmatization), composition, as well as mixed word formation. The same word formation methods are also characteristic of neologisms. Neologisms are considered to be coined words not recorded in the supporting dictionaries – the Dictionary of the Standard Lithuanian Language (or its index), the Dictionary of the Modern Lithuanian Language, the Dictionary of the Lithuanian Language and the Catalogue of New Additions, as well as in the Dictionary of International Words.

Neologisms appear in texts of various styles and are frequently used by Lithuanian writers.

The author of the report is conducting a research project titled “Neologisms of Lithuanian Authors: Formation, Semantics, and Usage” (from 2025 to 2027). The project is funded by the State Commission of the Lithuanian Language. The neologism database currently contains 3,223 neologisms collected from 147 books by 82 Lithuanian authors. 1,562 of the neologisms are nouns. The presentation is based on the analysis of 704 compound nouns. 549 compounds are formed from Lithuanian-origin words or early borrowings. The compounds are formed from various parts of speech, but only a few derivational types show a high degree of productivity. Final analysis shows that the system of compounds exhibits a clearly defined hierarchical structure: more than three quarters of all formations belong to the very productive word formation patterns Noun+Noun (*graik-a-veidis*, -ė ‘a person whose face resembles that of a Greek’ ← *graikas* ‘Greek’, *veidas* ‘face’, *veln-ia-žmogis* ← *velnias* ‘devil’, *žmogus* ‘man, human’) and Adjective+Noun (*liūdn-a-veidis*, -ė ‘person with a sad face’ ← *liūdnas*, -a ‘sad’, *veidas* ‘face’, *šlykšt-bernis* ‘nasty boy’ ← *šlykštus*, -i ‘nasty’, *bernas* ‘boy’) while the remaining models form a multi level periphery – ranging from weaker but still productive patterns Noun+Verb (*minč-vagys*, -ė ‘someone who steals another person's thoughts’ ← *mintis* ‘thought’, *vogti* ‘steal’), Verb+Noun (*nupird-žmogis* ‘old, sick or frail man’ ← *nupirdęs*, *nupirsti* ‘to get old and sick’, *žmogus* ‘man’) to isolated, marginal structures (Numeral+Noun, Pronoun+Noun etc.). Such a distribution reveals a well-defined structural center and a limited productivity of alternative formation patterns.

42 neologisms have parallel base words. These compound nouns can be interpreted in two ways, e. g. *tarp-u-erdvis* ‘the space between spaces’ ← *tarp* prep. ‘between’ or *tarpas* n. ‘space; gap’, *erdvė* ‘space’.

113 compound nouns contain neoclassical components. (These neoclassical elements are listed in the dictionary of international words as components of compound words.) Typically, the neoclassical component is the first element of the compound word (*retro-liūdesys* ‘sadness directed toward the past, caused by the past’ ← *retro-* ‘the first part of a compound word meaning ‘backward’, ‘opposite’; ‘based on past fashion, style’, *liūdesys* ‘sadness’).

The report also discusses the literal and figurative meanings of neologisms, their connotations, as well as some peculiarities of their usage.

ANDREJS VEISBERGS

Latvijas Universitāte
andrejs.veisbergs@lu.lv

JURGITA MIKELIONIENĖ

Kauno technologijos universitetas
jurgita.mikelioniene@ktu.lt

Blending and Clipping – Compounding in Latvian and Lithuanian

A precise definition of blending remains contested among linguists. Some classify a word as a blend if it includes a single clipped component, whereas others argue that phonological telescoping is essential. This lack of consensus contributes to ongoing ambiguity in the terminology surrounding blending. A prototypical approach is often used to navigate these conflicts (Renner 2012, 3), but a more rigorous delineation of blending remains needed (Bauer 2012, 19). Contrastive analysis offers additional insights into these discussions.

Latvian and Lithuanian are related Baltic languages with numerous similarities, however the history of the nations has often been different which is reflected also in some language patterns. In Latvian and Lithuanian, the creative and productive use of blending began to emerge towards the late 20th century, largely due to English influence, suggesting a word-formation pattern borrowing (Sakel 2007; Miliūnaitė 2023).

English-induced expansion parallels developments in languages such as Polish (Konieczna 2012) and Slovene (Sicherl, 2018). Until the 21st century, most borrowed blends in Latvian and Lithuanian were perceived as root words, e.g. Latvian *smogs*, *brančs* and Lithuanian *smogas*, *brančas*) (Eng. *smog*, *brunch*) or semi-transparent internationalisms, retaining recognizable structures and meanings, as in *stagflācija* and *stagfliacija* (Eng. *stagflation*). Both languages frequently employ international components in blends. While both Baltic languages share a similar morphosyntactic integration mechanism - appending language-specific grammatical endings to foreign stems - they differ slightly in stylistic acceptance: Latvian assimilates lexical blends into everyday business or media registers faster, whereas Lithuanian, governed by strict norming tradition, often channels blend-creation into creative nonce formations or playful internet slang, traditionally preferring systematic compounding or descriptive phrases over structural portmanteaus.

Several types of blending (in the broad meaning) can be identified in both Latvian and Lithuanian. True blends include Latvian *okupeklis* (*okupācija pieminekļis*; Eng. *occupation monument*) and Lithuanian *verktnis* (*verkiantis šauktinis* - is made from verb to cry and noun conscript, 'a crying conscript' - someone who wants to dodge the military service). Back-clipping compounds include Latvian *nacbols* (*nacionālais boļševiks*; Eng. *national bolshevik*) and Lithuanian *socdemas*; Eng. *social democrat*). Front-clipping compounds are rare in Latvian, where *podkāsts* (podcast) was adopted as a loanword. Lithuanian has examples for this type of blends also, e.g. *krapesto* (*krapų pesto* - Eng. *dill pesto*). Other patterns include compounds with a back-clipping and a full word, such as Latvian and Lithuanian *santehnika* (*sanitārā tehnika*, *sanitarinė technika*; Eng. *sanitary technology*), a structure widely used in both languages since the soviet times (Russian impact) and still popular today. Compounds with a full word plus frontclipping tend to have a few standard splinters. Both languages use splinters that function as semi-affixes including elements like *-cracy*, *-holic*, *-gate*, *eco-* etc.: e.g. *darbaholiķis/ darboholicas* (Eng. *workaholic*), *ekopēda/ ekopēdsakas* (Eng. *eco-footprint*).

A contrastive analysis of Latvian and Lithuanian clipped compounds and blends reveals substantial grammatical and syntactic similarity, while also indicating divergent usage patterns and frequencies.

References

Bauer, Laurie. 2012. Blends: Core and Periphery. In: Vincent R., Maniez F., Arnaud P., eds. *Cross-Disciplinary*

Perspectives on Lexical Blending. Berlin, Boston: Walter de Gruyter. 11–22.

- Konieczna, Ewa. 2012. Lexical blending in Polish: a result of the internationalization of Slavic languages. In: V. Renner, F. Maniez, P. Arnaud, eds. *Cross-Disciplinary Perspectives on Lexical Blending*. Berlin, Boston: Walter de Gruyter, 51–74.
- Miliūnaitė, Rita. 2023. Žodžių darymas su atskalomis lietuvių kalboje. *Acta Linguistica Lithuanica* 89, 93–122. <https://doi.org/10.35321/all89-05>.
- Renner, Vincent, Maniez, Francois, Arnaud, Pierre. 2012. Introduction: A bird's-eye view of lexical blending. In: V. Renner, F. Maniez, P. Arnaud, eds. *Cross-Disciplinary Perspectives on Lexical Blending*. Berlin, Boston: Walter de Gruyter, 1–9.
- Sakel, Jeanette. 2007. Types of loan; matter and pattern. In: Y. Matras, J. Sakel, eds. *Grammatical Borrowing in Cross-Linguistic Perspective*. Berlin: Mouton de Gruyter, 15–30.
- Sicherl, Eva. 2018. English Influence on Word-Formational Production in Slovene: The Case of Lexical Blending. *Arbeiten aus Anglistik und Amerikanistik* 43(2), 141–158.

EVELĪNA ZILGALVE

Latvijas Universitāte

evelina.zilgalve@lu.lv

Latvian Particle Combinations: Form, Order, and Pragmatic Motivation

Particles are a class of function words used to express the speaker's attitude towards the content of an utterance and add a modal, emotional, and/or semantic meaning to a particular part of a sentence (i.e., a sentence constituent) or to an utterance as a whole (Skujina 2007, 288; Kalnača, Lokmane 2021, 355). In Latvian, particles frequently occur in combinations, typically involving two items, though spoken language also exhibits three- and four-particle clusters. These combinations often function as pragmatic markers, contributing stance, emphasis, or interactional meaning (see Braber, McLelland 2010; van der Wouden, Foolen 2021; Jasionytė-Mikučionienė 2025).

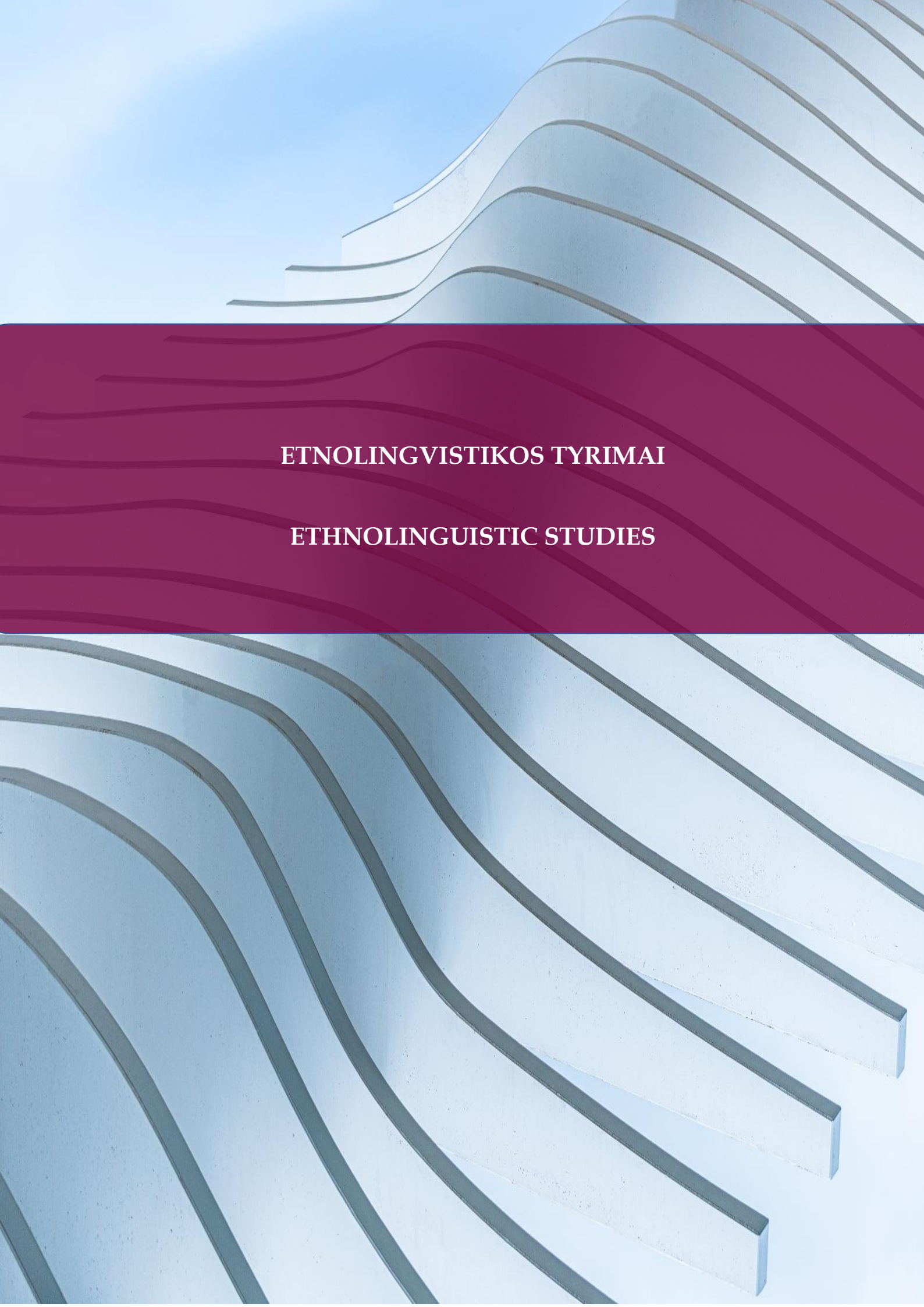
The most recent Latvian Grammar identifies several two-particle combinations, among them *gan jau* 'surely', *nu gan* 'emphatic', *vai tad* 'disbelief', *tad gan* 'focus', and *nu tad* 'well then' (Kalnača, Lokmane 2021, 363). Yet descriptive grammars attest a wider range of such combinations, for example, *diez jau*, *gan jau nu*, *gan nu*, *jau arī*, *jau gan*, *jau nu*, *jau nu gan*, *jau nu gan ne*, *jau vien*, *kā nu nē*, *lai jau*, *ne jau*, *ne jau nu*, *ne nu*, *nē jau*, *nu jau nu gan*, *tad jau* (Kalnača 2013; Brenke 2013; Paegle 2003; Kalme 2001; Porīte 1959).

The study draws on corpus evidence to assess whether the particle combinations listed in grammars, frequently without illustrative examples, are actually attested in present-day Latvian.

The analysis is based on data from the Latvian National Corpora Collection (Saulīte et al. 2022), drawing on all available subcorpora in order to capture both written and spoken usage. Search queries were carried out across the entire collection, using exact-match searches to retrieve instances of the particle combinations listed in descriptive grammars.

For each combination, all occurrences were extracted and examined to determine in which corpora the sequence appears, how frequently it is attested, and whether the retrieved strings represent genuine particle combinations or merely accidental juxtapositions. Each attested combination was further analysed qualitatively in order to identify its pragmatic meaning and interactional function in context.

The analysis shows that these combinations are attested in across multiple and genre-diverse corpora, including Corpus of Latvian Early Novels, Corpus of News Portal Comments, LATE Conversational Speech Corpus and others. At the same time, several combinations mentioned in grammars are found only rarely (e. g. *diez jau*, *jau nu gan ne*), and a few are attested only marginally in the available corpus data (e. g. *nu jau nu gan*).

ETNOLINGVISTIKOS TYRIMAI

ETHNOLINGUISTIC STUDIES

MONIKA HABER

Vilniaus universitetas

monika.haber@flf.vu.lt

„Mylėjau mergelę...“**Meilės kultūriniai modeliai lietuvių ir lenkų dainuojamojoje tautosakoje**

Būdama vienu fundamentalių žmogaus patirties reiškinių, meilė tradicinėje kultūroje funkcionuoja kaip reikšmingas pasaulėvaizdžio elementas, atspindintis bendruomenėje susiformavusius žmogaus, tarpasmeninių santykių ir vertybių modelius. Kaip kultūros konceptas, ji aprėpia ne tik individualių išgyvenimų sritį, bet ir kolektyviai įtvirtintas normas, vertinimus bei socialines praktikas, lemiančias jos supratimą konkrečioje kalbinėje ir kultūrinėje bendruomenėje. Vienu svarbiausių šio koncepto rekonstrukcijos šaltinių laikytina dainuojamoji tautosaka, kurioje užfiksuoti tradicinei kultūrai būdingi meilės suvokimo, vertinimo ir išgyvenimo būdai. Liaudies dainos šiuo požiūriu reikšmingos ne tik kaip poetinės raiškos forma, bet ir kaip kolektyvinės pasaulėžiūros tekstai, leidžiantys atskleisti kultūriškai įtvirtintus žmogaus santykių modelius bei jų vertybinį pagrindą.

Pranešimo tikslas – remiantis lietuvių ir lenkų liaudies dainomis atkurti meilės kultūrinius modelius ir nustatyti jų panašumus bei skirtumus abiejų tautų pasaulėvaizdyje. Tyrimas grindžiamas etnolingvistine metodologija, kalbinio pasaulėvaizdžio samprata bei kultūros konceptų rekonstrukcijos principais. Analizės objektu tampa dainose atsiskleidžiantys pasikartojantys meilės vaizdiniai, veikėjų vaidmenys, vertybinės nuostatos ir tipinės situacijos, leidžiančios iškelti aikštėn tradicinėje kultūroje įtvirtintą meilės sampratą. Tyrime remiamasi prielaida, kad koncepto turinys atsiskleidžia ne pavieniuose tekstuose, bet pasikartojančiose reikšminėse struktūrose, kurios leidžia rekonstruoti bendruomenei būdingus pasaulio interpretavimo būdus.

Tyrime siekiama atsakyti į klausimą, kokie kultūriniai modeliai organizuoja meilės konceptą lietuvių ir lenkų dainuojamojoje tautosakoje ir kokios vertybės sudaro jo aksiologinį pagrindą. Ypatingas dėmesys skiriamas tokiems aspektams kaip meilės ir santuokos santykis, asmeninio pasirinkimo ir bendruomenės valios priešprieša, ištikimybės, laukimo, išsiskyrimo bei praradimo motyvai, taip pat mergelės ir bernelio vaidmenys meilės scenarijuose. Remiantis tekstine medžiaga siekiama išgryninti platesnes reikšmines struktūras, atskleidžiančias tradicinėje kultūroje susiformavusį šio koncepto turinį, jo vertybinę organizaciją ir kultūriškai reikšmingus profilius.

Lyginamoji analizė sudarys prielaidas nustatyti bendrus lietuvių ir lenkų tradiciniam pasaulėvaizdžiui būdingus meilės modelius bei atskleisti kultūriškai specifinius jų profilius. Tyrimo rezultatai leis tiksliau apibūdinti meilės koncepto turinį, jo aksiologinę struktūrą ir konceptualizacijos ypatumus lietuvių ir lenkų pasaulėvaizdžiuose.

JŪRATĖ PAJĖDIENĖ

Lietuvių kalbos institutas

juratepajediene@gmail.com

Žemaitiško velniavimosi leksemų ir jų vartojimo kontekstų įvairovė**(remiantis XIX–XX a. šaltiniais)**

Pranešime bus aptariama žemaitiškam kasdienybės kalbėjimui įprasto velniavimosi kontekstai ir su velnio ar reptilinio pobūdžio paminėjimais susijusių leksemų pritaikymas skirtingoms kalbėjimo strategijoms.

Su mitinės būtybės VELNIO vardu ir jo variantais žemaičiai elgiasi dvejopai. Racionaliuoju kalbėjimo lygmeniu (XX a. pasakojamasis folkloras, pramanytų istorijų nuotrupos, o taip pat šviečiamasis religinis XIX a. diskursas) velnias demonizuojamas ir laikomas atgrasiu. Atgrasiųjų šio personažo bruožų yra nusėdę ir kasdieniškose ištarose, nors jose dar gana ryškiai atsispindi ir kiek kitoks (senoviškesnis) velnio vaizdinys. Su velnio vardais sudaromi keikimai, siunčiamosios formulės, klausimai, palyginimai, epitetai, kreipiniai, pastiprinama tam tikrų žodžių reikšmė. Neretai žodis velnias ar reptilinės kilmės jo variantai žemaičiams pasitarnauja kaip asmenvardžio ar jį atstojančio įvardžio pakaitalas. Žalčio įvardijimų pasirinkimas paprastai būna susijęs su jau žinomo, aptarto, iš konteksto aiškiai numanomo subjekto ar objekto vertinamąja nuoroda – situacinio apibrėžtumo išryškinimu. Velnio pavadinimų pasirinkimą paprastai lemia poreikis nurodyti nežinomų, nesuprantamų, sunkiau paaiškinamų reiškinių prigimtį ar ypatybes, stilistiškai paryškinant aptariamų reiškinių situacinį neapibrėžtumą.

Tyrimas pagrįstas keleriopo pobūdžio žemaitiškų leksikografinių ir tekstinių šaltinių teikiamos medžiagos analize. XX a. II pusės žemaitiško kalbėjimo leksikografiniai šaltiniai – Vytauto Vitkausko Šiaurės rytų dūnininkų šnektų žodynas (DūŽ, 1976), Juozo Aleksandravičiaus Kretingos tarmės žodynas (KTŽ, 2011), Birutės Vanagienės Šiaurės vakarų žemaičių žodynas: Ylakių, Lenkimų, Mosėdžio, Skuodo, Šačių apylinkių šnektos (ŠVŽŽ 1–2, 2014; 2015) – teikia ne vien susistemintus duomenis, bet ir natūraliai kitų leksemų lizduose pasklidusių velniavimosi ar žalčiavimosi iliustracijų. Alekso Girdenio parengtų knygų Taip šneka tirkšliškiai (TŠT, 1996) ir Šiaurės žemaičių Skuodo zona (ŠŽSZ, 2012) tekstai, fiksuojantys autentiškus XX a. 7–8 dešimtmečių žemaitiškus pokalbius ir pasakojimus, atskleidžia žemaitiško velniavimosi įpročio tekstinės ir kontekstinės distribucijos ypatybes. Viešąją religinę XIX a. pradžios žemaitišką diskursą reprezentuojantis kunigo pranciškono Jurgio Ambroziejaus Pabrėžos (1771–1849) rankraštis PAMOKSLAY Wayringosy Materyjose (Šepetytė, par., 2020) teikia ne vien katalikiškos teologijos sampratą paremto velnio vaizdinio apibūdinimų ir sinonimiškų įvardijimų (wels, biasas, czartas, liucipierius, ...), bet ir liaudiško keikimosi (tarp jų – ir velniavimosi) pavyzdžių, kuriais pamokslininkas iliustruoja netinkamų pašnekesio modelių pasirinkimo žalą.

SILVIJA PAPAURĖLYTĖ-KLOVIENĖ

Lietuvių kalbos institutas

silvija.kloviene@lki.lt

Kaimo garsai, vaizdai ir vaizdiniai lietuvių kalbos pasaulėvaizdyje

Kalbinė medžiaga suteikia informacijos apie tai, kaip konkrečia kalba kalbantys žmonės mato ir kategorizuoja nekalbinę tikrovę, t. y. supranta ir atskiria reiškinius, daiktus ir charakteristikas vienus nuo kitų. Kad kategorizuoti tikrovę būtų paprasčiau, o kategorizacijos rezultatas būtų suprantamesnis, pasitelkiama analogija su tais tikrovės fragmentais, kuriems patiems nebereikia papildomo paaiškinimo. Vadinasi, remiantis šią analogiją išodinančiais pavyzdžiais galima ne tik aprašyti pasaulio suvokimo ta kalba kalbančių žmonių sąmonėje ypatumus, bet ir atskleisti, kaip kalbos pasaulėvaizdyje suvokiamas konkretus kategorizacijos atskaitos taškas, kokių pojūčių organų teikiama informacija yra dominuojanti.

Šiame pranešime pristatomo tyrimo tikslas – aprašyti kaimietiško kategorijos turinį, kitaip tariant, išanalizuoti, koks elgesys, būsenos ir charakteristikos lietuvių kalbos pasaulėvaizdyje siejami su kaimu, kurie iš jautimų, remiantis naiviosios psichologijos logika, suteikia daugiausia informacijos apie tai, kad objektas gali būti priskiriamas šiai kategorijai.

Rengiant pranešime pristatomą tyrimą remtasi žodžio kaimietiškas,-a junginių analize – sukaupta daugiau kaip 900 pavyzdžių iš Dabartinės lietuvių kalbos teksto.

Tyrimo tikslui įgyvendinti pasitelkti aprašomasis, interpretacijos, konceptualiosios analizės ir gretinamasis metodai.

Šis tyrimas tęsia pasaulio kategorizacijos lietuvių kalbos pasaulėvaizdyje aprašymą. Jau publikuoti straipsniai apie tai, kokią nacionalinio charakterio specifiką atskleidžia visų žodžio lietuviškas,-a formų junginių analizė (Papurėlytė 2009), aprašytos kalboje užfiksuotos tipiško moterų, vaikų ir vyrų elgesio charakteristikos (Papurėlytė 2008), aptarta, kada linkstama vartoti žodžius dieviškai (Papurėlytė 2015a) ir velniškai (Papurėlytė 2015b).

Kadangi žodžio kaimas asociacijų laukas aprašytas (Papurėlytė-Kloviene 2014), pranešime pristatomas tyrimas galėtų būti informatyvus siekiant atskleisti koncepto KAIMAS turinį lietuvių kalbos pasaulėvaizdyje.

Literatūra

- Papurėlytė-Kloviene Silvija 2008: Vaikų, moterų ir vyrų elgesys kaip pasaulio kategorizacijos atskaitos taškas (remiantis lietuvių kalbos pasaulėvaizdžio medžiaga). *Filologija* 13, 106–119.
- Papurėlytė-Kloviene Silvija 2009: Lietuvių nacionalinis charakteris lietuvių kalbos pasaulėvaizdyje: ar galime vadintis darbščiaisiais pavyduoliais? *Acta humanitarica universitatis Saulensis* 8: Vardas kultūroje, 244–252.
- Papurėlytė-Kloviene Silvija 2014: Žodžio kaimas asociacijų laukas lietuvių kalbos pasaulėvaizdyje? *Acta humanitarica*

universitatis Saulensis 19: Regionas: istorija, kultūra, kalba, 351–360.

- Papurėlytė-Kloviene Silvija 2015a: Dieviškumo kategorija lietuvių kalbos pasaulėvaizdyje. *Valoda dažnų kultūru kontekstū XXV*. Valoda–2015, Daugavpils: DU akademiškais apgāds “Saulė”, 231–237.

- Papurėlytė-Kloviene Silvija 2015b: Velnias kaip pasaulio kategorizacijos taškas. *Acta humanitarica universitatis Saulensis* 22, 193–206.

VILIJA RAGAIŠIENĖ

Lietuvių kalbos institutas

vilija.ragaisiene@gmail.com

Anytos ir marčios santykių vaizdavimas dainose

Pranešimo tikslas – aptarti anytos ir marčios vaizdinius ir jų santykių vaizdavimą Pietų Lietuvoje užrašytose dainose. Pranešime analizuojamos dainos paimtos iš „Lietuvių liaudies dainyno“ tomų „Šeimos dainos“.

Dainose atsiskleidžia sudėtingi anytos ir marčios santykiai. Jose įvardyta, ko gero, svarbiausia tokių santykių priežastis – anytos nenoras įsileisti marčią į namus ir jai perduoti šeimininkės funkcijas (namų erdvė ir šeimininkės funkcijos priklauso anytai; marti nuo namų atskiriama ribų, įvardijamų kaip siena, langas, kelias, vartai).

Dainose išryškėja jaunos moters ankstesnio ir dabartinio gyvenimo skirtumas, kuris atskleidžiamas aptariant jos santykius su motina (mylinti, globojanti, girianti) ir anyta (skriaudžianti, peikianti, pašėpianti), patiriamus jausmus tėvų (linksma, dainuojanti) ir vyro (liūdna, verkianti) namuose, lyginant dirbtus (lengvi, greitai nudirbami) ir dirbamus (sunkūs, niekada nesibaigiantys) darbus. Motinos ir anytos tikrąsias savybes atskleidžia realizuojamos opozicijos *savas : svetimas* ir *geras : blogas*. Anyta šiose opozicijose užima stipriojo neigiamo nario poziciją – ji nemyli, negerbia ir neužjaučia marčios; kritiškai vertina marčios būdą ir gebėjimus, jos atžvilgiu neigiamai nuteikia namiškius, apkrauna ją sunkiais darbais. Anytos ir marčios veiksmams viena kitos atžvilgiu taip pat būdingas neigiamas emocinis atspalvis (*anyta apkalba, bara, peikia, priekaištauja, moko, muša marčią; marti kenčia, skundžiasi, verkia, liūdi*).

Anytos ir marčios santykių priešpriešą atskleidžia ir dainų kaip tautosakos žanro poetika – deminutyvai ir epitetai. Dainose ryški yra opozicija *senas : jaunas*. Anyta yra sena – *sena anytėlė, sena anyta, seniausia anytėlė*, marti yra jauna – *jauna martelė, jauna marti*. Dažniausiai opozicija *senas : jaunas* išryškėja, kai anyta kalba apie marčią kaip šeimininkės funkcijų perėmėją, pvz.: *Dar man nereikia jaunos martelės*, arba jai paveda sunkius kasdienius darbus, pvz.: *Eike, martela, Jauna pasilsėke, Žalių rugelių Eike pamolėke*.

Vaizdingai anytos kalbėjimą ir ją pačią apibūdinantys žodžiai *gailažodė, graudažodė, graudažodėlė, graudžiažodė* ‘kas rūščiai, graudinančiai kalba, rūščiakalbis’, *rūsčiažodėlė, rūstažodėlė* ‘kuri sako rūščius žodžius’ teikia informacijos apie anytos būdą ir atskleidžia neigiamą požiūrį į marčią. Pirmiesiems sudurtinių žodžių dėmenims tarminiame diskurse būdinga neigiama konotacija, plg. *gailus, graudus, rūstus* ‘piktas, žiaurus’.

Daiktavardžiai ir būdvardžiai dainose dažniausiai vartojami su deminutyvinėmis priesagomis. Dainų kontekstas, asmens ypatybės nusakantys epitetai ar žodžių semantika nerodo deminutyvams būdingos mažiškos maloninės reikšmės, pvz.: *piktužėlė anytėlė; martelė ultoikėlė; anytėlė graudažodėlė* ir kt. Kitaip sakant, dainose išryškėjęs anytos ir marčios priešiškas nusiteikimas viena kitos atžvilgiu nedera su dažnu deminutyvų *anytėlė, martelė* vartojimu. Anytos, skriaudžiančios, apkalbančios ir nemylinčios marčios, vadinimas *anytėle*, o nemylimos marčios – *martele*, apgaubia piešiamus vaizdus intymumu ir suteikia dainoms sunkiai apčiuopiamo liūdesio. Kita vertus, mažiškos maloninės priesagos gali būti naudojamos dainų rimui ir efonijai kurti.

KRISTINA RUTKOVSKA

Vilniaus universitetas

kristina.rutkovska@flf.vu.lt

Tolerancijos samprata lietuvių kalboje

Pranešime tolerancijos sąvoka analizuojama taikant J. Bartmińskiego kognityvinės etnolingvistikos metodą ir išskiriant svarbiausius koncepto aspektus. Remiantis žodyną, publicistikos, literatūros ir anketinės apklausos duomenimis, rekonstruojamas kalbinis tolerancijos vaizdinys.

Tyrime išryškėja pagrindiniai aspektai: subjektas (tolerantiškas žmogus, visuomenė, valstybė), objektas (kitoks žmogus, jo pažiūros, religija, kultūra), emocijos ir vertybės (pagarba, supratingumas, meilė, empatija), raiškos būdai (priėmimas, išklausymas, nesmerkimas), ribos (smurto, diskriminacijos netoleravimas) bei funkcijos (visuomenės vienijimas, saugumo kūrimas).

Analizė parodė, kad tolerancija lietuvių kalboje suvokiama ne tik kaip pakantumas, bet ir kaip aktyvus, emocijomis bei vertybėmis grindžiamas santykis su kitu žmogumi.

VILIJA SAKALAUSKIENĖ

Lietuvių kalbos institutas

vilija.sakalauskiene@lki.lt

Kalbinis kultūrinis javų piktžolių poveikslas lietuvių leksikografiniuose šaltiniuose

Rekonstruodami kalbinio pasaulio vaizdo fragmentą, susijusį su augalais, tarp jų ir javų piktžolėmis, prieš akis turime ypač turtingą Lietuvių kalbos žodyno, tarmių žodynų ir tautosakos medžiagą, kurioje užkoduotas atsakymas į klausimą: kaip žmogus suvokia pasaulį, kaip mąsto apie augalus, kokias savybes jiems priskiria. Piktžolės – tai, žemdirbio požiūriu, laukiniai augalai, nenaudingi, kenkiantys kultūriniais augalams. Augalai, kurie šiandien mums atrodo kaip nepageidaujamos piktžolės, anksčiau buvo gausiai naudojami maistui, buityje, liaudies medicinoje. Piktžolės sugebėjo prisitaikyti prie javų sodinimo ciklo, kuris lemia laukinio augalo dygimo ir brendimo laiką. Tiksliai apibrėžti piktžolių kategoriją yra sunku, nes tam tikras augalas, kurį žemdirbys laiko žalinga piktžole, kitų gali būti laikomas gėle ar vaistažole.

Pranešime pasirinkta plačiau aptarti vienos iš javų piktžolių – diršės – kalbinį kultūrinį poveikslą, kuris išryškėja remiantis lietuvių leksikografinių šaltinių: Lietuvių kalbos žodyno, Zanavykų šnektos žodyno, Kazlų Rūdos šnektos žodyno, Jurbarko šnektos žodyno rankraščio, Dieveniškų šnektos žodyno, Kupiškėnų žodyno, Vidiškių šnektos žodyno, Zietelos šnektos žodyno, Šiaurės rytų dūnininkų šnektų žodyno, Kretingos tarmės žodyno, Šiaurės vakarų žemaičių žodyno, Druskininkų tarmės žodyno, Pietinių pietų aukštaičių žodyno, Lazūnų tarmės žodyno, Kaltanėnų šnektos žodyno, duomenimis, pasitelkiant tarmių tekstyno ir tautosakos (tikėjimų, patarlių, dainų ir kt.) duomenis, kuriuose užkoduotas atsakymas į klausimą: kaip žmogus suvokia pasaulį, kaip mąsto apie augalus, kokias savybes jiems priskiria. Archeobotaniniai duomenys rodo, kad diršės (jų grūdai) nuo seniausių laikų naudotos maistui. Lietuvoje diršės minimos nuo XVI–XVII a. augalų aprašymuose, dvarų inventoriuose, senuosiuose raštuose (J. Bretkūno „Postilėje“, P. Ruigio lietuvių-vokiečių kalbų žodyne), XIX a. dainų rinkiniuose (S. Daukanto „Dainėse Žemaičių“, A. Juškos „Lietuviškose dainose“). Diršės nuolat minimos šalia rugių, kviečių, avižų, miežių, nes paprastai auga tarp šių javų. Maistui diršės naudotos kepančią duoną, kartu su kitų grūdų miltais (Tokia negraži duona – tikrai dirsinė.), gaminant alų (Dar turiu dirsių, dar alutį dirbsiu.). Manoma, kad jei metai labai drėgni ir lietingi, tai geri javai (rugiai, miežiai) virsta diršėmis. Diršės – skurdo simbolis (Menkai gyvenam: dirsių duoną valgom.), svarbus tikėjimų, apeigų, kaip nuo dirsių apsaugoti javus, elementas.

Etnolingvistinės informacijos apie diršę galima rasti įvairiose leksikografinių straipsnių dalyse: antraštinių žodžių straipsniuose (*diršė, diršėtas, dirsinis, kaldiršė, aviždiršė*), definicijose (*dirsynė* 'vieta, kur auga daug dirsių'; *diršėtas* 'su diršėmis'), iliustraciniuose sakiniuose (*Duonelė būdavo bloga, dirsių tų pilna; Tiek būdavo dirsių, o dabar nei vienos diršės nematyti.*), kolokacijose (*ruginė diršė; švelnioji diršė*), derivatuose, frazeologizmuose (*kai dirsa vidulaukėj; kaip su dirse uodegoj*), paremijose (*dirsienės duonos privalgęs, kai eisi, įsikabink į baslį*), dainose (*Radau kalne dirseles, o pakalnėj smilgeles.*) ir kt. Lietuvių leksikografinių šaltinių duomenys grupuojami pagal Liublino etnolingvistinės mokyklos pateiktą specifinių bruožų sąrašą, t. y. pagal esminius parametrus – fasetus.

Literatūra

Niebrzegowska-Bartmińska, Stanisława. 2020. Apie kultūrinių konceptų eksplikaciją. *Vertybės lietuvių ir lenkų kalbų pasaulėvaizdyje*. Vilnius, Liublinas, 46–69.

Słownik stereotypów i symboli ludowych 2: Rośliny: Zioła, (red.) Jerzy Bartmiński, Lublin, 2022.

MARIUS SMETONA

Vilniaus universitetas

marius.smetona@flf.vu.lt

Šuo lietuvių tarmių žodynuose

Teigiama, kad Vidurio Europoje vilkas buvo prijaukintas ir tapo šunimi vėlyvajame paleolite. Iš pradžių šuo buvo nepamainomas pagalbininkas medžioklei, tačiau įsitvirtinus žemdirbystei, šuns paskirtis pasikeitė. Medžioklei buvo reikalingas sveikas, stiprus šuo, todėl juo rūpintis, dvaruose jiems buvo įrengiamos šuninės, šuo turėjo privilegiją gulėti prie šeimininko kojų ir šildytis prie židinio. Paprastas žmogus medžioti negalėjo, tad šuo tapo namų sargas, bandos prižiūrėtojas. Pasikeitė ir požiūris į šunį, jis pasidarė vienas iš nekenčiamiausių naminių gyvūnų, bevertis. Tai labai aiškiai matyti ir mūsų tarmių žodynuose.

Šuns paveikslą tarmių žodynuose galima aptarti keliais pjūviais.

Koks yra šuo?

Išvaizda: dydis (*Pakartas šuva didelis ant eglės karo. PPAŠŽ*); spalva (*Šunys daugiausia rusvi, o vilkas tai pilkas. Buvo mano toks šuva margas., tai būdavo jisai plaukioja. Spalva tas pats, ar vilkinis šuva ar vilkas. PPAŠŽ*).

Nevalyvumas: smarvė (*Šitie kailiniai labai šuniu smirdėdavo. KŽ*); blusėtas (*Bagotas kaip šuva blusų. KŽ*).

Charakteris ir elgesys: piktumas, agresija (*Mūsų didelei piktas šuo. Gavau bėgti nuo to jūsų šuns. KretŽ*); rajumas, visko iš eilės ėdimas (*Prarijo kaip šuva muilą. DŽ*); baimė (*Šuo bijo vilko. ŠVŽŽ*); darbštumas (*Dirbti kaip šunys (smarkiai). ŠVŽŽ*); staugimas (*Kaip šuva nestaugęs (neiškenčia ko nepadaręs). KRŠŽ, Staugia kaip šuva mėnesienoj. KŽ*); gudrumas (*Gudrumą turi šuva kaip ir žmogus. KŽ*); išvermingumas (*Šuva kariamas pripranta. KŽ*); sekimas (*Seka kaip šuo iš paskos. ZŠŽ*); nelaimės nujautimas (*Sako, kai šunys staugia, nelaimę praneša. VŠŽ*); gebėjimas matyti naktį (*Šuva naktį mato. VŠŽ*); kačių nekentimas (*Šuva neduoda katėms ramybės, vaiko gi jas, užveja ant pečiaus; Kaip šuva su kate. KŽ*); laisvumas, nepriklausomumas (*Tie šunys kur tik nori ten jie ir eina. VŠŽ*).

Sveikata: aklumas (*Mūsų šuo jau senas, neregį. DŽ*)

Kam reikalingas šuo?

Paskirtis: ganymas (*Ganau su šuniu. PPAŠŽ, Ten, būdavo, gano, kiaules varinėja šuva. KŽ*); medžioklė (*Atvažiuodavo medžioti ten visokie ponai didžiausi, atsiveždavo net šimtą šunų. PPAŠŽ*); namų apsauga (*Šuva buvo visas namų sargas. Labai sargus šuva. Tai netikęs toks šuva tik vagims priglaust. KŽ*); pjudydas (*Avalas suėjo vasarojun, reikia šunį užpjudyti. KŽ*); tarnybinis šuo (*Milicija susekė padegėją su šunim tenai. KŽ*).

Šuns reikalingumas/nereikalingumas: šuo reikalingas (*Nesmagu be šunies. PPAŠŽ*); šuo nereikalingas (*Klapatas nereikalingas šuva. PPAŠŽ*).

Šuo kaip vaistas (*Papjovė šunį, padarė taukus ir juos gerdavo, tai išgydė nuo džiovos. ZŠŽ*)

Žmogaus elgesys su šunimi: nekenčia (*Nekenčia kaip šuns. ZŠŽ*); laiko pririštą prie būdos (*Geras buvo labai šuo, bet pas mane tai buvo visą laiką pririštas. PPAŠŽ*); nužudo (*Pakartas šuva didelis ant eglės karo. PPAŠŽ*); išmeta, išvaro (*Jau mus šunim išvarė. DŽ*); muša (*Jeigu nori šunį mušt, randi ir lazda; Kiūtina iš lėto kaip šuva permuštas; Kaip šunį mušdavo tą vaiką. KRŠŽ*).

Tarmėse gausu palyginimų, metaforų ir posakių, kur šuo tampa blogo gyvenimo požymiu. Apskritai šuns paveikslas tarmių žodynuose neigiamas, jis ypač kontrastuoja su šių dienų miestietišku požiūriu, kad šuo yra draugas, šeimos narys.

IRENA SMETONIENĖ

Vilniaus universitetas

irena.smetoniene@flf.vu.lt

Šuo lietuvių literatūroje

Šuns paveikslas lietuvių literatūroje nėra vienodas – jis keičiasi priklausomai nuo epochos, kūrinio žanro ir paties rašytojo tikslų. Dažniausiai šuns likimo aprašymai yra naudojami tam, kad išryškėtų moralinis kontrastas tarp ištikimo gyvūno ir sugedusio žmogaus.

J. Biliūno apsakyme „Brisiaus galas“ šuo – senas, aklas, jėgas praradęs, tačiau iki paskutinio atodūsio ištikimas sodybos sargas. Šeimininko sprendimas nušauti Brisių demonstruoja pragmatišką kaimo žmogaus požiūrį į tą, kuris nebeduoda naudos.

J. Savickio apsakyme „Ad Astra“ šuo taip pat yra nereikalingas, senas dvaro gyventojas, juo atsikratyti nusprendžia ūkininkas Dalba. Kai ūkininkas jį įmeta į eketę, šuo nepasiduoda – jis nagais kabinasi į ledą, kovodamas dėl savo gyvybės, o kai Dalba įlūžta, skandinamas šuo išgelbėja jį. Nepaisant to, išlipęs į krantą ūkininkas šunį vis tiek nužudo ir mano, kad padarė gerą darbą.

Sovietmečio pabaigos ir lūžio metų literatūroje (R. Granauskas, J. Aputis), kaimui nykstant, keitėsi ir šuns vaidmuo.

J. Apučio apsakyme „Šūvis po Marazyno ąžuolu“ taip pat vaizduojamas nužudomas šuo – juo norima atsikratyti, nes yra senas. Skirtumas nuo anksčiau minėtų kūrinių tik tas, kad šunį nušovęs pienininkas jaučia moralinį diskomfortą ir iškart pabėga iš įvykio vietos.

R. Granausko kūryboje šunys veikia kaip svarbūs personažai, simbolizuojantys ištikimybę, žmogiškumą ir nykstančią agrarinę kultūrą. Rašytojas per šuns temą atskleidžia gilius dvasinius klotus, ypač apysakoje „Šunys danguje“. Čia vokiečių bokseris Bulis tampa ištikimybės ir vienišumo simboliu, o romane „Gyvenimas po klevu“ šuo yra kaip paskutinė sąsaja su praeitimi.

Šiuolaikinėje prozoje (pvz., S. Parulskio, D. Kalinauskaitės kūryboje ar moderniojoje eseistikoje) šuo visiškai humanizuojamas ir perkeliamas į miesto erdvę. Šuo literatūroje pradeda veikti kaip šeimos narys, kompanionas, turintis savo individualią „nuomonę“ ir charakterio savitumą, o ne tik instinktus.

Visai kitoks šuns paveikslas ir vaikų literatūroje.

J. Avyžiaus „Bardo nuotyčiai ir žygiai“ šuns paveikslas tampa nuotykių, ištikimybės ir draugystės simboliu. Per šuns nuotykius autorius ugdo jaunojo skaitytojo empatiją, moko suprasti gyvūno psichologiją ir elgseną.

J. Vilės knygoje „Šuo, kuris išeina naktį“ šuo tampa vedliu į stebuklingą, nakties paslapčių kupiną pasaulį.

Šiuolaikinėje miesto prozoje šuns charakteris transformuojasi iš aukos/ tarno (biliūniško modelio) į draugą ar net šeimos narį.

ŽYDRŪNĖ ŠALAVIEJŪTĖ

Lietuvių kalbos institutas

zydrune.salaviejute@lki.lt

Šuns pavadinimai lietuvių leksikografiniuose šaltiniuose

Lietuvių leksikografiniai šaltiniai fiksuoja ne tik leksinės sistemos įvairovę, bet ir sudaro vertingą empirinį pagrindą kalbinio pasaulėvaizdžio tyrimams. Gyvūnų pavadinimai kalboje atspindi ne tik įvardijamųjų realijų požymius, bet ir kalbinės bendruomenės pasaulio suvokimą, kultūrinę patirtį, todėl gali būti laikomi svarbiu kalbinio pasaulėvaizdžio tyrimų šaltiniu. Lietuvių kalbotyroje nagrinėti įvairūs kalbinio pasaulėvaizdžio aspektai, tačiau šuns nominacija leksikografiniuose šaltiniuose sistemiškai tirta nedaug.

Pranešimo objektas – šuns pavadinimai, surinkti iš lietuvių kalbos leksikografinių šaltinių. Tiriamieji pavadinimai suprantami kaip tokie leksikos vienetai, kurie reprezentuoja tam tikrus šuns konceptualiuosius požymius. Pranešime nagrinėjama tiriamosios teminės grupės sandara, jos narių sisteminiai semantiniai santykiai, šuns pavadinimų semasiologinė ir onomasiologinė struktūra. Derinama struktūrinė ir kognityvinė leksikos analizė: struktūriniai metodai padeda nustatyti kalbinės koncepto raiškos priemones, o kognityviniai – atskleisti koncepto turinio ypatybes.

Tyrimo tikslas – remiantis kompleksinės lingvistinės analizės duomenimis, nustatyti leksikos sistemoje aktualizuojamus svarbiausius šuns požymius ir jų kalbinės raiškos ypatybes, leidžiančias rekonstruoti šuns vaizdinio fragmentą.

Pirmajame tyrimo etape analizuojami lietuvių kalbos leksikografijos šaltiniuose užfiksuoti šunų pavadinimai: tiriama jų onomasiologinė struktūra, paradigminiai semantiniai santykiai, darybiniai ir semantiniai ryšiai. Antrajame etape šie požymiai sisteminami taikant kognityvinio modeliavimo metodą, grupuojant į bazinio abstrakcijos lygmens kategorijas, sudarančias prielaidas šuns vaizdinio interpretacijai.

Analizė rodo, kad dažniausiai leksikos sistemoje aktualizuojama šuns funkcija, elgesys, išoriniai požymiai, taip pat žmogaus emocinis ir vertinamasis santykis su gyvūnu. Šių požymių visuma leidžia rekonstruoti antropocentrinį ir utilitarinį šuns vaizdinį, kuriame atsiskleidžia dvilypis gyvūno vertinimas.

LORETA VAIČIULYTĖ-SEMĖNIENĖ

Lietuvių kalbos institutas

loreta.semeniene@lki.lt

Gailestingumas būdvardžio *gailestingas*, *-a* formų pagrindu

Kas yra ir kokią turinį talpina gailestingumas? Ar (kuo) skiriasi Dievo ir žmogaus ar kt. gailestingumas? Paisant pranešimui skirtu laiko, atsakymo į šiuos ir kitus klausimus bus ieškoma remiantis sisteminiiais (lietuvių kalbos aiškinamųjų, specialiųjų žodynų) ir / arba tekstiniais (LKŽ kaip hiperteksto ir / arba Sketch Engine lietuvių kalbos tekstyno) duomenimis ir atsižvelgiant į kalbinius gailestingumo tyrimus kitose kalbose (Осадчая 2019, 2021; Меркулова, Заглядкина 2020; Шалгина 2023; Wysoczański 2024).

Šiame pranešime į konceptą bus žiūrima iš apačios į viršų: gailestingas turinys nagrinėjamas išeities tašku imant struktūrinę semantiką, tiksliau, struktūrinis požiūris į reikšmę derinamas su kognityviniu. Analizuojant žodžių tarpusavio santykius sakinyje ir žiūrint, kokia informacija jais komunikuojama, t. y. koks / kaip yra verbalizuojamas gailestingumo konceptas kaip kalbos vartotojų sąmonėje glūdinti kintanti konceptuali informacija, mąstymo turinys, strategija (plg. Jakaitienė 1988, 42t, 57tt; 2010, 17t, 45t, 50), bus kalbama apie vadinamąjį kalbos pasaulėvaizdį kaip kalbos elementuose užfiksuoto turinio supratimą; tam tikrą tikrovės interpretaciją kalboje (plačiau žr. Gudavičius 2007, 10; 2009, 11tt; Rutkovska, Smetona, Smetonienė 2017, 20t, 29).

Literatūra

- Gudavičius, Aloyzas. 2007. *Gretinamoji semantika*. Šiauliai: Bibliotheca actorum Humanitaricorum universitatis Saulensis.
- Gudavičius, Aloyzas. 2009. *Etnolingvistika (tauta kalboje)*. Šiauliai: Bibliotheca actorum Humanitaricorum universitatis Saulensis.
- Jakaitienė, Evalda. 1988. *Lėksinė semantika*. Vilnius: Mokslo.
- Jakaitienė, Evalda. 2010. *Lėksikologija*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
- Rutkovska, Kristina, Smetonienė, Irena, Smetona, Marius. 2017. *Vertybės lietuvių pasaulėvaizdyje*. Vilnius: Akademine leidykla.
- Wysoczański, Włodzimierz. 2024. Miłosierdzie w Języku Polskim. *Rocznik Przemyski* T. 60. *Literatura i Język* 2(28), 317–344. DOI: 10.4467/24497363RPLJ.24.024.20550.
- Меркулова Анжелика А., Заглядкина Татьяна Я. 2020. Концепт «милосердие» в русской и немецкой лингвокультурах. *Terra Linguae*, 39–44.
- Осадчая Ольга Н. 2019. Ценностная представленность милосердия как действия в английских и русских поговорках. *Филологические науки. Вопросы теории и практики* Том 12. Выпуск 9, 383–388. Prieiga internete: <https://doi.org/10.30853/filnauki.2019.9.78>.
- Осадчая Ольга Н. 2021. *Лингвокультурный концепт «милосердие» в английских и русских поговорках (на материале пьес XIX–XX веков)*. Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата филологических наук. Москва.
- Шалгина Е. А. 2023. Актуализация концептов МИЛОСЕРДИЕ и CHARITÉ в русской и французской языковой картине мира. Пермь: ПГНИУ.

**INTERSUBJEKTYVUMAS KALBOJE IR DISKURSE:
SINCHRONINIAI IR DIACHRONINIAI ASPEKTAI**

**(INTER)SUBJECTIVITY IN LANGUAGE AND DISCOURSE:
SYNCHRONIC AND DIACHRONIC ASPECTS**

ERIKA JASIONYTĖ-MIKUČIONIENĖ

Vilniaus universitetas

erika.jasionyte@flf.vu.lt

Aukštesniojo ir aukščiausiojo laipsniorieveiksmių funkcijų raida ir subjektifikacija lietuvių kalboje

Pranešime nagrinėjami aukštesniojo laipsniorieveiksmiai *geriau, greičiau, veikiau, verčiau* ir aukščiausiojo laipsniorieveiksmiai *geriausiai, greičiausiai, veikiausiai* skirtingais lietuvių kalbos raidos periodais. Aukščiausiojo laipsniorieveiksmiai *geriausiai, greičiausiai, veikiausiai* laikomi centriniais episteminio modalumo kategorijos nariais (Usonienė 2007, 2016; Ruskan, Šolienė 2017), o štai aukštesniojo laipsniorieveiksmių sąsaja su modalumu lietuvių kalbotyros darbuose iki šiol nebuvo aptarta. Žvelgiant iš tarpkalbinės perspektyvos, modalumo raiška aukštesniojo laipsniorieveiksmiais, arba vadinamaisiais lyginamaisiais modaliniais žodžiais (ang. *comparative modals*), pradėta tyrinėti jau prieš daugiau nei porą dešimtmečių: daugiausia dėmesio šio tipo modaliniams žodžiams skirta anglų ir prancūzų kalbose (Denison, Cort 2010; van den Auwera, de Wit 2010; van Linden 2015; Patard, van den Auwera 2016; Traugott 2019). Taigi, šiuo pranešimu siekiama: 1) patyrinėti modalumo raiškos galimybes aukštesniojo laipsniorieveiksmiais lietuvių kalboje; 2) ir aukščiausiojo laipsnio, ir aukštesniojo laipsniorieveiksmių funkcijų raidą susieiti su subjektifikacijos procesu.

Literatūra

- Denison, David, Alison Cort. 2010. Better as a verb. In: Kristin Davidse, Lieven Vandelanotte, Hubert Cuyckens, eds., *Subjectification, Intersubjectification and Grammaticalization*. Berlin: De Gruyter Brill, 349–383. <https://doi.org/10.1515/9783110226102.4.349>
- Patard, Adeline, Johan van der Auwera. 2016. The French comparative modal constructions *faire mieux de, valoir mieux* and *falloir mieux*. In Daniël Olmen, Hubert Cuyckens, Lobke Ghesquière, eds., *Aspects of grammaticalization: (inter)subjectification and directionality*. Berlin: De Gruyter Brill, 81–112. <https://doi.org/10.1515/9783110492347>
- Ruskan, Anna, Audronė Šolienė. 2017. Evidential and epistemic adverbials in Lithuanian: evidence from intra-linguistic and cross-linguistic analysis. *Kalbotyra* 70, 127–152. <https://doi.org/10.15388/Klbt.2017.11197>
- Traugott, Elizabeth Closs. 2019. Are Comparative Modals Converging or Diverging in English? Different Answers from the Perspectives of Grammaticalisation and Constructionalisation. In: Nuria Yáñez-Bouza, Emma Moore, Linda van Bergen, Willem B. Hollmann, eds., *Categories, Constructions, and Change in English Syntax*. Cambridge: Cambridge University Press, 105–129. <https://doi.org/10.1017/9781108303576>
- Usonienė, Aurelija. 2007. Degrees of confidence and modal words in Lithuanian. *Lietuvių kalba* 1, 1–10. <https://www.journals.vu.lt/lietuviu-kalba/lt/article/view/22899/22175>
- Usonienė, Aurelija. 2016. *Reikšmės pasaulis: tekstynais paremti semantiniai kalbų tyrimai*. Vilnius: Akademine leidyba.
- Van der Auwera, Johan, Astrid De Wit. 2010. The English Comparative Modals – A Pilot Study. In: Bert Capelle, Naoaki Wada, eds., *Distinctions in English grammar*. Tokyo: Kaitakusha, 127–145.
- Van Linden, An. 2015. Comparative modals: (Dis)similar diachronic tendencies. *Functions of Language* 22(2), 1–52. https://www.researchgate.net/publication/265905344_Comparative_modals_Dissimilar_diachronic_tendencies

JULIJA KOROSTENSKIENĖ

Vilniaus universitetas

julija.korostenskiene@flf.vu.lt

Beyond Epistemic Focus: Event Salience and the Lithuanian Verbal Prefix *be-*

The Lithuanian verbal prefix *be-* has attracted recurrent attention in synchronic linguistic research. Previous analyses have interpreted the prefix primarily in aspectual (Arkadiev 2011), epistemic-modal (Korostenskiene 2017ab, 2021), scalar (Holvoet 2024), or discourse sensitive (Korostenskiene forthcoming) terms. However, the underlying theoretical principle responsible for all these manifestations remains insubstantially developed, making them appear as discrete and only loosely related across the range of constructions in which the prefix occurs.

This presentation explores the hypothesis that epistemic focus does not constitute the invariant contribution of *be-* but, rather, is derivative in nature. The discussion is illustrated through participial constructions, finite verbal forms, compound prefixes (*tebe-*, *nebe-*), and morphosyntactically obligatory environments, which have figured prominently in previous analyses of *be-*. Across these environments, the prefix is analysed as a marker of event salience and focal grounding. By foregrounding the profiled event within the Ground shared by the speaker and the addressee, *be-* is shown to give rise to epistemic, modal, and scalar interpretations, which ultimately emerge as construction-dependent derivative effects rather than primary semantic properties of the prefix.

The analysis contributes to current debates concerning the relationship between grammatical meaning, discourse construal, and optional morphology. Particular attention is paid to environments in which the use of *be-* is optional, since these provide insights into the relationship between overt grammatical marking and discourse-pragmatic construal. More broadly, the presentation proposes a unified account of the Lithuanian prefix *be-* that connects its diverse functional-semantic manifestations to a common mechanism of focal event profiling. The presentation revisits constructions discussed in earlier research and develops a revised theoretical interpretation that will serve as the basis for the subsequent corpus-assisted phase of the BEPIKON project.

References

- Arkadiev, P. 2011. On the aspectual uses of the prefix *be-* in Lithuanian. *Baltic Linguistics* 2, 37–78.
- Holvoet, A. 2024. Scalar markers between aspect and modality: The case of Lithuanian *be-*. *Zeitschrift für Slawistik* 69(4), 766–788. Available at: 10.1515/slav-2024-0036 [Accessed June 7, 2025].
- Korostenskiene, Julija. 2017a. Bridging the gap: Toward a cognitive semantic analysis of the Lithuanian superlexical prefix *be-*. *Yearbook of the German Cognitive Linguistics Association* 5(1), 203–218. Available at: 10.1515/gcla-2017-0013
- Korostenskiene, Julija. 2017b. On binding, lexical and superlexical prefixes, and SI in the Baltic verb. *Canadian Journal of Linguistics/La revue canadienne de linguistique* 62(3), 449–501. Available at: 10.1017/cnj.2016.38
- Korostenskiene, Julija. 2021. A split-CP perspective on the Lithuanian superlexical prefix *be-*. *Leuvense Bijdragen – Leuven Contributions in Linguistics and Philology* 103, Special issue: Ter ere van Jan Goossens, 90 jaar, 335–385. Available at: 10.2143/LB.103.0.3289873
- Korostenskiene, Julija. (in press). Epistemic Focus, Mental Space, and Intersubjective Grounding in the Lithuanian Prefix *be-*. *Proceedings of the Intl. Conference “Open Linguistics Debates for the 21st Century”*, University of Szczecin, Poland.

ANNA RUSKAN

Vilniaus universitetas

anna.ruskan@flf.vu.lt

AUDRONĖ ŠOLIENĖ

Vilniaus universitetas

audrone.soliene@flf.vu.lt

Discourse functions of space adverbials in English and Lithuanian:

The case of *here* and *čia*

In the literature much attention has been devoted to temporal adverbials developing discourse functions and acquiring the status of discourse particles or markers. The adverb then has been analysed in a number of cross-linguistic studies: it has been contrasted with its Norwegian counterparts *da* and *altså* in Fretheim (2015), French *donc* and *alors* in Beeching (2016), Swedish *då* and German *denn* in Aijmer (2019) as well as with Spanish *entonces* and Lithuanian *tada* in Ruskan and Carretero (2021). These cross-linguistic studies have revealed the degree of grammaticalization of the temporal adverbial then and its counterparts across typologically similar and different languages, taking into account the syntactic properties of the markers (scope, position), discourse functions (textual, interpersonal) and the extent of bleaching of the lexical meaning of the temporal adverbials. Less attention has been devoted to space adverbials, especially from a cross-linguistic perspective. Thus, the present study aims to explore the discourse functions of the English space adverbial *here* and Lithuanian *čia*. The study will compare the frequencies, scope and functions (experiential, textual and interpersonal) of the two markers in English and Lithuanian. The data will be extracted from a self-compiled bidirectional parallel corpus – ParaCorp EN→LT→EN (Šolienė 2013).

The results of the study show that in both languages the space adverbials *here* and *čia* alongside their core experiential function (location, presentation of an entity) share a number of textual functions, such as referring to the preceding discourse context and adding to the coherence of the text. The two markers may also acquire interpersonal functions, i. e. getting the addressee's attention. Lithuanian *čia* expresses common knowledge with the addressee and displays instances of highly expressive use, reflecting the speaker's attempt to engage the addressee into the discourse. Although both English *here* and Lithuanian *čia* most frequently convey a spatial meaning, they show a fuzzy line and bleaching of their experiential function in interactional contexts. The present study corroborates some results of previous studies into space adverbs and their potential of developing discourse functions (cf. *here* in Bamford (2004); space adjuncts in Hasselgård (2010) and Lithuanian *čia* in Šinkūnienė et al. (2020)).

References

- Aijmer, Karin. 2019. Challenges in the contrastive study of discourse markers: The case of *then*. In: Óscar Loureda, Inés Recio Fernández, Laura Nadal, and Adriana Cruz, eds. *Empirical studies of the construction of discourse*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 17–42.
- Bamford, Julia. 2004. Gestural and symbolic uses of the deictic “here” in academic lectures. In: Aijmer Karin and Stenström Anna Brita, eds. *Discourse patterns in spoken and written corpora*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 113–138.
- Beeching, Kate. 2016. *Alors/donc/then* at the right periphery: Seeking confirmation of an inference. *Journal of Historical Pragmatics* 17(2), 208–230.
- Fretheim Thorstein. 2015. A relevance-theoretic perspective on the Norwegian utterance final particles *da* and *altså* compared to their English counterpart *then*. In: Hancil

- Sylvie, Haselow Alexander, and Post Margje, eds. *Final particles*. Berlin: De Gruyter, 249–284.
- Hasselgård, Hilde. 2010. *Adjunct adverbials in English*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Ruskan, Anna and Marta Carretero. 2021. A cross-linguistic look at the right periphery: Utterance-final pragmatic markers in English, Spanish and Lithuanian. In: Daniël Van Olmen and Jolanta Šinkūnienė, eds. *Pragmatic markers and peripheries*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins, 415–447.
- Šinkūnienė, Jolanta, Erika Jasionytė-Mikučionienė, Anna Ruskan, and Audronė Šolienė. 2020. Diskurso žymikliai lietuvių kalboje: reikšmės ir funkcijų kaitos aspektai. *Lietuvių kalba* 14, 1–78. <https://doi.org/10.15388/LK.2020.22460>.
- Šolienė, Audronė. 2013. *Episteminio modalumo ekvivalentiškumo parametrai anglų ir lietuvių kalbose*, (ms.). Humanitarinių mokslų daktaro disertacija. Vilnius: Vilnius University.

VITA VALIUKIENĖ

Vilniaus universitetas

vita.valiukienė@flf.vu.lt

Dis „sakyk“, disons „sakykime“, dites „sakykite“: nuo veiksmožodžio iki diskurso žymiklio. Prancūzų–lietuvių kalbų tekstynu paremtas tyrimas

Darbe analizuojamas prancūzų kalbos vienetų *dis „sakyk“, disons „sakykime“, dites „sakykite“* morfosintaksinis statusas ir jų funkcijų įvairovė autentiškos prancūzų kalbos vartosenoje. Remiantis lingvistinėje literatūroje publikuotais tyrimais apie sakymo veiksmožodžių (*verba dicendi*) multifunkcionalumą ir reikšmių įvairovę, šioje studijoje tiriamos prancūzų kalbos veiksmožodžio *dire „sakyti“* liepiamosios nuosakos formų reikšmės ir funkcijos. Aiškinamasi, kokiomis aplinkybėmis šie vienetai išlaiko savo konceptualiąją reikšmę, arba virsta pragmatiniais žymikliais, įgaudami jiems tipiškų bruožų.

Mokslinėje literatūroje vyraujanti nuomonė pasitvirtina – sintaksinis mobilumas, struktūrinis sustabarėjimas, leksinių reikšmių blukimas, pragmatinių funkcijų įvairovė – tai požymiai, rodantys kalbos vienetų statuso pasikeitimą sakinyje ar didesniame teksto fragmente (Pusch 2007; Usonienė 2012). Tokie vienetai praranda pagrindinę – informacijos perteikimo sakinio komunikacinėje struktūroje – poziciją ir tampa parentezinėmis konstrukcijomis, papildomai aiškinančiomis išreikštos propozicijos turinį arba teksto atkarpoje jungiančiomis kelis pasakymus (Dostie, 2004 ; Marchello-Nizia, 2006).

Tyrimą iliustruojantys pavyzdžiai yra surinkti iš dvikrypčio lygiagretaus CTL FR-LT (pranc. *Corpus des Textes littéraires*) tekstyno, sudaryto iš originalių grožinės prancūzų literatūros kūrinių ir jų vertimų į lietuvių kalbą. Nors tekstynas nėra nei lemuotas, nei anotuotas, tačiau didelės apimties autentiška kalbinė medžiaga suteikė galimybę tirti realią, o ne idealizuotą prancūzų ir lietuvių kalbų vartoseną ir objektyviai vertinti kalbinę raišką (Tognini-Bonelli, 2001).

Literatūra

- Dostie, G. 2004. *Pragmaticalisation et marqueurs discursifs. Analyse sémantique et traitement lexicographique*. Bruxelles: De Boeck-Duculot.
- Marchello-Nizia, Ch. 2006. *Grammaticalisation et changement linguistique*. Bruxelles: De Boeck-Duculot.
- Pusch, D. Claus. 2007. Faut dire: variation et sens d'un marqueur parenthétique entre connectivité et (inter)subjectivité. *Langue française* 154 (2), 29–44

- Tognini-Bonelli, E. 2001. *Corpus Linguistics at Work*. Amsterdam: John Benjamins.
- Usonienė, Aurelija. 2012. Komplementiniai predikatai ir jų multifunkcionalumas: lietuvių kalbos tekstynais paremtas tyrimas. *Darbai ir Dienos* 58, 223–233.

VILMA ZUBAITIENĖ

Vilniaus universitetas

vilma.zubaitiene@flf.vu.lt

SKAISTĖ VOLUNGEVIČIENĖ

Vilniaus universitetas

skaiste.zabarauskaite@flf.vu.lt

(Inter)subjektyvumo raiška lietuvių mokslo kalboje: autoriaus pozicijos ir skaitytojo įtraukimo strategijos

Pastaraisiais dešimtmečiais (inter)subjektyvumo tyrimai tapo viena svarbiausių diskurso analizės krypčių, leidžiančių atskleisti, kaip kalbinėmis priemonėmis reiškiamas autoriaus pozicija, vertinimas, žinių šaltiniai ir kuriamas santykis su adresatu. Nors lietuvių kalbotyroje (inter)subjektyvumas nagrinėtas modalumo, evidencialumo ir pozicijos raiškos aspektais įvairiuose diskurso tipuose (Usonienė ir Šolienė 2010; Šinkūnienė 2012; Ruskan ir Šolienė 2023), sistemingų mokslo kalbos tyrimų, apimančių skirtingas mokslo sritis ir akademinis tekstus, vis dar stinga.

Šio tyrimo tikslas – nustatyti, kaip lietuvių mokslo kalboje realizuojamos autoriaus pozicijos ir skaitytojo įtraukimo strategijos bei kaip jų vartoseną kinta skirtingose mokslo srityse. Tyrimas remiasi subjektyvumo ir intersubjektyvumo teorija (Traugott ir Dasher 2002), akademinio diskurso, autoriaus pozicijos ir skaitytojo įtraukimo samprata (Hyland 2005a; 2005b; Swales 2004), taip pat modalumo, evidencialumo ir pozicijos raiškos tyrimais (Marín-Arrese 2015; Usonienė ir Šolienė 2010; Šinkūnienė 2012; Ruskan 2017; Ruskan ir Šolienė 2023).

Tyrimo empirinę bazę sudaro Akademinės lietuvių kalbos tekstyno duomenys. Analizei pasitelkiami trys VLKK remto projekto „Mokslinio teksto rišlumas: tekstynais paremta siejimo priemonių vartosenos ir funkcijų analizė“ (2022–2025) metu sudaryti mokslo kalbos tekstynai: 2010–2024 m. rašytų magistro darbų, daktaro disertacijų ir mokslinių straipsnių. Tiriami humanitarinių, socialinių ir technologijos mokslų tekstai, siekiant nustatyti, kaip mokslo sritis ir akademinio teksto tipas veikia (inter)subjektyvumo raišką.

Analizė orientuota į autoriaus pozicijos ir skaitytojo įtraukimo strategijas, realizuojamas pasitelkiant episteminio modalumo priemones (galbūt, tikriausiai, manytina, galima teigti), evidencialumo žymiklius (remiantis tyrimais, duomenys rodo, literatūroje teigiama), vertinamąją leksiką, autoriaus balso raišką (manome, nustatėme, mūsų tyrimas rodo) bei skaitytojo įtraukimo formas (galime matyti, kaip matome ir pan.). Siekiant nustatyti šių priemonių pasiskirstymą ir funkcijas, atliekama kiekybinė ir kokybinė analizė.

Keliama prielaida, kad humanitarinių ir socialinių mokslų tekstuose dažniau vartojamos autoriaus poziciją, vertinimą ir interpretaciją atskleidžiančios priemonės, o technologijos mokslų darbuose vyrauja evidencialumo strategijos ir neautorinio balso konstrukcijos. Taip pat keliama hipotezė, kad magistro darbuose yra daugiau eksplikitinės autoriaus pozicijos raiškos, disertacijose – nuoseklesnis argumentavimas ir dažnesnės nuorodos į žinių šaltinius, o moksliniuose straipsniuose – labiau konvencionalizuota ir glausta (inter)subjektyvumo raiška.

Tyrimo rezultatai leis atskleisti, kaip skirtingose mokslo srityse ir skirtingų tipų akademinuose tekstuose konstruojamas autoriaus ir skaitytojo santykis bei kokiomis kalbinėmis priemonėmis realizuojamas (inter)subjektyvumas lietuvių mokslo kalboje. Tyrimas papildys akademinio diskurso, modalumo, evidencialumo ir (inter)subjektyvumo tyrimus bei prisidės prie lietuvių mokslo kalbos aprašymo.

Literatūra

Hyland, K. 2005a. *Metadiscourse: Exploring Interaction in Writing*. London: Continuum.
Hyland, K. 2005b. Stance and engagement: A model of interaction in academic discourse. *Discourse Studies* 7(2), 173–192.

Marín-Arrese, J. I. 2015. Epistemicity and stance: A cross-linguistic study of epistemic stance strategies in journalistic discourse in English and Spanish. *Discourse Studies* 17(2), 210–225.

- Ruskan, A. 2017. Markers of evidentiality in Lithuanian newspaper discourse: A corpus-based study. In: J. I. Marín Arrese, G. Haßler, M. Carretero, eds. *Evidentiality Revisited. Cognitive Grammar, Functional and Discourse-Pragmatic Perspectives*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins, 271–295.
- Ruskan, A., Šolienė, A. 2023. Realizations of epistemicity and effectivity in Lithuanian political discourse. In: J. I. Marín Arrese, L. Hidalgo-Downing, J. R. Zamorano-Mansilla, eds. *Stance, Inter/Subjectivity and Identity in Discourse*. Berlin: Peter Lang, 101–125.
- Swales, J. M. 2004. *Research Genres: Explorations and Applications*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Šinkūnienė, J. 2012. Adverbials as hedging devices in Lithuanian academic discourse: A cross-disciplinary study. In: A. Usonienė, N. Nau, I. Dabašinskienė, eds. *Multiple Perspectives in Linguistic Research on Baltic Languages*. Newcastle upon Tyne: Cambridge Scholars Publishing, 137–167.
- Traugott, E. C., Dasher, R. B. 2002. *Regularity in Semantic Change*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Usonienė, A., Šolienė, A. 2010. Choice of strategies in realizations of epistemic possibility in English and Lithuanian: A corpus-based study. *International Journal of Corpus Linguistics* 15(2), 291–316.

**KALBA IR JOS PRIEINAMUMAS:
EMPIRINIAI PAPRASTOSIOS IR LENGVAI SUPRANTAMOS
KALBOS TYRIMAI**

**LANGUAGE AND ACCESSIBILITY:
EMPIRICAL STUDIES ON PLAIN AND EASY LANGUAGE**

JUSTINA BRUŽAITĖ-LISECKIENĖ

Vilniaus universitetas

justina.bruzaitė-liseckienė@flf.vu.lt

Readers' preferences towards different cohesive devices

Different linguistic forms can establish links across sentences, including zero forms, pronouns, and full lexical expressions (Fontaine et al., 2023, 18–19; Schnell & Barth, 2021). The choice between explicit and reduced forms partly depends on how easily information can be recovered from the preceding discourse. Reduced forms, however, may be ambiguous or harder to process, making this choice important in Plain and Easy Language.

This study examines readers' understanding and preferences for three cohesive and referential contrasts in Lithuanian. The first contrasts pronominal anaphora with lexical repetition when two animate antecedent candidates occupy different grammatical roles. The second examines the same contrast with an animate subject and an inanimate object. The third contrasts anaphoric nominal ellipsis with repetition of the head noun.

Four groups participated: younger and older typical readers, representing Plain Language audiences, and two potential Easy Language audiences – people with intellectual disabilities and non-native users of Lithuanian. All participants selected their preferred versions from sentence pairs using pronominal reference, lexical repetition, or nominal ellipsis and explained their choices. Participants with intellectual disabilities and non-native speakers also answered comprehension questions about pronominal reference and nominal ellipsis. The study presents a descriptive analysis of response patterns, supplemented by qualitative insights from participants' explanations.

Preliminary findings show that pronominal anaphora with two animate antecedent candidates caused the greatest comprehension difficulties among participants with intellectual disabilities and non-native speakers. Typical readers and non-native speakers generally preferred pronominal anaphora and nominal ellipsis to lexical repetition. By contrast, participants with intellectual disabilities more often preferred explicit noun repetition. The presentation considers these patterns, variation across reader groups, and implications for Lithuanian Plain and Easy Language recommendations.

References

Fontaine, L., Jones, K., & Schöenthal, D. 2023. The multidisciplinary field of referring. In: *Referring in language: An integrated approach*. Cambridge University Press, 3–22. <https://doi.org/10.1017/9781316534625.002>

Schnell, S., & Barth, D. 2021. Expression of anaphoric subjects in Vera'a: Functional and structural factors in the choice between pronoun and zero. *Language Variation and Change* 32(3), 267–291.

JOLANTA KOVALEVSKAITĖ

Vytauto Didžiojo universitetas

jolanta.kovalevskaite@vdu.lt

Lengvai suprantamos lietuvių kalbos tekstynas: gerieji pavyzdžiai ir darbo gairės

Tarp lietuvių kalbai skirtų išteklių jau netrūksta bendrųjų, anotuotų ir specialiųjų tekstynų (Utka et al. 2024). Jau keleri metai besimokantys ar dėstantys lietuvių kalbą kaip svetimąją taip pat gali naudotis specialiaisiais ištekliais kalbu.vdu.lt platformoje: pvz., Mokinių tekstynu, Mokomuoju tekstynu. Mokinių tekstyną sudaro negimtakalbių lietuvių kalbos vartosenos tekstai, surinkti iš skirtingose institucijose ir skirtingose šalyse lietuvių kalbą besimokančių mokinių. Mokomajame tekстыne yra rašytiniai ir transkribuoti sakytiniai lietuvių gimtakalbių tekstai, aktualūs ir tinkami lietuvių kalbos besimokantiems: 111 000 žodžių A1–A2 lygio tekstų; 558 000 žodžių B1–B2 lygio tekstų; iš viso 669 000 žodžių (plačiau apie tekstyną žr. Kovalevskaite et al. 2022). Rašytinės kalbos patekstinį sudaro: 1) tekstai, rinkti iš lietuvių kalbos besimokantiems kitakalbiams skirtų vadovėlių (apie 17 proc.), ir 2) tekstai iš kitų šaltinių (populiarinamųjų ir grožinių knygų, naujienų portalų) (apie 83 proc.).

Augantis lengvai suprantamos kalbos (LSK) tekstų poreikis ir kiekis lemia, kad prie svarbių kalbinių išteklių jau turėtų būti priskiriami ir LSK kalbos tekstynai. Kartu su LSK rengimo gairėmis (Bružaitė-Liseckienė et al. 2021) tokie tekstynai galėtų sudaryti šios srities kalbinių išteklių bazę. LSK tekstynai gali būti naudingi ne tik kalbos mokymui(si), bet ir kaip duomenys automatinio kalbos paprastinimo įrankiams tobulinti (Kapkan et al. 2024), kalbos sudėtingumo veiksniams analizuoti (Vilkaitė-Lozdienė, Tverskytė 2026), o tai galėtų padėti rengti daugiau tekstų LSK, plėsti LSK tekstų žanrinę įvairovę, taip užtikrinant platesnę informacijos lietuvių kalba sklaidą ne tik užsieniečiams, bet ir kitoms kalbos vartotojų grupėms, kurioms kyla sunkumų skaitant įprastai parengtus tekstus.

Šio pranešimo tikslas – pristatyti jau parengtus LSK tekstynus didesnėms, plačiau vartojamoms kalboms (pvz., vokiečių, Jablotschkin et al. 2023) ir mažesnėms kalboms, pvz., olandų (Vandeghinste et al. 2019). Aptarus šaltinių atrankos, tekstų parengimo, tekstynų anotavimo ir kitus su tekstyno sudarymu susijusius klausimus, kitų kalbų gerosios patirties pagrindu bus pasiūlytas naujo tipo ištekliaus lietuvių kalbai rengimo planas, konkretizuojant, iš kokių šaltinių, kokios sandaros ir dydžio, kelių anotavimo lygmenų LSK tekstyną būtų galima sukaupti lietuvių kalbai.

Literatūra

- Bružaitė-Liseckienė, J., Daraškienė, I., Vilkaitė-Lozdienė, L. 2021. *Teksto lengvai suprantama kalba rengimo gairės*. Vilnius: Vilniaus universitetas. <https://www.lu.lv/en/perlsi/io-lithuania/etr-guidelines/>
- Jablotschkin, S. Zinsmeister, H. 2023: LeiKo. Ein Vergleichskorpus für Leichte und Einfache Sprache. In: M. Kupietz, Th. Schmidt, eds. *Neue Entwicklungen in der Korpuslandschaft der Germanistik: Beiträge zur IDS-Methodenmesse 2022*. Tübingen: Narr, 71–88.
- Kapkan, D. K., Mandravickaitė, J., Kalinauskaitė, D., Rimkienė, E. 2024: Paprasta lietuvių kalba: pirmi žingsniai link automatinio administracinių tekstų paprastinimo. *Kalbų studijos* 45, 5–26.
- Kovalevskaite, J., Rimkutė, E., Ruzaitė, J. 2022: *Tekstynai ir jų išvestiniai produktai lietuvių kalbos mokymui(si) bei tyrimams*. Kaunas: VDU. <https://doi.org/10.7220/9786094675089>.
- Utka, A., Valūnaitė-Oleškevičienė, G., Gaidienė, A. 2024: Digital Humanities Overview in Lithuanian: Heritage and Language Resources. *Baltic Journal of Modern Computing* 12 (4), 592–608.
- Vandeghinste, V., Bultė, B., Augustinus, L. 2019: Wablieft: An Easy-to-Read Newspaper Corpus for Dutch. CLARIN Annual Conference 2019, Leipzig (Germany). 30 September– 2 October 2019.
- Vilkaitė-Lozdienė, L., Tverskytė, A. 2026: *Kaip rašyti taip, kad suprastų visi? Psicholingvistiniai tyrimai apie kalbos sudėtingumą*. Pranešimas, skaitytas Taikomosios kalbotyros asociacijos LITAKA seminare (2026-02-26).

JUSTINA MANDRAVICKAITĖ

Vytauto Didžiojo universitetas

justina.mandravickaite@vdu.lt

DANGUOLĖ KALINAUSKAITĖ

Vytauto Didžiojo universitetas

danguole.kalinauskaite@vdu.lt

AI models for Lithuanian text simplification: a linguistic analysis

This paper examines how AI models simplify Lithuanian administrative texts into plain language. Four models (namely, mBART, mT5, LT-Llama-2, and ChatGPT) were trained on a parallel corpus of administrative and simplified texts, following plain Lithuanian guidelines, covering lexical simplification, syntactic restructuring, and sentence splitting. mBART performed most consistently, adding explicit subjects and transforming participial constructions. However, all models struggled with long, complex administrative sentences and made morphological errors, such as incorrect case selection. The findings clarify which Lithuanian grammatical structures current AI models can and cannot yet simplify effectively.

VELGA POLINSKA

Latvijas Universitāte

velga.polinska@lu.lv

Implementing easy language in museums: towards cultural accessibility in Latvia

Culture plays an important role in enhancing quality of life: it creates meaning, fosters belonging, strengthens identity, and reflects societal values. Nevertheless, many people encounter barriers to cultural participation due to environmental, sensory, or cognitive factors. While physical accessibility can often be addressed through technical solutions, cognitive accessibility remains more challenging. Within accessible communication research, Easy Language has emerged as an important tool for improving comprehensibility and participation for diverse audiences (Maaß, 2020; Liepa & Polinska, 2021).

In Latvia, museums have only recently begun to explore the use of Easy Language in cultural communication. In 2022, the Museum of Decorative Arts and Design created the first museum audio guide in Easy Latvian. By making the guide available online, the museum also expanded opportunities for pre-visit preparation, thus supporting accessibility beyond the physical museum space. Such approaches correspond with broader discussions on accessible communication as a multidimensional process that extends across contexts and modes of interaction (Perego, 2020).

Since then, several Latvian museums have introduced Easy Language initiatives. The National Museum of Art offers exhibition descriptions in Easy Language. The Latvian National Museum of Literature and Music has implemented Easy Language in several projects and regularly publishes Easy Language content in the museum newspaper. Meanwhile, the Turaida Museum Reserve has broadened exhibition accessibility through tactile elements, 3D models, and Easy Language materials. These practices resonate with inclusive museum approaches that combine verbal, sensory, and multimodal strategies to facilitate engagement with cultural content (Eardley et al., 2017; Perego, 2025).

This paper explores the emerging experience of Latvian museums in implementing Easy Language and presents provisional findings based on interviews with museum professionals. The study analyses museum materials and institutional practices through the lens of Easy Language principles, assessing their linguistic and communicative quality. The analysis draws on the Latvian Easy Language framework (Liepa & Polinska, 2021), the concepts of comprehensibility and acceptability developed by Maaß (2020), and the SELSI guidelines for spoken Easy Language (SELSI, 2024), particularly in relation to audio-based and multimodal museum communication.

By examining current museum practices in Latvia, the paper contributes to discussions on accessible language in cultural institutions, highlighting both opportunities and challenges in adapting museum communication for diverse audiences. The findings suggest that Easy Language in museums should be viewed not merely as textual simplification, but as part of a broader strategy of cognitive accessibility that supports meaningful cultural participation and understanding.

References

- Eardley, A. F., Fryer, L., Hutchinson, R., Cock, M., Ride, P., & Neves, J. 2017. Enriched audio description: Working towards an inclusive museum experience. In: S. Halder & L. C. Assaf, eds. *Inclusion, disability and culture*. Springer International Publishing, 195–207.
- Liepa, D., Polinska, V., eds. 2021. *Vieglā valoda. Rokasgrāmata*. Latvijas Universitātes akadēmiskais apgāds
- Maaß, C. 2020. *Easy language – Plain language – Easy language plus. Balancing comprehensibility and acceptability*. Berlin: Frank & Timme.
- Perego, E. 2025. Verbally guided haptic exploration: A strategic and reusable move/step model in Easy English for inclusive art experiences. *Across Languages and Cultures*. DOI: 10.1556/084.2025.01176
- Perego, E. 2020. *Accessible communication: A cross-country journey*. Berlin: Frank & Timme.
- SELSI 2024. *The SELSI guidelines for spoken easy language*. SELSI. https://selsi.eu/wp-content/uploads/2024/12/SELSI-guidelines_EN.pdf

ADRIJA REDECKAITĖ

Vilniaus universitetas

adrija.redeckaite@gmail.com

JUSTINA BRUŽAITĖ-LISECKIENĖ

Vilniaus universitetas

justina.bruzaitė-liseckiene@flf.vu.lt

Fiction in Easy Language Across Different Reader Groups

Texts in Easy Language are primarily intended for people with intellectual disabilities but may also benefit other groups of readers. However, empirical evidence concerning their effectiveness for different target groups remains limited (Borghardt et al., 2021).

The present study examines how literature originally adapted into an Easy Language format for readers with intellectual disabilities is perceived by non-native speakers and people with dementia. Participants read the first Lithuanian literary work adapted into Easy Language – Alvydas Šlepikas' novel *My Name Is Marytė*.

During the study, four focus-group discussion sessions were conducted with four non-native adult learners of the Lithuanian language, and three focus-group discussion sessions with five older adults with dementia. The discussions explored participants' comprehension of the text and their perceptions of the accessibility of its linguistic and visual features.

The thematic analysis of focus group discussions addresses vocabulary, syntax, design, and other related aspects of Easy Language. The findings indicated that not all Easy Language recommendations were perceived uniformly beneficial. Although both groups appreciated the simplicity of the text, which was written in Easy Language, the readers were able to process more complex grammatical and syntactic realization. Therefore, participants valued figurative language, richer descriptions of the original novel, wanted and was able to read a text containing more synonyms and pronouns. Both groups of readers face different challenges in reading and comprehension. For non-native speakers, it is particularly important that the text provides enough explanations of less frequently used words. Meanwhile, for people with dementia, it is particularly important to consider the choice of topic, the physical presentation of the book, and the visual design.

References

Borghardt, L., Deilen, S., Fuchs, J., Gros, A.-K., Hansen-Schirra, S., Nagels, A., Schiffel, L., & Sommer, J. 2021. Neuroscientific research on the processing of Easy

Language. *Frontiers in Communication* 6, 698044. <https://doi.org/10.3389/fcomm.2021.698044>

LAURA VILKAITĖ-LOZDIENĖ

Vilniaus universitetas

laura.vilkaite@flf.vu.lt

EMILIJA VIEVESYTĖ

Vilniaus universitetas

emilija.vievesyte@flf.vu.lt

**Repeated names penalty in linking sentences:
do different readers behave the same?**

Readers have been shown to experience a repeated-name penalty (e.g., de Carvalho Maia et al., 2017; Gelormini-Lezama et al., 2011; Shoji et al., 2017). That is, when they read a coherent text, it takes them longer to read sentences in which names are repeated rather than replaced with pronouns or even zero pronouns. However, less skilled readers, such as typical Easy Language audiences, have not yet been explored in terms of how they process sentences with repeated names.

We report a self-paced reading experiment that we conducted with five different groups of readers: typical native speakers (both younger and older) and Easy Language users (L2 speakers, people with cognitive impairment, and people with dementia). A total of 159 readers participated in our experiment. They read 40 short texts, 10 in each of four conditions, based on whether the second realised the anaphor as:

- pronoun,
- repeated name,
- synonym,
- zero pronoun.

The preliminary results show that the groups did indeed differ in their reading behaviour. While typical young speakers showed a repeated-name penalty effect, as expected from previous studies, this was not the case for L2 speakers, people with cognitive impairment, or the older population, who were not slowed down by the repetition of the name in the anaphoric sentence. We will discuss our results in comparison with previous studies and also in the context of guidelines on how to write Easy Language texts.

References

- de Carvalho Maia, J., Vernice, M., Gelormini-Lezama, C., Lima, M. L. C., & Almor, A. 2017. Co-referential Processing of Pronouns and Repeated Names in Italian. *Journal of Psycholinguistic Research* 46(2), 497–506. <https://doi.org/10.1007/s10936-016-9450-2>
- Gelormini-Lezama, C., & Almor, A. 2011. Repeated names, overt pronouns, and null pronouns in Spanish. *Language and Cognitive Processes* 26(3), 437–454. <https://doi.org/10.1080/01690965.2010.495234>
- Shoji, S., Dubinsky, S., & Almor, A. 2017. The Repeated Name Penalty, the Overt Pronoun Penalty, and Topic in Japanese. *Journal of Psycholinguistic Research* 46(1), 89–106. <https://doi.org/10.1007/s10936-016-9424-4>

The background of the cover features a series of overlapping, wavy, three-dimensional bands in shades of light blue and white, creating a sense of depth and movement. A solid maroon horizontal band runs across the middle of the image, serving as a backdrop for the title text.

**KALBŲ ĮVAIROVĖ VILNIAUS UNIVERSITETE:
TRADICIJA IR KAITA**

**LINGUISTIC DIVERSITY AT VILNIUS UNIVERSITY:
TRADITION AND CHANGE**

SKIRMANTĖ BIRŽIETIENĖ

Vilniaus universitetas

skirmante.birzietiene@knf.vu.lt

Studiosae iuventuti: lotynų kalbos mokymas jėzuitišrame Vilniaus universitete

1570 metais įsteigus Vilniaus kolegiją, kuri 1579 metais tapo Vilniaus akademija, Lietuvoje prasideda ne tik Vilniaus universiteto, bet ir mokymo bei mokslo istorija. Ilgą laiką ji formuojama pagal akademijos įkūrėjų jėzuitų sistemą, kuri apie du šimtus metų buvo paremta metodinių nuorodų sąvadu *Ratio Studiorum* (pirma redakcija – 1599), bendru visoms jėzuitų mokymo institucijoms. *Ratio Studiorum* ne tik atspindėjo jėzuitų mokymo nuostatas ir tikslus, bet ir nuosekliai aprašė mokomuosius dalykus, mokymo nuoseklumą, profesorių, mokytojų ir studentų pareigas. Kadangi mokymas ir bendra akademijos kalba buvo lotynų kalba, daug vietos šiose instrukcijose buvo skiriama „žemesniosiomis studijoms“ (*studia inferiora*), kurių vienas esminių tikslų buvo išmokyti ir įvaldyti lotynų kalbą: *Lege, scribe, loquere* („Skaityk, rašyk, kalbėk“) skelbė jėzuitų žemesniųjų klasių lavinimo siekis. Pranešime, remiantis bendrosiomis *Ratio Studiorum* nuostatomis, bendra lotynų kalbos situacija jėzuitų ugdymo įstaigose, ypač mūsų regione, Abiejų Tautų Respublikoje, bus siekiama nušviesti lotynų kalbos ir jos mokymo tradiciją. Šie teoriniai pasvarstymai bus derinami su Vilniaus akademijos profesorių, tokių kaip Konstantinas Sirvydas ir Žygimantas Liauksminas praktika, to meto Vilniaus akademijos spaustuvės, kuri leido lektūrą, skirtą pirmiausia profesorių ir studentų reikmėms, duomenimis, akademijos auklėtinių mokykline kūryba lotynų kalba. Su pranešimo tema iš lietuvių tyrinėtojų plačiausiai susiję profesorės Eugenijos Ulčinitės ir istoriko Pauliaus Rabikausko (SJ) tyrinėjimai, kurie taip pat bus aktualizuoti pranešime.

DAINIUS BŪRĖ

Vilniaus universitetas

dainius.bure@flf.vu.lt

DIEGO ARDOINO

Vilniaus universitetas

diego.ardoino@flf.vu.lt

Italų kalbos istorija Vilniuje: kontekstai ir faktai

Italų kalbos ir kultūros istorija Vilniuje yra neatsiejama nuo šimtamečių Lietuvos ir Italijos politinių, kultūrinių bei akademinių ryšių. Šių ryšių pradžia siekia XVI a. pirmąją pusę, kai dinastinė Žygimanto Senojo ir Bonos Sforcos santuoka paskatino intensyvesnį kultūrinį santykį su Italija. Žygimanto Augusto valdymo laikotarpiu Vilnius tapo reikšmingu Renesanso kultūros centru: valdovo dvare dirbo italų architektai, dailininkai ir amatininkai, o Valdovų rūmai buvo perstatyti pagal itališkus architektūros pavyzdžius. Tai sudarė palankias sąlygas italų kalbos ir kultūros sklaidai aukštuomenėje bei dvaro aplinkoje.

Baroko laikais italų kalbos vaidmuo Vilniuje buvo ryškus teatro ir muzikinės kultūros kontekstuose. XVII a. pirmojoje pusėje Valdovų rūmuose buvo pastatytos pirmosios operos Lietuvos istorijoje, jų itališkus libretus parašė italas, valdovo Vladislavo Vazos sekretorius. Šis faktas ir Lietuvos kontekste patvirtina italų kalbos kultūrinį prestižą ir svarbą tų laikų Europoje.

Nuo XVI a. ryšiai su Italija plėtojosi ne tik politikos bei religijos, bet ir švietimo srityje – juos skatino lietuvių didikų studijos Padujos, Bolonijos, Sienos ir kituose universitetuose bei italų kilmės profesorių jėzuitų veikla Vilniuje. Vis dėlto italų kalba šiuo laikotarpiu dar nebuvo tapusi atskiru studijų dalyku: iki pat XVIII a. pabaigos akademiniame gyvenime viešpatavo lotynų kalba, visur Europoje turėjusi oficialų mokslo kalbos statusą. Net ir pačios Italijos universitetuose iki pat XVIII a. pabaigos buvo dėstoma vien tik lotyniškai, tik po truputį įvedant italų literatūros kursus. Tokia buvo to meto Europos universitetinė tradicija – ilgą laiką nacionalinės kalbos buvo laikomos netinkamos akademiniam diskursui.

Tik XIX a. pradžioje, plintant romantizmo idėjoms ir augant susidomėjimui tautinėmis kultūromis, italų kalba pradėta oficialiai dėstyti Vilniaus universitete. Italų kalbos ir literatūros dalykas atsirado studijų pasiūloje 1808 m., o svarbiausias vaidmuo įvedant šią naują teką teisės profesoriui Luigiui Capelliui. Būtent jis yra italų kalbos ir literatūros dėstymo pradininkas Vilniaus universitete, dar prisidėjęs ir prie pirmųjų akademinių itališkų leidinių Vilniuje. Vos prasidėjusią italų kalbos dėstymo raidą nutraukė napoleonmetis ir netrukus šalį užgriuvusios carinės valdžios represijos: 1832 m. Vilniaus universitetas caro sprendimu buvo uždarytas.

Italų kalbos ir literatūros studijos Vilniaus universitete vėl atgimė tik XX a. trečiame dešimtmetyje. Tarpukariu suklestėjo ir vertimai – į lietuvių kalbą išversti pirmieji reikšmingi italų literatūros kūriniai. Sovietmečiu ryšiai su Italija buvo ribojami, tačiau pavienių specialistų pastangomis italų kalba grįžo į universitetinę erdvę. Atkūrus Lietuvos nepriklausomybę, atgimė ir italistikos studijos: sukurta specializuotų studijų programų, sustiprėjo kultūriniai ir akademiniai mainai, įsteigtas Italų kultūros institutas. Nuo 2015 m. italų filologija Vilniaus universitete tapo savarankiška studijų programa, atsiliepiant į išaugusį italų kalbos ir kultūros specialistų poreikį įvairiose kultūrinio ir ekonominio gyvenimo sferose. Lyginant padėtį visose trijose Baltijos šalyse, matyti, kad būtent Lietuvoje italų filologijos studijos yra išplėtos labiausiai – didžia dalimi tą lemia mūsų šalies kultūrinių tradicijų specifika ir istorija.

JONĖ GRIGALIŪNIENĖ

Vilniaus universitetas

jone.grigaliuniene@flf.vu.lt

Anglistikos studijų raida Vilniaus universitete: nuo literatūrinės paradigmos iki tarpdisciplininių kalbos ir kultūros studijų

Anglistikos studijos Europoje susiformavo palyginti vėlai – pirmosios anglistikos katedros buvo įsteigtos XIX a. antrojoje pusėje, o anglų literatūros studijos Oksforde ir Kembridže pradėtos tik XIX a. pabaigoje ir XX a. pradžioje (Haas 2000, 356). Anglistikos studijas, pasak Engler Balz (2000, 2) labai sunku apibrėžti, nes jų turinys skirtingose šalyse suprantamas nevienodai. Kai kuriose, ypač angliškai kalbančiose šalyse, anglistika siejama su britų, amerikiečių, škotų, velsiečių, airių, australų, naujųjų zelandų ir pan. literatūros studijomis, kitose šalyse literatūros ir kalbos studijos sudaro neatskiriamą visumą, dar kitur į jas įeina ir taikomieji aspektai bei anglų kalbos, kaip svetimosios, mokymas ir mokymasis (Balz 2000, 2). Kaip pažymi Renate Haas (2000, 361), buvusiam Rytų Europos bloke svetimųjų kalbų dėstymas ir jų lingvistiniai tyrimai turėjo daugiau galimybių plėtotis negu jomis kuriamos literatūros paradigma. Tai patvirtina ir anglistikos raida Lietuvoje.

Lietuvoje anglistikos pradžia siejama su 1923 m., kai Vytauto Didžiojo universitete buvo įsteigtas anglų kalbos ir literatūros skyrius. Tarpukario studijose vyravo literatūrinė paradigma: daugiausia dėmesio buvo skiriama anglų literatūros istorijai, atskirų autorių kūrybai ir literatūros seminarams, o kalbos studijos apsiribojo praktiniu kalbos mokymu, istorine gramatika ir metodika.

Vilniaus universitete anglų kalba buvo dėstoma jau XIX a. pradžioje (Vengrienė 1964, 238), tačiau sistemingos anglistikos studijos pradėjo formuotis tik po 1939 m., kai į Vilnių buvo perkelti Humanitarinių mokslų fakulteto padaliniai iš Kauno. Nepaisant Antrojo pasaulinio karo ir vėlesnių politinių pertvarų, anglų kalbos ir literatūros studijos buvo tęsiamos įvairiose katedrose, kurios ne kartą reorganizuotos.

Sovietmečiu anglistikos raidą riboja centralizuota švietimo sistema ir ideologinė kontrolė (Alma Mater Vilnensis 2009, 808), tačiau kartu buvo stiprinama kalbinė ir metodinė studijų kryptis. Nuo XX a. paskutiniųjų dešimtmečių, ypač atkūrus Lietuvos nepriklausomybę, studijos sparčiai modernizavosi: literatūros ir kalbos paradigmą papildė lingvistikos, vertimo, kultūros, komunikacijos ir kitos tarpdisciplininės kryptys.

Šiandien Vilniaus universiteto anglistika apima ne tik anglų kalbos ir literatūros studijas, bet ir platesnius kalbos, kultūros, komunikacijos bei tarpkultūrinių ryšių tyrimus, atspindinčius šiuolaikines humanitarinių mokslų tendencijas.

Literatūra

Alma Mater Vilnensis. *Vilniaus universiteto istorijos bruožai*. 2009. Vilnius: VU leidykla.

Engler, Balz. 2000. Writing the European History of English Studies. In: Balz Engler and Renate Haas, eds. *European English Studies: Contributions towards the History of a Discipline*. Great Britain: the English Association for ESSE.

Engler, Balz, Haas, Renate, eds. 2000. *European English Studies: Contributions towards the History of a Discipline*. Great Britain: the English Association for ESSE..

Haas, Renate. 2000. 1848 and German English Studies / German Philology. In: Balz Engler and Renate Haas, eds. *European English Studies: Contributions towards the History of*

a Discipline. Great Britain: the English Association for ESSE, 293-312.

Haas, Renate. 2000. European Survey: Parameters and Patterns of Development. In: Balz Engler and Renate Haas, eds. *European English Studies: Contributions towards the History of a Discipline*. Great Britain: the English Association for ESSE, 349-371.

Vengrienė, Eugenija. 1964. Apie kalbų dėstymą senajame Vilniaus universitete (1579-1831), *Kalbotyra* 10, 237-243.

REGINA JAKUBĖNAS

Vilniaus universitetas

regina.jakubenas@flf.vu.lt

Viešieji poetikos ir retorikos egzaminai Vilniaus akademijoje XVIII a. antroje pusėje

XVIII amžiaus antroje pusėje įvairių dalykų viešieji egzaminai Vilniaus akademijoje vis dažniau buvo rengiami lenkų kalba arba lygiagrečiai lotynų ir lenkų kalbomis.

XVIII a. septintojo dešimtmečio pradžioje akademija pradėjo skirti daugiau dėmesio lenkų kalbos mokymui. Viešieji retorikos ir poetikos egzaminai buvo labai svarbūs. Retorikos ir poetikos kursų studentai, dalyvaujant didelei auditorijai, kreipdavosi į garbingus svečius, LDK dignitorius. Tai buvo savotiška repeticija prieš būsimų LDK vyriausiojo tribunolo deputatų, teisėjų ir valstybės pareigūnų profesinę karjerą.

Akademijos studentams buvo keliami aukšti reikalavimai. Be pagrindinės retorikos mokymo programos, studentai turėjo susipažinti su pasirinktais skaitiniais apie iškalbą, istoriją ir poeziją, sugebėti atsakyti į žiūrovų klausimus lenkų ir lotynų kalbomis. Poetikos kurso klausytojai vertė iš lotynų į lenkų k. Horacijaus, Ovidijaus, Cicerono ir kitų senovės Romos ir Graikijos rašytojų kūrinių fragmentus.

XVIII a. antroje pusėje kalbų temos nebebuvo skirtos kilmingųjų herbams ir stebuklingai, dažnai fiktyviai jų savininkų praeičiai. Studentų kalbose pasakytose lotyniškai arba lenkiškai vis dažniau buvo nagrinėjami svarbūs klausimai, paliečiamos esminės šalies problemos: meilė ir tarnystė tėvynei (savo turtų aukojimas jos labui), krašto apsauga (tvirtovių atstatymas ir kariuomenės plėtra), tinkamas jaunimo ugdymas (reikia ar nereikia siųsti jaunimą studijuoti į užsienį), efektyvi teismų sistema (įstatymų vykdymas), miestų plėtra (rūpinimasis amatais), visuomenės sveikata (ligoninių statyba), ir kt. Viešieji egzaminai Vilniaus akademijoje atspindėjo šioje mokymo įstaigoje vyraujančią atmosferą.

Pranešimo tikslas – remiantis XVIII a. spaudos pranešimais, dienoraščiais ir kitais šaltiniais, pristatyti, kokios temos buvo aptarinėjamos viešuose retorikos ir poetikos egzaminuose, kokius senųjų ir ano meto autorių kūrinius akademijos studentai vertė iš kitų kalbų į lenkų kalbą ir kaip viešieji egzaminai buvo aprašomi to meto periodinėje spaudoje.

JELENA KONICKAJA

Vilniaus universitetas

jelena.konickaja@flf.vu.lt

Šiuolaikiniai literatūros vertimai iš slavų kalbų į lietuvių kalbą: VU Slavų filologijos katedros (1989–2007) veiklos rezultatai

VU Filologijos fakultete 1989 m. buvo įsteigta Slavų filologijos katedra. Nuo 1994 m. joje pradėtos dėstyti visiškai naujos Lietuvoje slavų filologijos - bulgarų, čekų, serbų ir kroatų, slovėnų. Vėliau VU Filologijos fakultete slavų kalbos buvo dėstomos programos Lietuvių filologija ir slavų (čekų, slovėnų, kroatų) rėmuose. Slavų filologijos dalykus dėstė VU specialistai (prof. Sergejus Temčinas, doc. Nadiežda Morozova, ass. Gražina Bikulčiūtė, doc. Jelena Konickaja); kalbas dėstyti buvo taip pat pakviesti lektoriai iš dėstomų slavų filologijų šalių. VU studentams buvo sudarytos galimybės išvykti studijuoti į tas šalis. Dar studijuodami slavų filologijos specialybes kai kurie studentai pradėjo versti skirtingos apimtys tekstus į lietuvių kalbą, skelbti vertimus laikraščiuose ir žurnaluose („Literatūra ir menas“, „Šiaurės Atėnai“, „Lietuvos rytas“, „Metai“ ir kt.). VU Lietuvių filologijos ir kroatų kalbos programos studentai parengė žymiausio 15–16 amžiaus kroatų rašytojo, literatūros pradininko Marko Maruličiaus garsiausio kūrinio – biblinio epo „Judita“ vertimą (išleista VUL, 2007, darbo vadovas prof. Sergejus Temčinas).

Po 20 metų kai kurie VU Slavų filologijos katedros absolventai tęsia vertėjo veiklą, tapo LLVS nariais (Aigustė Bartkutė, Laima Masytė, Kristina Tamulevičiūtė), verčia tiek iš vakarų slavų kalbų (čekų, slovėnų), tiek iš pietų slavų kalbų (slovėnų, kroatų, serbų, bulgarų, makedonų), yra apdovanotos už vertimus (pvz., Aigustė Bartkutė 2021 m. IBBY Lietuvos skyriaus apdovanota Eugenijos Stravinskienės premija už reikšmingiausią ir meniškiausią metų vertimą vaikams).

Ne visi VU Slavų filologijos katedros absolventai tapo profesionaliais vertėjais, nors jų vertimai iš slavų kalbų į lietuvių kalbą taip pat buvo skelbiami periodikoje, išleistos vertimų knygos (Gabija Kiaušaitė, Gintarė Kubilickaitė, Neringa Abrutytė).

Be vertimų iš slavų kalbų, mūsų absolventai aktyviai dalyvauja pristatant slavų literatūras Lietuvos kultūrinėje erdvėje, skelbiant straipsnius, apžvalgas, pokalbius su slavų kalbomis rašančiais rašytojais ir poetais, dalyvauja slavų kalbomis parašytų ir išverstų knygų pristatymuose Lietuvoje.

Taigi, vienas iš VU Slavų filologijos katedros veiklos rezultatų yra įvairių slavų šalių klasikinių veikalų ir šiuolaikinės literatūros (prozos, poezijos, vaikų literatūros kūrinių) pristatymas Lietuvoje, Lietuvos skaitytojų susipažinimas su savita slavų literatūra. Užsienių kalbų studijos VU Filologijos fakultete žymiai prisideda prie skirtingų Europos šalių literatūros ir kultūros pažinimo Lietuvoje.

PAVEL LAVRINEC

Vilniaus universitetas

pavel.lavrinec@flf.vu.lt

Rusistika Vilniaus universitete

Rusų kalbos ir literatūros dėstymo Vilniaus universitete istorijoje aiškiai išsiskiria keli laikotarpiai, kuriuose pirmiausia vienaip ar kitaip reiškėsi politiniai veiksniai. Rusų kalbos dėstymas Vyriausiojoje Vilniaus mokykloje prasidėjo 1798/1799 studijų metais, netrukus po trečiojo Abiejų Tautų Respublikos padalijimo ir Lietuvos inkorporavimo į Rusijos imperijos sudėtį. Simtomatiška, kad dėstytoją paskyrė Vilniaus gubernatorius. Dėstytoju tapo teismo raštininkas Martynas Zubakovičius, baigęs Mogiliovo seminariją.

Imperatoriaus Aleksandro I 1803 m. patvirtintas Imperatoriškojo Vilniaus universiteto statutas numatė rusų kalbos ir literatūros katedrą. Pirmuoju profesoriumi 1805 m. tapo Ivanas Černiavskis iš Kazanės. Jo kursai apėmė platų žinių apie rusų kalbą, jos istoriją, rusų kultūros ir literatūros istoriją spektrą. Černiavskio dalykai buvo dėstomi gana intensyviai – po 6–8 valandas per savaitę, iš kurių 2 valandos buvo skiriamos gramatikai. Po jo Ivanas Loboika nuo 1821 m. iki universiteto uždarymo 6 valandas per savaitę dėstė rusų kalbą ir literatūrą, 2 valandas – Rusijos istoriją. Po universiteto uždarymo 1832 m. jo fakultetų pagrindu iki 1842 m. veikė Dvasinė akademija ir Medicinos-chirurgijos akademija, kuriose Loboika tęsė rusų kalbos dėstymą.

Tarpukary Stepono Batoro universitete rusų filologijos studijų programos nebuvo. Tačiau veikė praktinės rusų kalbos lektoratas, o rusų literatūrą dėstė žymūs mokslininkai Marjanas Zdziechovskis, Vaclovas Lednickis pasaulinės arba lyginamosios literatūros kontekste.

Rusų kalbos ir literatūros katedra kaip struktūrinis padalinys Vilniaus universitete atsirado 1940 m. Katedrai vadovavo profesorius Vincas Krėvė-Mickevičius. Rusų literatūrą ir folklorą dėstė profesorius Balys Sruoga, XVIII a. ir XIX a. pirmosios pusės rusų literatūrą dėstė Ona Juodelėnė, rusų kalbos istoriją ir senąją slavų kalbą – profesorius Pranas Skardžius.

1944/1945 studijų metais atnaujino savo darbą katedra, vadovaujama Kosto Korsako. Iš pradžių tai buvo vienas padalinys, kuriame dirbo ir kalbos, ir literatūros dėstytojai. 1945/1946 m. atsirado atskiros rusų literatūros ir rusų kalbos katedros. Sovietinės okupacijos sąlygomis ideologizuotos mokymo programos buvo suvienodintos pagal Maskvos patvirtintus pavyzdžius. Tam tikrą rusų filologijos Vilniaus universitete specifiką suteikė dėmesys vietos medžiagai bei lyginamosios ar kontrastyvinės prieigos. Pavyzdžiu gali būti Georgijaus Nefedovo Lietuvos sentikių šnektų tyrimai. 1953 m. jo pastangomis buvo surengta pirmoji dialektologinė ekspedicija į Zarasų rajoną. Dialektologines ekspedicijas pakeitė folklorinė praktika, kurios medžiagą savo Lietuvos sentikių tautosakos tyrimuose naudojo Nina Mitropolskaja. Rusistų mokslinė veikla XX a. 7-ajame – 9-ajame dešimtmetyje reikalautų atskiros detalesnio aptarimo.

1989 m. profesoriaus Valerijaus Čekmono iniciatyva atsirado slavų filologijos katedra, kurios branduolį sudarė rusų kalbos katedros dėstytojai. Vėliau po pertvarkymų ir sujungimų iš rusų kalbos, rusų literatūros, slavų filologijos katedrų 2007 m. buvo įkurta slavistikos katedra. 2008 m. ji buvo pervadinta į rusų filologijos katedrą, nes tai tiksliau atitiko dėstomą programą ir bendrą mokslinių tyrimų kryptį. Tačiau 2022 m. katedra vėl tapo slavistikos katedra, siekiant, viena vertus, parodyti solidarumą su Ukraina, kita vertus – kiek įmanoma neutralizuoti neigiamą požiūrį, kurį sukelia pats žodis „rusų“. Tuo pačiu grąžintas pavadinimas verčia pačią katedrą ieškoti ir rasti naujas savo plėtros galimybes.

VIRGINIJA MASIULIONYTĖ

Vilniaus universitetas

virginija.masiulionyte@flf.vu.lt

JUSTINA DAUNORIENĖ

Vilniaus universitetas

justina.daunoriene@flf.vu.lt

DIANA ŠILEIKAITĖ-KAISHAURI

Vilniaus universitetas

diana.sileikaite@flf.vu.lt

Kalbos Vilniaus universitete XVIII pab.–XIX a. pr. ir XX a. pr.: studijos ir mokslas

Vilniaus universitetas nuo pat įkūrimo 1579 m. buvo daugiakalbis, tačiau apie filologinius dalykus, orientuotus į kalbas, kultūras ir literatūras, galima kalbėti tik nuo XVIII a. pabaigos. Šio pranešimo tikslas – apžvelgti Universitete dėstytas kalbas dviem laikotarpiais: 1781–1831 m. ir 1919–1939 m. Remiantis paskaitų tvarkaraščių medžiaga ir archyviniais dokumentais, rekonstruojama kalbų ir su jomis susijusių filologinių dalykų pasiūla bei jos raida. Platesniam istoriniam ir instituciniam kontekstui atskleisti kaip metodas taikoma ir mokslinės literatūros metaanalizė.

Pranešimo išeities taškas yra kalbų institucionalizavimas – t. y. tęstinis konkrečios kalbos įsitvirtinimas švietimo įstaigoje, atsispindintis studijų turinyje ir procese (programos, paskaitų tvarkaraščiai), personalo sudėtyje ir organizacinėje struktūroje (katedros, seminarai). Nagrinėjama institucinė kalbų hierarchija, kalbų funkcijos, prestižiškumas ir jų vaidmens kaita laikui bėgant.

Atlikus tyrimą, darytinos šios preliminarios išvados: XVIII–XIX a. sandūroje kalbų pasiūla VU buvo išplėsta, šalia klasikinių kalbų (lotynų ir senosios graikų) atsirado ir šiuolaikinės kalbos – prancūzų, vokiečių, rusų, vėliau – anglų, italų ir hebrajų, taip pat lenkų. Kaip dėstymo kalba pradžioje dominavo lotynų, kiek vėliau prie jos prisijungė ir prancūzų bei lenkų. Šios trys kalbos atliko ir oficialios komunikacijos funkciją. Mokslinės publikacijos buvo rašomos lotynų, prancūzų, lenkų, vokiečių, italų, anglų kalbomis. Šiomis kalbomis buvo dėstoma ir daug literatūros ir kultūros studijų dalykų. Tai liudija aiškią VU orientaciją į Vakarų Europos kultūrą. XIX a., kilus susidomėjimui nacionalinėmis kalbomis, Universiteto bibliotekos darbuotojas Kazimieras Kontrimas parengė lietuvių kalbos dėstymo projektą, tačiau jis taip ir liko įgyvendintas.

Nuo 1823 m. suintensyvėjus caristinei cenzūrai ir rusifikacijai, Apšvietos epochai būdinga mokslo, tyrimų ir dėstymo laisvė atsидūrė pavojuje. 1832 m. po vadinamojo Lapkričio sukilimo VU buvo uždarytas.

Kitas VU raidos etapas apima du universitetus: lenkiškąjį Stepono Batoro universitetą Vilniuje (1919–1939) ir Lietuvos universitetą Kaune (įkurtą 1922 m., nuo 1930 m. pervadintą į Vytauto Didžiojo). Jie abu yra VU istorijos dalis, nors tarpukariu tai buvo vienas su kitu nesusijusios, skirtingose valstybėse veikusios švietimo įstaigos. Šiuo laikotarpiu abiejuose universitetuose formuojasi modernios filologijos studijos: atsiranda kalbotyros, literatūros teorijos, kalbos istorijos, filosofijos ir pan. dalykų, jie skirstomi pagal studijų programas. Dalykų pasiūla abiejuose universitetuose ganėtinai panaši – daug dėmesio skiriama kalbos istorijai ir literatūrai. Taip pat abiejuose universitetuose jau buvo dėstoma ir lietuvių kalba. 1940 m. iš VDU į Vilnių perkeltas Humanitarinių mokslų fakultetas padėjo pamatus šiuolaikiniam VU Filologijos fakultetui.

MEILUTĖ RAMONIENĖ

Vilniaus universitetas

meilute.ramoniene@flf.vu.lt

Lietuvių kalba kaip svetimoji: kas nutiko po 1990 m.?

1990 metais atkūrus Lietuvos nepriklausomybę, daugelis pokyčių šalyje buvo susiję su valstybės kalbų politika, o kartu ir su lietuvių kalbos kaip svietimosios mokymu. Atsivėrus sienoms, į Lietuvą ėmė atvykti vis daugiau užsieniečių, norinčių ne tik sužinoti apie lietuvių kalbą, bet ir turinčių tikslą išmokti bendrauti lietuviškai. Kilo poreikis, o daugeliui ir noras išmokti kalbėti lietuvių kalba daugelį metų mūsų šalyje gyvenantiems, bet lietuviškai bendrauti nemokantiems Lietuvos kitakalbiams. Lituaniai susidūrė su netikėtu iššūkiu – reikėjo didelės grupės žmonių kuo greičiau ir kuo geriau išmokyti bendrauti lietuvių kalba. Su svetimųjų kalbų mokymo metodika menkai susipažinę kalbininkai turėjo peržengti nemažą slenkstį – pažiūrėti į savo kalbą kitaip nei buvo įprasta – iš svetimkalbio pozicijų.

Pranešime bus pristatomi lietuvių kalbos kaip svietimosios mokymo istorijos aspektai, susiję su naujovėmis, atkūrus Lietuvos nepriklausomybę, bus analizuojami svarbūs žingsniai ir etapai, rodantys lietuvių kalbos kaip svietimosios mokymo(si) ir vertinimo metodologinės bazės ir taikomųjų darbų, naudojamų jau daugiau kaip trisdešimt metų, kūrimą. Pranešimo židinyje – Vilniaus universiteto vieta ir vaidmuo po 1990 m.

Pirmiausia bus trumpai aptariamas lietuvių kalbos kaip svietimosios mokymas sovietmečiu, nagrinėjama tuometinė tam skirta mokomoji medžiaga ir taikomi metodiniai principai, tačiau didžiausias dėmesys skiriamas esminiems pokyčiams, atsiradusiems po 1990 m. Iškilus naujiems uždaviniams, buvo pradėta kurti metodologinė kalbos kaip svietimosios mokymo(si) bazė, naujoviška metodinė sistema. Lietuvai nuo 1993 m. tapus pilnavertei Europos Tarybos nare, šios organizacijos iniciatyvos, susijusios su svetimųjų kalbų mokymu, tapo galimybe prisijungti prie europinių projektų, davusių pagrindą parengti vieningą lietuvių kalbos mokymo(si) ir vertinimo sistemą. Vykdyti Europos Tarybos projektai (*Pusiaukelė, Slenkstis, Aukštuma*) padėjo pamatus praktinės funkcinės lietuvių kalbos gramatikos, mokymo programų, testų, egzaminų, vadovėlių ir kitų mokymo priemonių bei daugelio kitų taikomųjų darbų kūrimui. Remiantis Europos ekspertų grupės, tyrusios galimybę parengti vieningą mokymo(si) ir vertinimo sistemą, išvadamis, buvo parengti funkciškai orientuoti lietuvių kalbos kaip svietimosios skirtingų lygių išplėstinių aprašų modeliai. Taip lietuvių kalba atsidadė greta kitų Europos kalbų bendroje serijoje darbų, parengtų panašiais principais, skirtų mokyti(s) kalbą kaip svetimųjų, vertinti jų mokėjimą remiantis vienodai suprantamais lygiais. Nauja metodologinė prieiga prie lietuvių kalbos kaip svietimosios, jos mokymo, mokymosi ir vertinimo inicijavo ir toliau skatina tyrimus, taikomosios lietuvių kalbotyros plėtrą.

EGLĖ ŽILINSKAITĖ-ŠINKŪNIENĖ

Vilniaus universitetas

egle.zilinskaite@flf.vu.lt

VYTAUTAS RINKEVIČIUS

Vilniaus universitetas

vytautas.rinkevicius@flf.vu.lt

Latvių kalba Vilniaus universitete

Pranešimu siekiama apžvelgti latvių kalbos vartosenos istoriją ir dėstymo raidą Vilniaus universitete.

Pirmuoju universiteto raidos tarpsniu – senojo jėzuitų universiteto laikais – pagrindinis dėmesys buvo skiriamas klasikinėms kalboms: lotynų, graikų ir hebrajų. Svarbus vaidmuo teko ir proginei eiliuotai lotyniškai kūrybai, skirtai žymiesiems valstybės žmonėms pagerbti. Jau nuo XVI a. pabaigos, šalia lotyniškųjų, imta publikuoti eiles ir kitomis kalbomis. Tokiuose daugiakalbiuose leidiniuose spausdintos eilės ir latvių kalba, pvz.: „Ver Lukiscanum“ (1648 m.), „Universitas linguarum magno Palaemonii orbis et urbis hospiti“ (1729 m.) (Bumblauskas 2012, 219–220).

Ne viename šaltinyje užsimenama, kad XVII a. pradžioje Vilniaus universitete įsteigtos lietuvių, latvių (Livonijos) ir estų kalbų akademijos – net svarstyta, ar senajame universitete būtų šių kalbų katedrų. Pasak Lebedžio (1972), tai veikiau buvę minėtųjų kalbų būreliai noviciate ir pratybos seminaruose, skirtos būsimuosius jėzuitus paruošti pamokslams gimtąja kalba ir liudijančios rimtą jėzuitų požiūrį į tautines kalbas kaip geriausią būdą tikėjimo tiesoms skleisti.

XVII a. Vilniaus universitete trumpai studijuoja vienas ryškiausių senosios latvių raštijos veikėjų jėzuitų kunigas Georgas Elgeris. Vilniuje išleidžiami jo parengti svarbūs senosios latvių raštijos paminklai – latvių kalbos žodynas, evangelijos, katekizmas, giesmynas.

Latvių kalba kaip atskiras dėstomasis dalykas universitete atsiranda tik XX a. pirmojoje pusėje: iš pradžių – Kaune, o nuo 1939 m. Vilniuje. Iš Kauno į Vilnių perkėlus Vytauto Didžiojo universiteto Teisų ir Humanitarinių mokslų fakultetus, kartu persikelia tiek studentai, tiek ir latvių kalbą dėstę kalbininkai Antanas Salys ir Pranas Skardžius (Jancevičius 1979, 80). Šiems pasitraukus į Vakarus, kursą nuo 1946 m. perima geografas, stenografijos specialistas, buriuotojas Jurgis Stabinis. Nuo 1950 m. dėstytojauti ima Jonas Kabelka, baltistiką studijavęs Berlyno ir Rygos universitetuose bei klausęs Jānio Endzelino paskaitų ir seminarų (Sabaliauskas 1982, 53), būsimasis latvių kalbos vadovėlio (1975, 1987) ir latvių-lietuvių kalbų žodyno autorius (1977). Pastarąjį Kabelka parengia kartu su Jonu Zemvaldu Balkevičiumi, latvių kalbą mokėjusiu kaip gimtąją (Sabaliauskas 1982, 84). Nuo 1986 m. latvių kalbos kursą dėsto Ėrika Sausverde, o teorines latvistines disciplinas 1989 m. ima skaityti Albertas Rosinas. Dirbti su lietuvių studentais atvyksta ir kviestinių lektorių: Lolita Beļska, Evija Liparte, Ieva Rozentāle. Pastaraisiais metais latvių kalbą dėsto ar yra dėstę Ernesta Kazakėnaitė, Agnė Navickaitė-Klišauskienė, Vytautas Rinkevičius, Evaldas Švageris, Eglė Žilinskaitė-Šinkūnienė.

2008 m. Filologijos fakultete įsteigtas Latvistikos kabinetas, kuriame vyksta paskaitos studentams, organizuojami latvių kalbą ir kultūrą populiarinantys renginiai, kaupiama latvistinė biblioteka.

Nuo 2000 m. studentams siūloma Lietuvių filologijos ir latvių kalbos bakalauro studijų programa, nuo 2017 m. – Latvistikos gretutinių studijų programa. Magistro pakopos studentams latvistiniai dalykai nuo 2019 m. dėstomi Šiaurės ir Baltijos jūros regiono kalbų ir kultūrų studijų programoje, o nuo 2024 m. taip pat ir Kalbotyros studijų programos šakoje „Baltų kalbotyra“.

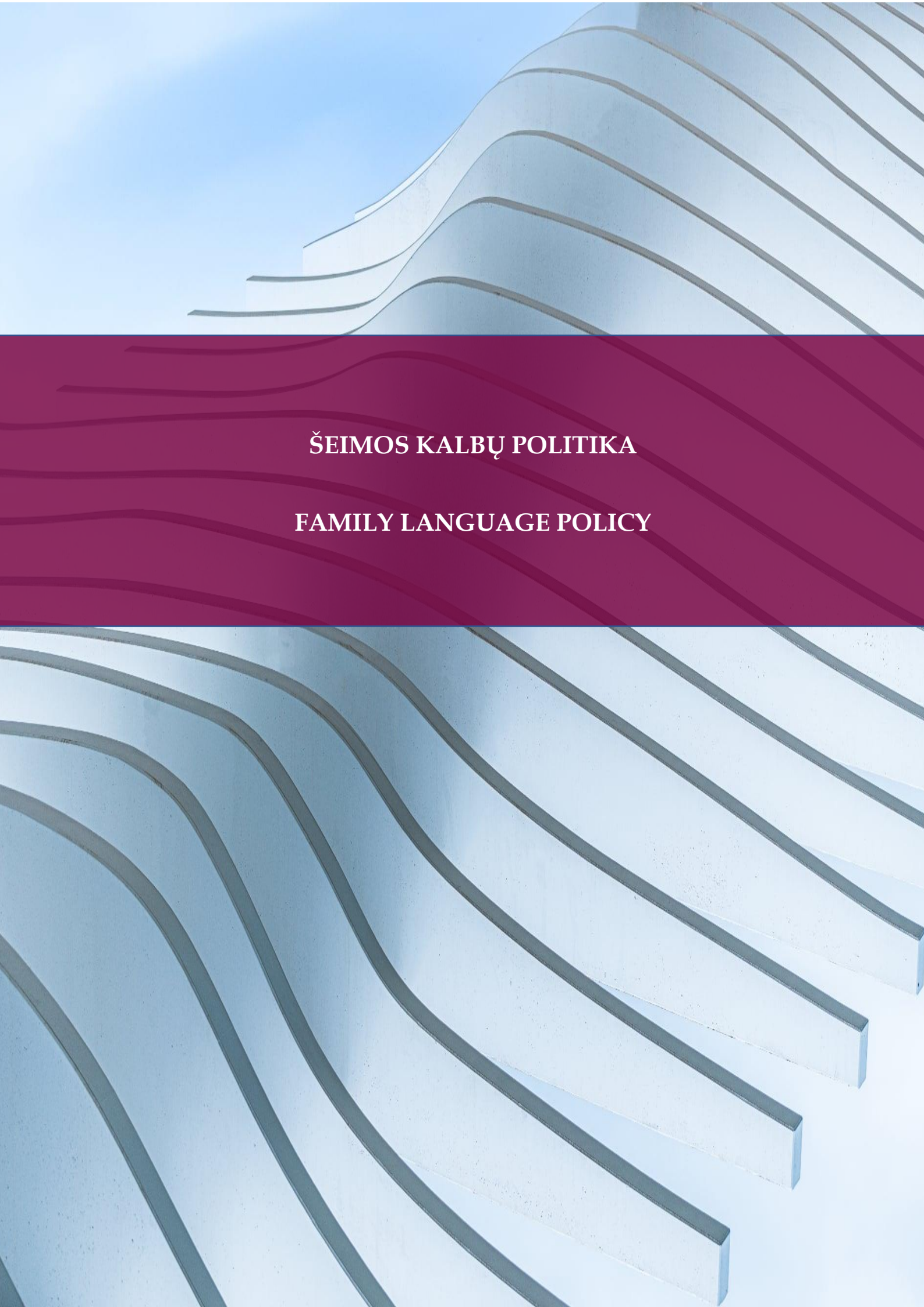
Literatūra

Bumblauskas, Alfredas. 2012. *Alma Mater Vilnensis: Vilniaus universiteto istorijos bruožai: kolektyvinė monografija*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.

Jancevičius, Alvidas. 1979. *Vilniaus universitetui – 400*. Vilnius: Mokslas.

Lebedys, Jurgis. 1972. *Ar senajame Vilniaus universitete buvo lietuvių kalbos katedra?* In Idem, *Lituanistikos baruose 1: Studijos ir straipsniai*, parengė Juozas Girdzijauskas. Vilnius: Vaga, 201–210.

Sabaliauskas, Algirdas. 1982. *Lietuvių kalbos tyrinėjimo istorija 1940–1980 m.* Vilnius: Mokslas.

The background features a series of overlapping, wavy, three-dimensional bands in shades of light blue and white, creating a sense of depth and movement. A solid maroon horizontal band runs across the middle of the image, serving as a backdrop for the text.

ŠEIMOS KALBŲ POLITIKA

FAMILY LANGUAGE POLICY

EGLĖ GUDAVIČIENĖ

Vilniaus universitetas

egle.gudaviciene@flf.vu.lt

Tėvų nuostatos paauglių kalbinio elgesio atžvilgiu

Pranešimo dėmesio centre yra kalbų vadyba tų lietuvių šeimų, kurių vaikų kasdienėje vartosenoje, be lietuvių kalbos, esama ir anglų ar kitų kalbų. Analizuojami per projektą „Šeimų kalbų politika ir tapatybė“ surinkti 10 giluminių pusiau struktūruotų interviu. Keliami šie klausimai: 1) kaip tėvai aiškina kitų kalbų vartojimą kasdieniame vaikų kalbiniame repertuare? 2) kokiomis kalbinėmis ideologijomis tėvai remiasi vertindami vaikų kalbinį elgesį? 3) kokias strategijas tėvai taiko reguliuodami kalbinį elgesį namuose? Analizė grindžiama šeimos kalbų politikos, kalbinių ideologijų ir tarpkalbiavimo teorinėmis prieigomis.

INGA HILBIG

Vilniaus universitetas

inga.hilbig@flf.vu.lt

Lietuvių kalba Paryžiuje ir prancūzų kalba Vilniuje: išorinių šeimų kalbų politikos veiksnių analizė

Pranešime analizuojam 20 kokybinių pusiau struktūruotų interviu, surinktų Vilniuje ir Paryžiuje vykdant projektą „Dvikalbystė su lietuvių ir prancūzų kalbomis šeimose ir mokyklose“. Keliamas tikslas aptarti ir palyginti tos pačios tautinės sudėties – lietuvių-prancūzų – šeimų Vilniuje ir Paryžiuje kalbinę situaciją, atskleisti, kaip šeimoms sekasi auginti (potencialiai) dvikalbius vaikus minėtuose dviejuose skirtinguose kontekstuose. Taip pat ieškoma atsakymo į klausimą, kaip šeimų kalbų politiką veikia vadinamieji išoriniai – ekonominiai, sveikatos, sociokultūriniai ir politiniai – veiksniai.

KRISTINA JAKAITĖ-BULBUKIENĖ

Vilniaus universitetas

kristina.bulbukiene@flf.vu.lt

„Tarp tapatybių“: Šalčininkų atvejis

Pranešime analizuojami per projektą „Šeimų kalbų politika ir tapatybė“ Šalčininkuose surinkti 8 giluminiai pusiau struktūruoti interviu. Tiriamieji save apibūdina kaip lenkus, rusus, tuteišius, žmones „tarp tapatybių“, pusiau lietuvius ir apsisprendusius būti lietuviais pagal gyvenamąją šalį, nors abu tėvai – nelietuviai. Pranešime analizuojama, kokia kalbinė aplinka vyrauja informantų ir jų vaikų gyvenime, kodėl jie apsisprendė vaikus leisti į lietuvišką mokyklą ir kokių kalbų siekia išmokyti savo vaikus. Taip pat žiūrima, kaip formuojama sava ir vaikų tapatybė, kiek svarbūs šie dėmenys: valstybė, paveldėtoji šeimos tapatybė ir kalba (kalbos), gyvenimo patirtis bei sąsaja su vieta – Šalčininkų kraštu. Kitaip tariant, analizuojami kalbinės ideologijos, kalbų vadybos ir tapatybės klausimai.

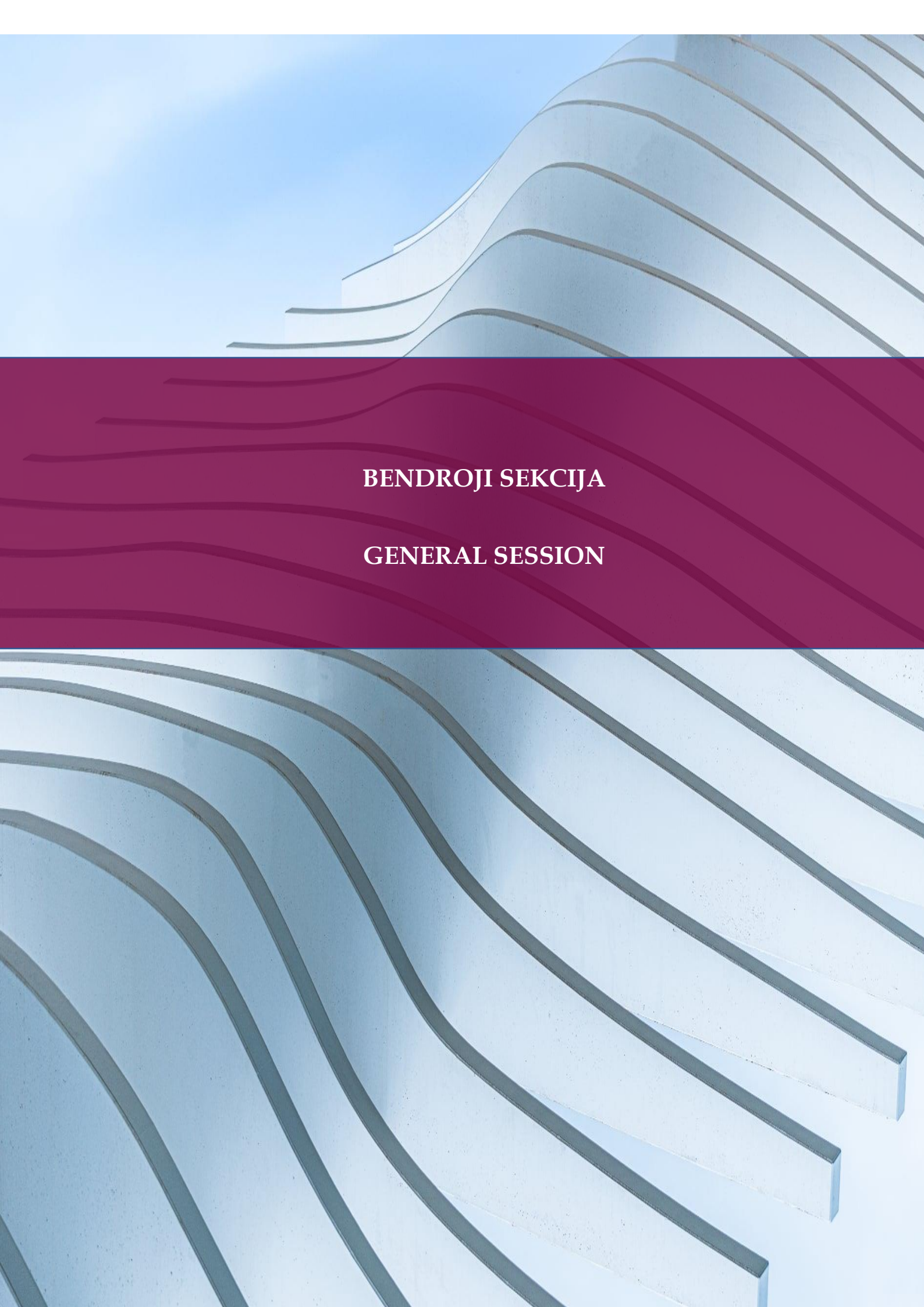
LORETA VILKIENĖ

Vilniaus universitetas

loreta.vilkiene@flf.vu.lt

Kalbos mokymas kaip investicija į vaikus

Pranešime analizuojami vykdant projektą „Šeimų kalbų politika ir tapatybė“ surinkti 20 lietuvių šeimų giluminių pusiau struktūruotų interviu. Keliami tokie klausimai: 1) kokios yra tėvų nuostatos kalbų mokymosi atžvilgiu? 2) kokios strategijos pasitelkiamos ugdant vaikų lietuvių kalbos gebėjimus ankstyvajame amžiuje ir motyvuojant mokytis šios kalbos mokykloje? 3) kokių su užsienio kalbų mokėjimu susijusių planų turi šeimos, siekdamos užtikrinti sėkmingą vaikų ateitį? 4) kokios strategijos pasitelkiamos ankstyvajame amžiuje mokant vaikus svetimųjų kalbų? Taigi pranešime sutelkiamas dėmesys į šeimų kalbų vadybos problemas.

The background of the entire page is an abstract composition of light blue, wavy, undulating lines that create a sense of depth and movement. A solid maroon horizontal band is positioned across the middle of the image, serving as a backdrop for the text.

BENDROJI SEKCIJA

GENERAL SESSION

MASATOSHI ADACHI

Meisei University

25m6002@stu.meisei-u.ac.jp

Language Choices as Collective Creativity in Collaborative Subtitling

This paper examines how collective creativity emerges through language-mediated interaction in a university media translation course. It focuses on collaborative subtitling as a site where students do not simply select equivalent words, but negotiate meanings, constraints, imagined audiences, and the unfolding coherence of a film. While creativity in language learning and translation has often been discussed in terms of individual ability or final products, less is known about how creative language choices are developed, negotiated, and revised in classroom interaction. Focusing on collaborative subtitling, the study asks how students build creative subtitle choices and how resources, constraints, and mediating interventions reshape group decision-making.

Three theoretical perspectives guide this study. Distributed creativity (Sawyer & DeZutter, 2009) provides a lens for understanding how creative ideas emerge through interaction among participants, tools, and task environments rather than from individuals alone. Alignment (Handford & Koester, 2024) helps explain how students adjust their ideas, language choices, and decisions in order to create a shared product. Temporality (Gómez, 2009) helps examine how students experience task progress, decision-making, and the relationship between earlier and later subtitles in different ways. Together, these perspectives make it possible to analyze how collective language choices gradually emerge and expand through group subtitling.

The study based on discourse-oriented qualitative analysis of audio-recorded group discussions, fieldnotes, and post-task interviews collected in a 2025 university Media Translation Course. The analysis identifies two interrelated processes: continuous flow and local dynamics. Continuous flow refers to the way students move back and forth between current subtitles, earlier subtitle choices, the storyline of the film, character relationships, and the readability of the emerging subtitle text. This flow enables students to develop shared orientation and textual coherence. However, it can also stabilize dominant interpretations and make alternative possibilities less visible.

At such moments, local dynamics become important. Local dynamics emerge around specific subtitle problems, such as the use of digital tools, teacher comments, peer mediation, silence, or the redefinition of constraints. These moments interrupt the ongoing flow and allow students to reconsider their interpretations, revise their subtitle choices, and develop new forms of alignment. In this sense, local dynamics do not simply support decision-making, but they reopen discussion and make collective creativity possible.

The findings suggest that collective creativity in group subtitling is not produced by individual effort alone, nor by smooth collaboration alone. Rather, it emerges through the dynamic interplay between continuous interpretive flow and local moments of disruption, mediation, and realignment. It also offers pedagogical implications for designing collaborative language tasks that encourage more inclusive, reflective, and dialogic participation.

References

- Gómez, L., F. 2009. Time to socialize: Organizational socialization structures and temporality. *Journal of Business Communication* 46(2), 179-207.
- Handford, M., & Koester, A. 2024. *Language and creativity at work: A corpus-assisted model of creative workplace discourse*. London & New York: Routledge.

- Sawyer, R. K., & DeZutter, S. 2009. Distributed creativity: How collective creations emerge from collaboration. *Psychology of Aesthetics, Creativity, and the Arts* 3(2), 81-92.

MARTA MARIJA ALEKNAVIČIŪTĖ

Vilniaus universitetas

marta.aleknaviciute@flf.stud.vu.lt

Naujas įrankis lietuvių kalbos pseudožodžiams generuoti – lietuviškasis „Wuggy“ įskiepis

Šiame pranešime pristatomas naujas įrankis lietuvių kalbos tyrimams – automatinis pseudožodžių generatorius. Pseudožodžiai (angl. *pseudowords*) suprantami kaip kalboje neegzistuojantys žodžiai, atitinkantys kalbai būdingus ortografinius ar fonologinius dėsningumus. Įprastai pseudožodžiai naudojami psicholingvistiniuose tyrimuose, pavyzdžiui, leksinio sprendimo užduotyse (angl. *lexical decision task*), kai eksperimentų dalyviams pateikiamos raidžių ar garsų sekos ir dalyviai turi nuspręsti, ar stimulus yra kalboje egzistuojantis žodis. Taip pat pseudožodžiai būna naudojami svetimųjų kalbų mokymosi kontekste, pavyzdžiui, tiriant žodyno dydį. Tokiuose tyrimuose itin svarbu parinkti ne tik tinkamus tikslinius žodžius, bet ir netikrus žodžius. Tačiau iki šiol lietuvių kalbos tyrimuose trūko automatizuoto, metodologiškai nuoseklaus įrankio, leidžiančio greitai ir patikimai generuoti didelį skaičių pseudožodžių. Dėl šios priežasties tyrėjai dažnai pseudožodžius kurdavo rankiniu būdu, o tai ne tik reikalauja daug laiko, bet ir gali kelti nuoseklumo bei atkuriamumo iššūkių.

Kitas būdas tyrėjams gauti pseudožodžius – pasinaudoti įrankiais, skirtais pseudožodžių generavimui. Vienas iš tokių įrankių – „Wuggy“ (Keuleers ir Brysbaert 2010). Šis įrankis yra gerai žinomas ir plačiai naudojamas lingvistiniuose tyrimuose (pvz., Copot ir Bonami 2024; Brysbaert ir Keuleers 2025). „Wuggy“ pseudožodžius generuoja remdamasis kalboje egzistuojančių žodžių fonotaktine struktūra, todėl sukurti žodžiai išlaiko natūraliai kalbai būdingus skiemenų ir garsų derinius. Iki šiol „Wuggy“ turėjo įvairių kalbų (anglų, prancūzų, baskų, italų, lenkų, estų ir kitų) įskiepių, o lietuvių kalbos įskiepio nebuvo.

Pranešimo metu pristatomas naujai sukurtas lietuviškasis „Wuggy“ įskiepis. Pagrindinis dėmesys skiriamas įskiepio kūrimo procesui: aptariami metodologiniai sprendimai, tokie kaip tekstyno parinkimas bei automatinio skiemenavimo procesas. Trumpai pristatomas „Wuggy“ veikimo principas, pademonstruojami sugeneruotų pseudožodžių pavyzdžiai, aptariami įrankio privalumai ir ribotumai atsižvelgiant į lietuvių kalbos ypatybes.

Pristatomas įrankis reikšmingai prisideda apie lietuvių kalbos tyrimams prieinamų ir reikalingų įrankių plėtros, nes suteikia galimybę standartizuoti pseudožodžių kūrimo procesą. Tikimasi, kad lietuvių kalbai pritaikytas „Wuggy“ palengvins (ir galimai paskatins) eksperimentinių metodų taikymą lietuvių kalbos tyrimuose.

Literatūra

Brysbaert, M., & Keuleers, E. 2025. The Dutch Lexicon projects. In: *International Encyclopedia of Language and Linguistic*. Elsevier.

Copot, M., & Bonami, O. 2024. Baseless derivation: the behavioural reality of derivational paradigms. *Cognitive Linguistics* 35(2), 221-250.

Keuleers, E., & Brysbaert, M. 2010. Wuggy: A multilingual pseudoword generator. *Behavior research methods* 42(3), 627-633.

SAULĖ ALEKNAVIČIŪTĖ

Vilniaus universitetas

saule.aleknaviciute@flf.stud.vu.lt

LINA INČIURAITĖ-NOREIKIENĖ

Vilniaus universitetas

lina.inciuraite@flf.vu.lt

Word-formation processes in social media neologisms: Evidence from Reddit and X

This study addresses three interrelated challenges in the analysis of neologisms: the lack of a clear definition, the difficulty of identifying the word-formation processes involved and the ambiguous morphological status of acronyms.

Firstly, the concept of neologism is unstable, as clear boundaries between newly coined words, nonce formations and already institutionalised items are difficult to establish due to the absence of a consistent criterion for 'newness'. We adopt a broad operational definition and treat such items as belonging to a continuum of lexical innovation.

Secondly, identifying the underlying morphological mechanisms is often difficult because social media users rely on linguistic creativity rather than established word-formation rules. For example, finfluencer ('a person who influences others' financial decisions') may be analysed either as a blend of finance and influencer or as an analogical formation based on patterns such as momfluencer ('a social media influencer who focuses on parenting and family-related content').

Finally, acronyms, traditionally analysed as extra-grammatical (cf. Mattiello 2013), are re-evaluated here as bases for regular word-formation processes. This is illustrated by formations based on the acronym MAGA ('Make America Great Again'), including prefixation (preMAGA 'pre-MAGA era', Reddit), suffixation (MAGAfication 'ideological transformation', X) and compounding (MAGAland 'MAGA-related sociopolitical space', Reddit/X).

Sources

Reddit (n.d.) Available at: <https://www.reddit.com> (Accessed: 8 June 2026).

X (n.d.) Available at: <https://www.x.com> (Accessed: 8 June 2026).

References

Mattiello, Elisa. 2013. *Extra-grammatical Morphology in English: Abbreviations, Blends, Reduplicatives, and Related*

Phenomena. Berlin: De Gruyter Mouton.
<https://doi.org/10.1515/9783110295399>.

DIEGO ARDOINO

Vilniaus universitetas

diego.ardoino@flf.vu.lt

Between scholarly critique and polemic: an analysis of F. Kortlandt's "A Note on the Old Prussian Epigram"

Scholarly criticism, whether articulated in publications or conference presentations, is essential to the advancement of research. Its effectiveness, however, depends on standards of factual accuracy, methodological rigour, and constructive engagement with competing interpretations. When these standards are weakened, scholarly disagreement may shift from evaluating arguments to personalizing critique.

The presentation examines the argumentative structure and rhetorical strategies employed by Frederik Kortlandt (2016) in "A Note on the Old Prussian Epigram". The article responds to criticisms of Kortlandt's interpretation of the Basel epigram, set out in a series of studies by Diego Ardoino (2012a, 2012b, and 2013), subsequently summarised in Ardoino (2016). Rather than engaging with the codicological and palaeographical arguments presented in those works, Kortlandt devotes considerable attention to their author, thereby shifting the focus from the evaluation of arguments to the characterization of the interlocutor.

Drawing on approaches from argumentation studies and discourse analysis, the paper reconstructs the article's implicit argumentative structure and identifies the principal argumentative and rhetorical moves it relies on. Particular attention is devoted to the relationship between argument-focused and person-focused forms of criticism, as well as to the persuasive and diversionary functions of specific argumentative strategies.

References

- Ardoino, Diego. 2012a. La Traccia di Basilea nel suo contesto tedesco-latino: aspetti codicologico, paleografico e filologico. In: Nikolaj Nikolaevič Kazanskij, ed. *Indoevropskoe jazykoznanie i klassičeskaja filologija – XVI (Materialy čtenij, posvjaščennyx pamjati professora Iosifa Moiseviča Tronskogo, 18–20 ijunja 2012 g.)*. Sankt-Peterburg: Nauka, 19–33.
- Ardoino, Diego. 2012b. On the current location of the Old Prussian "Trace of Basel", *Baltistica* 47(2), 349–358.
- Ardoino, Diego. 2013. Per una datazione della Traccia di Basilea, *Res Balticae* 12 (Baltica Pisana in memoria di Nikolai Mikhailov), 5–24.
- Ardoino, Diego. 2016. Interpreting and translating Old Prussian micro-texts: The trace of Basel, *Vertimo studijos* 9, 7–20.
- Kortlandt, Frederik. 2018. A note on the Old Prussian Epigram, *Baltistica* 53(2), 327–329.

GABRIELĖ BRAZAITYTĖ

Vilniaus universitetas

gabriele.brazaityte@flf.stud.vu.lt

JURGIS PAKERYS

Vilniaus universitetas

jurgis.pakerys@flf.vu.lt

Lietuvių kalbos trumpinių sandaros ypatumai

Tyrimė analizuojami trumpinių (angl. *clippings*; Urbutis 1978, 300–301; pvz.: *kompiuteris* – *kompas*, *telefonas* – *telas*, *parduotuvė* – *pardė*) formalieji požymiai bei potenciali žodžio atpažinimo taško (angl. *word recognition point*) įtaka trumpinimo ribai.

Tyrimą sudaro dvi dalys: aprašomoji ir eksperimentinė. Aprašomojoje dalyje taikytas kokybinės analizės metodas – remiantis užsienio mokslininkų darbais (Arndt-Lappe 2007; Jamet-Coupé 2009; Alber, Arndt-Lappe, 2012; 2023) struktūriškai (atsižvelgiant į trumpinio tipą, išsaugotos žodžio dalies struktūrą, skiemenų skaičių, lūžio tašką skiemens ribose) tirta 160 Roberto Kudirkos (2012) „Lietuvių kalbos žargono ir nenorminės leksikos žodyne“ užfiksuotų trumpinių. Atliekant tyrimą nustatyti formalieji trumpiniams būdingi požymiai: absoliuti dauguma trumpinių – daiktavardžiai, nepriklausomai nuo trumpinamo žodžio ilgio išsaugomi 1–2 pradiniai skiemenys, lūžio taškas dažniausiai įvyksta ties prataro–branduolio riba, pvz.: *pro-f(e-sio-na-las)* – *profas*, *kont-r(o-li-nis)* – *kont-ras*. Trumpinius galima skirstyti į keturis tipus: struktūriniai (išsaugota žodžio pradžia, vidurys arba pabaiga), sudurtiniai (sudaryti iš dviejų žodžių, kurių abu arba tik pirmasis dėmuo trumpėja), priesaginiai (po trumpinimo pridedamos priesagos – dažniausiai slaviškos, pavyzdžiui, *matematika* – *mat-kė*), fonetiniai (be trumpinimo, įvyksta dar tam tikri fonetiniai pakitimai, pavyzdžiui, *troleibusas* – *trūlis*).

Eksperimentinėje dalyje, siekiant nustatyti žodžio atpažinimo taško įtaką lūžio vietai, taikytas laipsniško leksinės informacijos atskleidimo (angl. *gating paradigm*) metodas: keturiasdešimt vienam 17–75 metų amžiaus dalyviui po vieną raidę kas 500 ms buvo rodomi 59 netrumpinti žodžiai (du iš jų – tikriniai daiktavardžiai: *Fabijoniškės*, *Justiniškės*) ir prašoma mygtuko paspaudimu fiksuoti kiekvieno iš jų atpažinimo ribą. Atlikus eksperimentą apskaičiuotas kiekvieno žodžio vidutinis atpažinimo taškas – visų spėjimų moda – ir palygintas su pradinių žodžių lūžio vieta trumpiniuose. Tyrimo rezultatai atskleidė, kad 50,9 % tirtų žodžių atpažinimo taškų (atpažinimo taško modų) sutampa su trumpinio lūžio tašku, pvz.: *Justiniškės* – *Just* (modos dažnis $n=59,1\%$), todėl ir trumpinama *Just-ai*; *disertacija* – *diser* (modos dažnis $n=45,7\%$), todėl trumpinys – *diser-is*; *cepelinas* – *cep* (modos dažnis $n=45,2\%$), todėl trumpinys – *cep-ai*. Daugiau nei penktadalyje atvejų (21,1 %) žodžių trumpinimo riba viena raide viršija atpažinimo tašką, pvz., *biblioteka* atpažįstama iš trijų raidžių *bib* (modos dažnis $n=48,6\%$), bet į trumpinį imamos keturios raidės (atspindinčios keturias fonemas) – *bibl-ė*. Mažiau buvo atvejų (15,8 %), kai atpažinimo taškas viena raide viršija trumpinio ribą, pvz., žodis *stipendija* dažniausiai atpažįstamas ties penktąja raide *stipe* (modos dažnis $n=40\%$), nors trumpinama ties ketvirtąja: *stip-k-ė*. Taigi, 87,8 % atvejų atpažinimo taškas yra ties trumpinimo riba arba per vieną raidę (fonemą) nuo jos. Tai leidžia teigti, kad trumpinių formavimasis yra susijęs su psicholingvistiniais aspektais – jam įtakos turi žodžio atpažinimo procesai.

Atliekant tyrimą fiksuotas eksperimento dalyvių amžius, lytis, išsilavinimas, tačiau jie statistiškai reikšmingos įtakos žodžių atpažinimo taškui neturėjo. Statistinis reikšmingumas pastebėtas tiriant žodžio ilgio ir atpažinimo ribos koreliaciją – kuo žodis ilgesnis, tuo santykinai anksčiau jis atpažįstamas ($r = -0,62$, $p < 0,001$) – šešiaskiemeniai žodžiai atpažįstami vidutiniškai ties 48 % žodžio, o triskiemeniai – ties 64 %. Lithuanian Web 2021 tekstyne užfiksuoti žodžių vartojimo dažniai taip pat neturi statistiškai reikšmingos įtakos nei atpažinimo taškui, nei trumpinio lūžio vietai, nei jų tarpusavio sutapimui.

ANA DAUGAVET

Vilniaus universitetas

anna.daugavet@flf.vu.lt

Gyvena kaip gyvenę: santykinio laiko konstrukcija su pasikartojančiais veiksmažodžiais

Konstrukcijų gramatikos požiūriu (žr. Fried & Kikiforidou 2025), tokie lietuvių kalbos pavyzdžiai kaip *gyvena kaip gyvenę, dirba kaip dirbęs* būtų traktuojami kaip idiominė konstrukcija su vienu pastoviu ir dviem kintamais dėmenimis. Kintamus dėmenis joje atitinka dvi klauzos (angl. *clause*) su pasikartojančiais veiksmažodžiais, iš kurių antras pavartotas būtojo laiko veikiamosios rūšies dalyvio forma, o pirmas gali turėti bet kokią asmenuojamą formą, įskaitant evidencinę (1), arba nuo kitų veiksmažodžių priklausomą bendraties formą (2).

(1) *59% apklaustųjų prisipažino sunkmečiu taupantys knygų sąskaita, bet likusieji tebeperkantys kaip pirkę.*

(2) *Toks žmogus gali suvalgyti ir vieną kepsnį per dieną, tačiau toliau tukti kaip tukęs.*

Antroji klauza prijungiama prie pirmosios santykinio prieveiksmiu kaip, atitinkančiu pastovų konstrukcijos dėmenį, kurį pagrindinėje klauzoje atliepia neprivalomas ir daugeliu atvejų praleidžiamas parodomasis prieveiksmis taip (3). Labai retais atvejais galima inversinė klauzų tvarka, kai priklausoma klauza iškeliamą į pirmą vietą (4).

(3) *Jau niekada nebebus taip, kaip buvę.*

(4) *Atliekas iš miesto kaip vežusios taip veža dvi bendrovės*

Būtojo laiko veikiamosios rūšies dalyvis priklausomoje klauzoje išreiškia santykinį laiką; todėl, nepaisant išorinio panašumo su sudėtinėmis perfekto formomis, pagalbinis veiksmažodis tiriamojoje konstrukcijoje niekada nevartojamas. Priklausoma klauza atlieka būdo aplinkybės funkciją ir sudaro lyginamąjį posakį, tapatinantį pirmojoje klauzoje aprašomą situaciją su anksčiau vykstančia situacija antrojoje klauzoje. Net esant pertraukai tarp dviejų situacijų, vėlesnė suvokiama kaip vientisas ankstesnės situacijos tęsinys; žr. priešdėlius *tebe-* ir *nebe-* aukščiau pateiktuose pavyzdžiuose. Konstrukcijoje vartojami tik imperfektyviniai veiksmažodžiai, reiškiantys trunkantį arba pasikartojantį veiksmą ar būseną.

Situacijos tapatumas lemia ir joje dalyvaujančių esybių tapatumą: nulinis antrosios klauzos subjektas turi tą patį referentą kaip ir pirmosios klauzos veiksnys. Tai galėtų paaiškinti ir labai retą papildinio vartojimą net su tranzityviniais veiksmažodžiais (5) bei intranzityvinių veiksmažodžių dominavimą konstrukcijoje.

(5) *Po karo grįžo namo ir toliau kerpa avis kaip kirpęs.*

Pranešime konstrukcija analizuojama remiantis Lithuanian Web 2021 tekstyno duomenimis (ltTenTen21), ypatingą dėmesį skiriant veiksmažodžių ir pirmojoje klauzoje vartojamų gramatinių formų dažnumui.

Šaltiniai ir literatūra

Lithuanian Web 2021 tekstynas. Prieiga internetu:
<https://www.sketchengine.eu/ltten-lithuanian-corpus/>

Fried, Miriam, & Nikiforidou, Kiki. 2025. *The Cambridge Handbook of Construction Grammar*. Cambridge University Press.

INA DRUVIETE

Latvijas Universitāte

ina.druviete@lu.lv

DITE LIEPA

Latvijas Universitāte

dite.liepa@gmail.com

Forms of language existence in Latvian linguistics:

Between traditional classification and variationist theory

Every living language exists in various social and regional manifestations. These varieties of language existence must be studied continuously, because language is not a homogeneous and immutable system; rather, as a multilayered and dynamic phenomenon, it adapts to changing social, cultural, and communicative conditions. Informal language varieties, such as colloquial speech, sociolects, and slang, reveal how language functions in everyday communication, how it shapes and maintains social relationships, and how speakers construct their identity and sense of belonging to particular groups through language. The analysis of these varieties enables a deeper understanding of language variation, the relativity of norms, and the processes of language development, while also providing insight into the social structure and value system of society. Thus, the study of language varieties is significant not only in linguistic theory but also in a broader cultural and social context.

In Latvian linguistics, the concept *valodas eksistences forma* or *valodas eksistences paveids* ("form/variety of a language's existence") plays a central role in describing how Latvian manifests across different functional and social domains. Latvian scholarly and pedagogical tradition recognises three principal forms: *literārā valoda* ("standard language"), *izloksne* ("dialect, vernacular"), and *sarunvaloda* ("colloquial speech"). Such an approach may come into conflict with the variationist linguistic perspective, which emphasises that language functions as a continuous spectrum of variation determined by factors such as the speaker's age, gender, education, social group, regional affiliation, and communicative situation. Given the widespread international influence of this approach, the question arises as to how it relates to the traditional Latvian system of language stratification. In particular, the functional approach in Latvian linguistics does not imply power relations or inequality among these varieties, making hierarchical interpretations problematic.

Therefore, within the context of the Latvian language and Latvian linguistics, the traditional conditional division into standard language – regiolect (dialect) – sociolect (colloquial speech) is more appropriate. This choice may be justified by historical, sociolinguistic, and practical arguments: 1) Latvian is the language of a relatively small ethnic group and is comparatively homogeneous and highly standardised; the traditional scheme accurately reflects historically established language varieties, 2) Latvian society maintains a comparatively high prestige of the standard language, as well as a clear distinction between formal and informal communication; 3) the traditional model is firmly rooted in Latvian linguistics and the educational system, including school teaching materials.

The paper proposes a perspective on how the approach of variationist linguistics can be incorporated into the traditional system of language-variety classification. Variationist linguistics may be regarded not as a completely new classification system, but rather as a new perspective on classification: it offers a dynamic and socially grounded understanding of language varieties that complements and reinterprets the traditional model.

EGLĖ GABRĖNAITĖ

Vilniaus universitetas

egle.gabrenaite@knf.vu.lt

Mokslinio pagrįstumo retorika: tarp persvazijos ir epistemologijos

Šiuolaikinėje diskurso analizėje moksliskumas vis dažniau suprantamas kaip komunikacinis efektas, kylantis iš tam tikrų retorinių praktikų. Mokslinio pagrįstumo retorika paprastai analizuojama kaip viena iš įtikinamosios komunikacijos strategijų, stiprinančių pranešimo patikimumą ir didinančių jo persvazinį poveikį. Naujausiuose paveikiųjų diskursų tyrimuose vis dažniau keliamas klausimas, kaip kuriami socialiai atpažįstami moksliskumo dėmenys, ekspertiskumas, mobilizuojamas mokslo autoritetas, legitimuojami teiginiai, pretenduojantys į patikimo žinojimo statusą. Tokia perspektyva leidžia apie mokslinio pagrįstumo retoriką kalbėti ne vien kaip apie įtikinimo priemonių visumą, bet ir kaip apie mechanizmą, formuojantį tai, kas viešojoje komunikacijoje pripažįstama moksliskai pagrįstu žinojimu.

Persvazijos kategorija aiškinasi, kokiomis retorinėmis priemonėmis siekiama įtikinti auditoriją, o epistemologinė perspektyva padeda atsakyti į klausimą, kaip viešojoje komunikacijoje konstruojamas ir legitimuojamas socialiai atpažįstamas žinojimas: retorinės priemonės tampa ne vien persvazijos ištekliais, bet ir episteminiais žymekliais, leidžiančiais auditorijai atpažinti teiginį kaip moksliskai pagrįstą.

Šie svarstymai pranešime iliustruojami komercinio sveikatingumo diskurso medžiaga. Tyrimo objektas – lietuviškų sveikatingumo produktų, paslaugų ir technologijų reklaminiai tekstai. Komercinis sveikatingumo diskursas pasirinktas neatsitiktinai – pastaraisiais metais jis tapo viena dinamiškiausių viešosios komunikacijos sričių, kurioje persipina komerciniai interesai, mokslinis diskursas, ekspertinis kalbėjimas ir sveikatos komunikacija. Būtent čia galime geriausiai matyti, kaip mokslo kalba, tyrimų nuorodos, ekspertų vaidmenys ir kiti moksliskumo ženklai tampa ne tik įtikinimo priemonėmis, bet ir viešojo žinojimo ištekliais. Atskleidžiama, kad mokslinio pagrįstumo retorika veikia dviem lygmenimis. Persvaziniame lygmenyje ji stiprina teiginių įtaigumą, o epistemologiniame – padeda formuoti kriterijus, pagal kuriuos viešojoje komunikacijoje atpažįstamas moksliskai pagrįstas teiginys.

Literatūra

- Bartsch, A., & Neuberger, C. 2025. Epistemic authority in the digital public sphere: An integrative conceptual framework and research agenda. *Communication Theory* 35(1), 37–50. <https://doi.org/10.1093/ct/qtae020>
- Brookes, G. 2026. Critical Discourse Studies and Health Communication. In: J. Flowerdew & J. Richardson, eds. *The Routledge Handbook of Critical Discourse Studies*. Routledge, 553–567. <https://wp.lancs.ac.uk/public-discourses-of-dementia/files/2026/02/Brookes-2026-Critical-Discourse-Studies-and-Health-Communication.pdf>
- Hafner, C. A., Dijst, I., & Zhang, L. 2024. Disciplinary tribes and the discourse of mainstream media: How experts present knowledge claims to the public. *Applied Linguistics*. <https://centaur.reading.ac.uk/113976/3/113976%20VoR.pdf>
- Kinnear, B., Schumacher, D. J., Cook, D. A., & colleagues. 2024. Legitimation without argumentation: An empirical critical discourse analysis of validity as argument in health professions education. *Perspectives on Medical Education* 13, 469–480. <https://doi.org/10.5334/pme.1404>
- Nichols, M. D. 2021. A crisis of authority in scientific discourse. *Proceedings of the National Academy of Sciences* 118(2). <https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC7796692/>
- Papathanassopoulos, S. 2025. Health communication in the age of platforms. *Digital* 5(4), Article 195. <https://www.mdpi.com/2673-8392/5/4/195>
- Räikkönen, J. M. 2026. Epistemic authority of experts in the New York Times and Helsingin Sanomat: A corpus-assisted discourse study. *Discourse & Communication*. <https://researchportal.helsinki.fi/files/853064084/Disc-and-Communication-accepted.pdf>

ARTŪRAS JUDŽENTIS

Lietuvių kalbos institutas

arturas.judzentis@gmail.com

Dėl prijungimo raiškos būdų lietuvių kalbotyroje

Šiuo metu lietuvių kalbotyroje yra įsigalėjęs trinaris prijungiamųjų sintaksinių ryšių raiškos skirstymas: derinimas, valdymas ir šliejimas(is). Dažnai šie raiškos būdai tapatinami su pačiais sintaksiniais ryšiais. Toks skirstymo modelis nėra labai senas: į lietuvių kalbotyrą jis buvo perkeltas tik po Antrojo pasaulinio karo įsitvirtinus sovietinei okupacinei ideologijai, taigi ir mokslo politikai. Šliejimas(is) atėjo iš sovietinės kalbotyros, jis laikomas rusų gramatinės minties savastimi: „Terminas „šliejimas“ pirmiausia būdingas rusų kalbotyros tradicijai, anglų, prancūzų ir kitų kalbų gramatikose atitinkamas terminas paprastai nevartojamas“, – rašo L. E. Lopatina rusiškame Enciklopediniame kalbotyros žodyne. Rusų kalbotyroje jo ištakas galima atsekti bent iki XIX amžiaus pabaigos.

Iki okupacijos, o vidurinėse mokyklose ir kurį laiką po jos, Lietuvoje buvo laikomasi dviejų sintaksinių ryšių atmainų: derinimo ir valdymo. Šis modelis remiasi Jono Jablonskio sintaksės darbais.

Pirmąjį straipsnį, kuriame kaip trečias žodžių ryšys minimas prišlijimas, lietuvių mokslo spaudoje paskelbė Pedagoginio instituto dėstytojas Bronius Kalinauskas (1954). Jį į savo sintaksės vadovėlį aukštųjų mokyklų studentams perėmė Jonas Balkevičius (1963). Kiek vėliau šis trinaris modelis buvo perkeltas ir į mokyklų vadovėlius. Tai buvo padaryta Prano Gailiūno, tuo metu dirbusio Švietimo ministerijoje, pastangomis ir matyti su Juozu Žiugžda mokykloms parengtos Lietuvių kalbos gramatikos antrojoje dalyje (1964). Galutinai toks trinaris sintaksinių ryšių modelis buvo įtvirtintas akademinės Lietuvių kalbos gramatikos sintakse skirtame tome (1976). Šio modelio įvairių lygmenų mokyklinėje ir mokslinėje sintaksėje laikomasi iki šiol.

Vėlyvuosiuose Ambrazo rengtuose darbuose, pavyzdžiui, Dabartinės lietuvių kalbos gramatikos ketvirtojoje laidoje, jau matyti siekimas atriboti sintaksinius ryšius nuo jų raiškos: derinimas, valdymas ir šliejimas ten skiriami kaip trys prijungimo formaliosios raiškos būdai (DLKG 2006, 480). Taip pat ir naujausioje Praktinėje bendrinės lietuvių kalbos gramatikoje (2025), kurios sintakse skirtą dalį parašė Albinas Drukteinis, rašoma: „sisteminant sintaksinių ryšių realizavimo būdus, aprašant žodžių ryšių ypatybes raiškos plotmėje, galima juos skirstyti į tradicinius derinimo, valdymo ir šliejimo rodiklius“ (PBLKG 2025, 502). Vis dėlto ir šiuose darbuose liko trys sintaksinių ryšių raiškos atmainos, taigi ir šliejimas(is).

Prie dvinario sintaksinių ryšių raiškos skirstymo buvo grįžta Akselio Holfuto mokyklos darbuose pačioje XXI amžiaus pradžioje. Visų pirma, juose sintaksiniai ryšiai apibūdinimas (modifikavimas) ir papildymas (komplementavimas) aiškiai ir griežtai skiriami nuo jų žymėjimo – morfosintaksinio valdymo ir derinimo. Antra, liko tik du, jau minėti, sintaksinių ryšių raiškos būdai: „Atsiejus sintaksę nuo morfologijos, lieka du morfosintaksinės žodžių priklausomybės tipai: linksnio valdymas, arba rekacija, ir derinimas“ (Holvoet 2009, 108). Jų visiškai pakanka sintaksinių ryšių raiškai paaiškinti ar aprašyti.

Morfosintaksinio derinimo ir valdymo sąvokos nekelia didesnių abejonių, o štai šliejimą(si) verta atskirai apsvarstyti. Visų pirma, patį terminą. Ar jis apskritai reikalingas (ar nėra perteklinis), jeigu kalbama apie morfologinės raiškos nebuvimą. Ar nepakaktų pasakyti, kad tokiais atvejais sintaksinis ryšys tiesiog morfologiškai nereiškiamas? Toliau, šliejimu(si) vadinami ir paprastai kartu aptariami įvairūs, nevienalyčiai reiškiniai. Tai neleidžia apibendrinti nei jo santykio su perteikiamais sintaksiniais ryšiais, nei krypties, nei vaidmens sakinyje.

Kuriuo keliu eisime toliau? Ar rinksimės mums iš esmės primestą trinarį sintaksinių ryšių raiškos modelį, ar atnaujintą tradicinį, J. Jablonskio darbuose atsispindintį, dviejų narių?

Literatūra

Balkevičius J. 1963. *Dabartinės lietuvių kalbos sintaksė*. Vilnius: Valstybinė politinės ir mokslinės literatūros leidykla.

DANGUOLĖ KALINAUSKAITĖ

Vytauto Didžiojo universitetas
danguole.kalinauskaite@vdu.lt

MILITA SONGAILAITĖ

Vytauto Didžiojo universitetas
milita.songailaite@vdu.lt

JUSTINA MANDRAVICKAITĖ

Vytauto Didžiojo universitetas
justina.mandravickaite@vdu.lt

VIRGINIJUS MARCINKEVIČIUS

Vilniaus universitetas
virginijus.marcinkevicius@mif.vu.lt

TOMAS KRILAVIČIUS

Vytauto Didžiojo universitetas
tomas.krilavicius@vdu.lt

Specializuotas, bet universalus: vieno tekstyno panaudojimas skirtingoms praktinėms kalbos modelių mokymo ir vertinimo užduotims

Kalbos išteklių universalumas – viena esminių sąlygų siekiant tolesnio sėkmingo įvairialypio jų panaudojimo. Kita vertus, specializuoti kalbos duomenų rinkiniai yra svarbūs tam, kad jie būtų validūs kokybiškai juos naudoti iš anksto suplanuotoms taikymų ir tyrimų reikmėms. Pranešimo metu pristatome abiejų minėtų ypatybių dermę reprezentuojantį kalbos išteklių – lietuvių kalbos santraukų tekstyną. Tekstyno specialųjį pobūdį apibrėžia išskirtinai šiam ištekliui kurti atrinktų originalių lietuviškų tekstų ir ekspertų pagal iš anksto numatytus kriterijus parengtų tų tekstų abstraktyviųjų bei ekstraktyviųjų santraukų rinkinys. Tuo tarpu tekstyno universalumą lemia pasirinkta bendro pobūdžio užduotis, kuriai spręsti išteklius skirtas, t. y. tekstų generavimo užduotis, šiuo atveju susiaurinta iki tekstų santraukų generavimo, kartu numatant platų spektrą galimų taikymo atvejų, kuriems gali būti pasitelkiama tokio pobūdžio užduotis.

Originalių tekstų apimtis tekстыne siekia 1 738 609 žodžius, abstraktyviosios santraukos apima 352 591 žodį, ekstraktyviosios – 494 861 žodį. Tekстыne sukaupiti tekstai apima keturias temines sritis – informacines technologijas, teisę, mediciną ir žiniasklaidą. Išteklius skirtas dirbtiniu intelektu paremtų lietuvių kalbos santraukų sistemų mokymui ir vertinimui tiek įvairioms techninėms užduotims, tiek bendresnio pobūdžio reikmėms, tiek specifiniams moksliniams tyrimams. Pranešimo metu detalčiau pristatome išteklių statistiką skirtingais pjūviais, aptariame tekstyno duomenų formato schemas elementus ir kitus reikšmingus jį specifikuojančius atributus. Tekstynas kurtas kaip išteklius įvairioms natūraliosios kalbos generavimo (angl. *natural language processing*) srities užduotims, skirtoms mokyti kalbos modelius suprasti ir vertinti tokio pobūdžio užduočių įvairovę ir kompleksiskumą. Šiam tikslui tarnauja ištekliuje sukauptos ekspertų rengtos santraukos, kurias, kaip žmonių sukurtą rezultatą, lyginant su skirtingų modelių sugeneruotais rezultatais atsiveria galimybės suprasti įvairių kalbos modelių pajėgumus atlikti natūraliosios lietuvių kalbos generavimo užduotis ir tuo būdu identifikuoti kiekvieną skirtingą užduotį geriausiai gebančius atlikti modelius. Be kita ko, tekstynas apima ne vien kalbos modelių mokymui, bet ir jų validavimui skirtus duomenis, kuriems numatytas referencinis vaidmuo vertinant pirminių tekstyno validavimo modelių sugeneruotų santraukų atitiktį originaliems tekstams. Būtent validavimo duomenys sudaro sąlygas kalbos modelių tyrėjams patiems efektyviai vertinti savus pasirinktus modelius ir jų galimybes atlikti siekiamas lingvistines užduotis. Pristatydami tekstyno panaudojimo galimybes, remsimės konkrečiais praktiniais išteklių testavimo atvejais (skirtingomis kalbos modeliams suformuluotomis užduotimis naudojant tekstyną sukauptus tekstus) ir gautais rezultatais. Tai sudarys sąlygas atskleisti tekstyno pritaikymo universalumą ir realias panaudojimo idėjas.

Kadangi išteklius kurtas turint intenciją jo pagrindu apmokyti ir kalbos modelius, taip validuojant tekstyno tinkamumą numatytiems tikslams, pranešimo metu pristatome ir sukurtus du modelius – abstraktyviųjų santraukų generavimo modelį ir ekstraktyviųjų santraukų generavimo modelį, aptariame gautus modelių rezultatus pagal dviejų tipų metrikas – ROUGE (skirtą leksiniam sutapimui matuoti) ir BERTScore F1 (skirtą semantiniam panašumui vertinti).

DANGUOLĖ KALINAUSKAITĖ

Vytauto Didžiojo universitetas
danguole.kalinauskaite@vdu.lt

MILITA SONGAILAITĖ

Vytauto Didžiojo universitetas
milita.songailaite@vdu.lt

JUSTINA MANDRAVICKAITĖ

Vytauto Didžiojo universitetas
justina.mandravickaite@vdu.lt

AGNĖ PAULAUSKAITĖ-TARASEVIČIENĖ

Kauno technologijos universitetas
agne.paulauskaite-taraseviciene@ktu.lt

TOMAS KRILAVIČIUS

Vytauto Didžiojo universitetas
tomas.krilavicius@vdu.lt

Nuo tekstynų iki įrankių: anotauto nuasmeninimo tekstyno ir lietuvių kalbai skirtas nuasmeninimo sprendimo atvejis

Natūraliosios kalbos apdorojimas – tyrimų sritis, jungianti lingvistikos ir dirbtinio intelekto metodus ir sprendimus bendram tikslui – siekiant išmokyti kompiuterius suprasti žmonių kalbą. Automatinis įvardintų esybių atpažinimas (angl. *named entity recognition*) yra viena iš fundamentinių natūraliosios kalbos apdorojimo uždavinių, apimanti (1) esybių tekstuose identifikavimą ir (2) suskirstymą į iš anksto apibrėžtas klases. Pirmuoju esybių identifikavimo žingsniu tekstas suskaidomas į atskirus žodžius arba teksto vienetus (angl. *tokens*), po ko tampa įmanoma analizuoti kiekvieną teksto komponentą atskirai. Antruoju esybių identifikavimo žingsniu kiekvienam teksto vienetui priskiriamos gramatinės kategorijos, kas padeda nustatyti kiekvieno teksto vieneto funkciją sakinyje. Galiausiai teksto vienetai grupuojami į didesnes frazes ar teksto vienetų atkarpas (angl. *chunks*), kas palengvina identifikavimą tų esybių, kurios sudarytos iš kelių žodžių, kad šios būtų atpažįstamos ne kaip atskiros, o kaip viena esybė. Atlikus minėtus esybių identifikavimo tekste žingsnius, toliau kiekviena aptikta esybė automatiškai kategorizuojama į konkrečias iš anksto apibrėžtas klases. Šiuo tikslu, pasitelkus mašininio mokymo arba taisyklėmis pagrįstus metodus, teksto vienetai ar jų atkarpos pirmiausia klasifikuojami kaip specifinės esybės, o toliau pereinama prie esybių dviprasmiškumo atvejų analizės – proceso, kurio metu išdviprasminamos tos esybės, kurios dalijasi tuo pačiu pavadinimu, tačiau skirtinguose kontekstuose atstovauja skirtingoms esybių klasėms. Pažangios esybių atpažinimo sistemos remiasi kontekstu ir papildoma informacija, kad būtų galima tiksliai atskirti vienų klasių esybes nuo kitų.

Aptartus įvardintų esybių atpažinimo uždavinio sprendimo principus pritaikėme specifinių duomenų kontekste – automatizuotam asmens duomenų aptikimui lietuviškuose tekstuose, kai atskira asmens duomenų kategorija traktuojama kaip skirtinga įvardintų esybių klasė, kurią automatiniai modeliai turi gebėti išskirti iš kitų klasių ir tiksliai nustatyti jai priklausančių duomenų ribas tekste. Siekdami suformuoti esybių atpažinimo uždaviniui naudotiną klasių rinkinį, rėmėmės BDAR apibrėžtomis asmens duomenų kategorijomis. Tyrimams iš viso naudota 24 įvardintų esybių kategorijos, apimančios dvi esybių grupes – bendrąsias esybes (16 kategorijų) ir jautrias esybes (8 kategorijos), priklausančias BDAR apibrėžtomis specialiosioms asmens duomenų kategorijoms. Eksperimentai su modeliais nebūtų buvę įmanomi be specialiai asmens duomenų atpažinimo uždaviniui parengto anotauto nuasmeninimo tekstyno – būtent šis išteklius tapo pagrindu mokant modelius atpažinti įvairių kategorijų ir tinkamai identifikuoti skirtingas tų pačių esybių klases skirtinguose kontekstuose. Tekstynas sudarytas iš 41 312 dokumentų, apimančių 13,76 mln. žodžių, daugiau kaip 520 tūkst. sakinių ir beveik 1,49 mln. įvardintų esybių (angl. *named entities*) anotacijų. Tekstyną sudaro 4 patekstyniai: 3 teminiai patekstyniai (mokslinių tekstų, žiniasklaidos tekstų ir administracinių tekstų) ir mišrus patekstynis, apimantis išteklių validavimui skirtų tekstų rinkinį. Išmėginome skirtingų architektūrų, dydžių (tiek bazinius, tiek didelius) ir

skirtingais principais apmokytus kalbos modelius siekdami suprasti įvairių modelių charakteristikų įtaką rezultatams. Eksperimentų, skirtų įvertinti atrinktų modelių galimybes aptikti skirtingų kategorijų asmens duomenis lietuviškame kontekste, pagrindu identifikavome tą modelį, kuris geba tiksliausiai atpažinti skirtingas asmens duomenų kategorijas skirtingų stilių tekstuose. Šis modelis buvo panaudotas kuriant galutinį sprendimą – galutinį modelį ir papildomą apdorojimą atliekantį jo validavimo įrankį, kurie kartu veikia kaip lietuvių kalbai skirtas nuasmeninimo sprendimas. Pranešimo metu pristatysime šį įrankį, pademonstruosime jo veikimą, plačiau aptarsime modeliams mokytį naudotą tekstyną, tolesnes jo panaudojimo galimybes vystant lietuvių kalbai pritaikytus panašaus pobūdžio įrankius.

VYTAUTAS KARDELIS

Vilniaus universitetas

vytautas.kardelis@flf.vu.lt

Pasvarstymai apie F. de Sosiūro dėsni

Baltistikoje ir lituanistikoje visuotinai žinomą ir abejonių iki šiol nesukėlusį akcentologijos pakitimą yra įprasta vadinti F. De Sosiūro dėsniu. Manoma, kad jis iš esmės ir suformavo dabartinę lietuvių kalbos kirčiavimo sistemą (Zinkevičius, *Lietuvių kalbos istorinė gramatika I*, 1980, 49–50). Pats F. De Sosiūras dėsni formulavo taip: „Tam tikru metu prieš tarminį susiskaldymą (tiksliau laiko neįmanoma apibrėžti) kirtis reguliariai peršoko per vieną skiemenį į priekį iš skiemens su cirkumfleksine (geschliffen) priegaide į gretimą skiemenį su akūline (gestossen) priegaide“ (De Saussure, *Baltistikos raštai*, 2012, 73; plg. dar: p. 23, 38). „<...> kylančioji ir krintančioji priegaidės būdingos (arba buvo būdingos tam tikru metu) tiek kirčiuotiems, tiek nekirčiuotiems ilgiesiems balsiams.“ (De Saussure, *Baltistikos raštai*, 2012, 47).

Su dėsniu yra susiję du svarbūs dalykai: 1) tai, kad dėsni veikė ne tik iš priešpaskutinio skiemens į paskutinį, bet ir negaliniuose skiemenyse, pvz., kėlėsi iš šaknies į priesagą, 2) dėsni veikimo pagrindinė sąlyga buvo nekirčiuotų skiemenų priegaidės.

Jeigu į dėsni ir jo svarbiausią jo veikimo sąlygą žiūrime iš formaliosios rekonstrukcijos pozicijų, jokių didelių abejonių tarsi nekyla. Tačiau rekonstruodami neturėtume pamiršti ir komunikacinio aspekto. Šiame pranešime į F. De Sosiūro dėsni pažiūrėsiu ne iš formaliosios rekonstrukcijos taško, bet iš kalbėtojo pozicijos. Svarbiausias klausimas, kuris bus keliamas pranešime, yra: ar tikrai dėsniui veikti būtina sąlyga buvo nekirčiuotų skiemenų priegaidės? Jeigu atsakymas yra – ne, kokios galėjo būti veikimo sąlygų alternatyvos?

Literatūra

de Saussure, Ferdinand. 2012. *Baltistikos raštai*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.

Zinkevičius, Zigmas. 1980. *Lietuvių kalbos istorinė gramatika I*, Vilnius: Mokslas.

ASTA MITKEVIČIENĖ

Lietuvių kalbos institutas

asta.mitkeviciene@lki.lt

Angliški įsprendai kaip terminų identifikavimo priemonė

Pranešimo objektas – metakalbiniai vienetai su angliškais įsprendais, kurių tipinis modelis „[lietuviškas pavadinimas] (angl. [angliškas pavadinimas])“, pavyzdžiui, tinklalaidė (angl. *podcast*), didieji duomenys (angl. *big data*), pirminis viešas akcijų siūlymas (angl. *initial public offering*).

Metakalbiniai vienetai yra „pagrindinis vartosenos tradicijos neturinčių naujųjų skolinių ir jų atitikmenų integracijos į tekstą būdas“ (Girčienė 2016). Kadangi didelė dalis naujųjų skolinių ar jų atitikmenų yra terminai, manytina, kad kitos kalbos (ypač anglų) įsprendai dalykiniuose tekstuose taip pat signalizuoja apie naujus ar neįsigalėjusius terminus. Kitos kalbos elementas gali atlikti aiškinamąją funkciją, nes lietuviški naujų sąvokų pavadinimai dažniausiai yra antrinės terminokūros rezultatas – sąvoka pirmiau įvardyta kitoje kalboje (plg. Sager 1990), o dabartinė *lingua franca* yra anglų kalba.

Pranešime pristatomu tyrimu buvo siekiama išsiaiškinti, kiek angliški įsprendai signalizuoja apie terminus dalykinės tematikos nemoksliniame diskurse bei kokių ypatybių turintys terminai žymimi tokiais įsprendais. Tam pasitelktas *Sketch Engine* sistemos interneto tekstynas *Lithuanian Web corpus 2021* (ltTenTen21), arba tiksliau, jo dalis – vienos tematikos (ekonomikos, finansų ir verslo) patekstynis. Tame patekstynyje suanotavus ieškinio angl. konkordanso eilutes (daugiau nei pustrečio tūkstančio), pasitvirtino hipotezė, kad anglišku įsprendu dalykinės tematikos tekstuose daugiausia komentuojami terminai (tekstynų lingvistikos terminais kalbant, galimi terminai).

Atlikus tyrimą, nustatyta, kad angliškais įsprendais kaip metakalbiniais komentarais žymimi tam tikrų tipų lietuviški terminai – nauji, nesusistovėję, varijuojantys. Tie įsprendai padeda tekste identifikuoti naujus terminus ir terminų variantus, nes signalizuoja apie nominacijos naujumą ar įvairovę. Kita vertus, tyrimas parodė, kad angliški komentarai (atitikmenys) dėl įvairių pragmatinių priežasčių įterpiami ir prie nenaujų lietuviškų terminų.

Kai kuriais atvejais angliški įsprendai padeda nustatyti jais komentuojamų lietuviškų terminų ribas, tačiau vien jais pasikliauti neišeina dėl tekstinių terminų vartosenos ypatumų ir raiškos trūkumų.

Kaip įsprendai tekste pavartoti angliški terminai yra jais komentuojamų lietuviškų terminų atitikmenys ir atvirkščiai, tačiau jų semantinis ekvivalentiškumas nevienodas: vieni jų yra tikslūs tarpkalbiniai atitikmenys, kiti – ne.

Literatūra

Girčienė, Jurgita. 2016. Metakalbiniai vienetai kaip pagrindinis vartosenos tradicijos neturinčių naujųjų skolinių ir jų atitikmenų integracijos į tekstą būdas. *Žmogus ir žodis. Didaktinė lingvistika* 18(1), 4–29.

Sager Juan C. 1990. *A Practical Course in Terminology Processing*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.

JURGIS PAKERYS

Vilniaus universitetas

jurgis.pakerys@flf.vu.lt

AGNĖ NAVICKAITĖ-KLIŠAUSKIENĖ

Vilniaus universitetas

agne.navickaite@flf.vu.lt

VIRGINIJUS DADURKEVIČIUS

Vytauto Didžiojo universitetas

virginijus.dadurkevicius@vdu.lt

Lietuvių kalbos priesagos *-in-is*, *-ė* būdvardžių daryba tekstyno duomenimis

Pranešime aptariami preliminarūs priesagos *-in-is* būdvardžių darybos tyrimo rezultatai, gauti naudojantis 2014 m. surinktu internetinės lietuvių kalbos tekstynu, kurį sudaro apie 600 mln. žodžių (bandomoji tekstyno versija skelbiama šiuo adresu: <http://31.97.73.131:10070/#open>).

Šiuo metu ištirtoje medžiagoje rasti 5 866 skaidūs vediniai, iš jų 568 yra hapaksai, todėl nėra abejonių, kad priesaga labai dari, plg. LKG I 568; DLKG 210; PBLKG 427, 433. Pranešime planuojama pateikti ir nagrinėtosios priesagos potencinio produktyvumo įvertį, taip pat palyginimui aptarti priesagos *-išk-as* darumą.

Sprendžiant dėl priesagos *-in-is* vedinių darybos interpretacijos, tyrimo metu susidurta su šiais pagrindiniais klausimais: (1) kaip interpretuoti tarptautinės kilmės kamienų darybiniai santykiai, pvz.: ar *demokrat-in-is* vestinas iš *demokrat-ij-a* (įžiūrint pamato trumpinimą), ar iš *demokrat-as*; plg. LKG 573; DLKG 210; PBLKG 433–434; (2) kokioje pakopoje jungiami tokie priešdėliai, kaip *anti-* ir *pan.*, plg. *anti-fašistinis*, kuris galėtų būti išvestas iš *fašistinis* (bet plg. ir daiktavardį *antifašist-as*), ir *antigen-in-is*, kuris jau aiškiai išvestas iš *antigen-as*; apie artimas interpretacines problemas plg. PBLKG 447; (3) kiek paplitusi mišrioji daryba, kaip ji interpretuotina – ar šalia dūrybos ir sufiksacijos įžiūrėtina ir prefiksacija-sufiksacija, pvz.: *šimt-as procent-ų* --> *šimt-a-procent-in-is*; *iki kriz-ės* --> *iki-kriz-in-is*; žr. DLKG 215; PBLKG 446–448.

Literatūra

DLKG – Vytautas Ambrazas, red. 2006. *Dabartinės lietuvių kalbos gramatika*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas.

LKG I – Kazys Ulvydas, red. 1965. *Lietuvių kalbos gramatika 1*. Vilnius: Mintis.

PBLKG – Asta Balčiūnienė, Albinas Drukteinis, Rūta Kazlauskaitė, Jolanta Vaskelienė. 2024. *Praktinė bendrinės lietuvių kalbos gramatika*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.

KĘSTUTIS RAČKAITIS

Lietuvos energetikos institutas

rackaitis@gmail.com

Skaitmeninis įrankis etimologinių ir kitų kalbinių duomenų rikiavimui ir tyrimui grafų technologijų pagrindu

Pranešime pristatomas kuriamas skaitmeninis įrankis, skirtas etimologinių ir kitų kalbinių duomenų rikiavimui ir tyrimui grafų technologijų pagrindu. Aplinka keičia įprasto etimologinio žodyno duomenis į tarpusavyje susijusių kalbinių vienetų tinklą, kuriame žodžiai, jų lytys, reikšmės, kalbos ir istoriniai ryšiai vaizduojami kaip besikeičiantis grafas. Toks grafas leidžia pereiti nuo statiško leksikografinio aprašo prie sisteminės, daugiapakopės kalbos kaitos tyrimo.

Sukurta programa jau dabar leidžia atlikti įvairius kalbinio tinklo tyrimo veiksmus, tokius kaip netiesioginių ryšių tarp žodžių radimas, fonetinių ar semantinių pokyčių tyrimas bei atvaizdavimas. Grafų sąranga suteikia galimybę matyti ne tik pavienius žodžius, žodžių lizdus, jų kilties ryšius, bet ir platesnius kalbos vystymosi judesius, kurie įprastinėse duomenų talpyklose ar tekstiniuose žodynuose dažnai lieka nepastebimi.

Pranešime taip pat aptariamos tolimesnės sistemos plėtros kryptys, tokios kaip sąsajos tobulinimas, leidžiant vartotojui užduoti klausimus įprasta kalba ir savaime kurti grafų užklausas. Tokia prieiga sudarytų galimybes sudėtinga lingvistinė infrastruktūra naudotis ne tik specialistams, bet ir platesnei tyrėjų bendruomenei.

Savo esme darbas siejasi su naujausiomis skaitmeninės lingvistikos ir tinklų mokslo kryptimis. Grafų analizė, spektriniai metodai bei neuroniniai grafų modeliai šiuolaikiniuose tyrimuose naudojami sudėtingoms sąrangoms, duomenų susiejimui ir užslėptiems ryšiams aptikti. Toks priėjimas leidžia kalbą analizuoti ne vien kaip atskirtų vienetų rinkinį, bet kaip judrią aplinką, kurioje svarbūs ryšių keliai, įtakos kryptys ir ilgalaikiai sąrangos kitimai. Kryptiniai grafai šiuo atveju tampa priemone tirti ne tik kalbą kaip duomenų žemėlapi, bet ir kalbos raidą, slinktį bei priežastinius ryšius.

Darbas atitinka šiuolaikines tarpdisciplininių humanitarinių tyrimų tendencijas, kuriose derinami lingvistikos, duomenų mokslo ir dirbtinio intelekto metodai. Pranešime bus demonstruojama, kaip grafų technologijos gali tapti nauju instrumentu diachroniniams kalbos tyrimams, padedančiu atrasti ryšius ir dėsningumus, kurių neatskleidžia įprastiniai tyrimo būdai.

ERIKA RIMKUTĖ

Vytauto Didžiojo universitetas

erika.rimkute@vdu.lt

AGNĖ BIELINSKIENĖ

Vytauto Didžiojo universitetas

agne.bielinskiene@vdu.lt

LAIMA JANCAITĖ-SKARBALĖ

Vytauto Didžiojo universitetas

laima.jancaite-skarbale@vdu.lt

Sintaksiškai anotuoti lietuvių kalbos tekstynai: nuo ALKSNIO prie SIMO

Šiame pranešime bus pristatyti du viešai prieinami lietuvių kalbos sintaksiškai anotuoti tekstynai: ALKSNIS ir SIMAS. Pirmasis tekstynas prieinamas dviem versijomis: 2017 m. parengta pirmoji versija (<https://clarin-repo.lt/items/09715610-b33a-45a0-ae81-268c7f332fe6>) ir 2019 m. papildyta versija (<http://hdl.handle.net/20.500.11821/21>). ALKSNIS – pirmasis lietuvių kalbos sintaksiškai anotuotas tekstynas – sintaksinės analizės aukso standartas, jis gana nedidelis: sudaro 3643 sakiniai, apie 60 000 žodžių. Vis dėlto net ir tokį nedidelį tekstyną kelerius metus rengė keli lingvistai. Sintaksiškai anotuotuose tekstynuose svarbu nustatyti ryšius tarp žodžių ir kitų tekstyno vienetų (skaitmenų, simbolių, skyrybos ženklų), t. y. kuris yra pagrindinis sakinio elementas, kurie žodžiai priklauso nuo jo. Taip pat reikia nustatyti sintaksinio ryšio tipą, o jis neretai gali būti dvejopai interpretuojamas.

Antrasis naujausias sintaksiškai anotuotas tekstynas SIMAS baigtas rengti tik 2026 m. pirmoje pusėje (žr. <https://hdl.handle.net/20.500.11821/105>). Jo dydis – net 10 mln. žodžių. Anotuojant taip pat nurodyti ryšiai tarp žodžių ir kitų tekstyno vienetų, sintaksinės funkcijos. Paminėtina, kad sintaksiškai anotuotuose tekstynuose būtinos ir morfologinės pažymos, jos lemia, kiek tiksliai automatiškai anotuojant nustatomi ryšiai tarp žodžių, parenkamos sintaksinės funkcijos.

Tiek morfologiškai, tiek sintaksiškai anotuojant tekstynus, svarbu pasirinkti tinkamus standartus. ALKSNIS rengtas naudojant *Prague Dependence Treebank* (PDT) standartą, o SIMAS – pastaruoju metu turbūt pagrindiniu įvairių kalbų gramatiškai anotuotų tekstynų standartu laikomą *Universal Dependencies* (UD) standartą (išsamiau žr. <https://universaldependencies.org/>; lietuvių kalbos sintaksinio anotavimo gaires rasite <https://hdl.handle.net/20.500.11821/110>). Abu standartai remiasi priklausomybių gramatikos modeliu, ypač tinkančiu sintetinėms kalboms, kurioms būdinga žodžių formų kaita ir laisva žodžių tvarka.

Pranešime bus aptarti abiejų sintaksiškai anotuotų tekstynų anotavimo standartai, nes perprasti bet kurį tarptautinį anotavimo standartą, jį pritaikyti lietuvių kalbai – pirmasis ir vienas iš didžiausių iššūkių rengiant gramatiškai anotuotus tekstynus; anotavimui naudoti įrankiai, tekstynų sandara, paieškos juose galimybės. Kaip atvejo analizę pristatysime svarbiausio sakinio elemento (ALKSNYJE laikomo žymima *head* ir dažniausiai įgyjančio *Pred* funkciją, o SIME *root*) raišką morfologinėmis formomis, skirtumus priklausomybių struktūros požiūriu. Kartu parodysime, kaip šiuo požiūriu skiriasi tiek anksčiau minėti anotavimo standartai, t. y. PDT ir UD, tiek kai kurie teoriniai gramatikos aspektai.

CHRISTA SCHNEIDER

Universität Bern

christa.schneider@unibe.ch

Two, Four or Forty Languages? An Investigation into Historical Multilingualism in the Early Modern City-State of Bern, Switzerland

In the Early Modern period Bern was a politically and economically influential city-state, with territorial expansions reaching into French-speaking regions. Until today, the Canton of Bern remains one of the officially bilingual areas of Switzerland. In 2002, Norbert Furrer published his groundbreaking studies on historical multilingualism in Switzerland, suggesting that Bern was not merely bilingual (German and French), but rather multilingual. The present study builds upon Furrer's work and aims to analyse historical legal texts to determine whether Bern was more accurately described as quadrilingual or even "forty-lingual" (cf. Furrer 2002).

The starting point of the analysis are digitized legal sources from the Early Modern period, including excerpts from the Berner Turmbücher (criminal trial records), the Berner Chorgerichtsmanuale (ecclesiastical court records), and the Polzeisignalemente (police reports). All these documents provide valuable insights into everyday language use, as they cover various social groups, from an urban elite to individuals without permanent residence and are thus reflecting the diversity of potential language contact.

The methodological basis of the study is computer-assisted language detection, a technique that trains algorithms to automatically detect language patterns. This technology makes it possible to identify not only languages such as German and French in the texts, but also less frequently occurring varieties, dialects, and hybrid forms. The analysis focuses on specific linguistic features, such as lexical peculiarities, grammatical structures, and sentence patterns, while dividing the texts into time segments to track changes over time and link them to possible socio-political or cultural influences.

Initial results suggest that language use in the city-state of Bern was significantly more complex than previously assumed. Not only are today's official languages, German and French, identifiable, but Latin, which was still partly used for administrative purposes, can be detected. Furthermore, individuals are attributed with the use of additional languages such as Italian or Dutch, and even dialects become visible. The analysis also reveals instances of code-switching within the legal documents pointing to the multilingualism of the urban elite - or at least the administrative personnel. It is anticipated that this multilingualism was not only a reflection of linguistic contact in an already culturally complex environment, but also a conscious strategy to enforce legal and political interests.

This study reveals that Bern in the Early Modern period was much more than a bilingual city-state, displaying functional multilingualism where languages varied by context and purpose. Language was not only a means of communication but also a tool for maintaining social and legal power structures. These findings offer new insights into the role of multilingualism in shaping social and political processes, highlighting its complexity and functional importance in daily life and administration in Bern.

References

Furrer, Norbert. 2002. *Die vierzigsprachige Schweiz. Sprachkontakte und Mehrsprachigkeit in der vorindustriellen Gesellschaft (15. – 19. Jahrhundert). Volume 1: Investigation.* Zürich: Chronos Verlag.

Furrer, Norbert. 2002. *Die vierzigsprachige Schweiz. Sprachkontakte und Mehrsprachigkeit in der vorindustriellen Gesellschaft (15. – 19. Jahrhundert). Volume 2: Materials.* Zürich, Chronos Verlag.

CHRISTA SCHNEIDER

Universität Bern

christa.schneider@unibe.ch

The Devil's in the Difference: Tracking Phonological Change in Witch Trial Papers

One of my studies on premodern handwritten criminal records explores the evolution of vernacular orthography in Early Modern Bernese German through the lens of historical phonology and computational sociolinguistics. Drawing on a corpus of witch trial papers from the city-state of Bern (Switzerland), dated between 1551 and 1688 and comprising approximately 90,000 tokens, I employ Levenshtein distance as a quantitative method to measure the degree of phonological divergence between attested vernacular spellings and lemma forms documented in the Frühneuhochdeutsches Wörterbuch (FnhdWb = Early Modern German dictionary). Levenshtein distance is a string metric that calculates the minimum number of single-character edits - insertions, deletions, or substitutions - needed to convert one word into another. In this study, it serves as a proxy for measuring the orthographic and, by extension, phonological distance between vernacular spellings in the corpus and their lemma forms in the Frühneuhochdeutsches Wörterbuch.

The corpus, composed of scribal renderings of spoken testimony in high-stakes judicial settings, preserves a rich record of non-standard and regionally marked spellings. These forms are shaped not only by phonological features of the Bernese German dialect but also by scribal practice, orthographic norms (and particularly the lack thereof as there were only little to no written language norms in use), and the broader sociopolitical context of post reformation-era Bern. By aligning word forms in the corpus with their corresponding FnhdWb lemmas and calculating Levenshtein distances, I track proximity as a proxy for phonological (and orthographic) convergence or divergence from supraregional norms.

I will present a diachronic analysis that examines whether scribal practices became more or less aligned with dictionary-attested forms over the 137-year period. Across this timespan, the education and professionalisation of scribes changed drastically, a shift which likely influenced their approach from phonologically motivated, vernacular orthography towards linguistic standardisation. I will also investigate the potential influence of social, institutional, and political factors on phonologically motivated spelling variation. These include the role of religious reform, literacy policy, bureaucratic training, and the interaction between oral testimony and written record.

Methodologically, the paper contributes to the use of distance metrics in historical (socio-)linguistics by demonstrating how measuring distance can serve not just as a tool for OCR correction or spelling normalisation, but as an empirical measure of linguistic and sociolinguistic change. Additionally, I will discuss the challenges of aligning vernacular and lemma forms in a low-resource, dialect-rich setting.

By quantifying distance between phonologically-grounded vernacular writing and lexicographic standardisation, this study offers new insight into the historical development of scribal education and practice in a multilingual, transitional phonological landscape. It highlights the value of computational metrics in tracing the social embedding of phonological change, and provides a framework for extending such methods to other historical corpora and language varieties.

BERNADETA SKIRGAILAITĖ

Lietuvių kalbos institutas

bernadeta.skirgailaite@lki.lt

Būdvardžio *legitimus* ir jo vedinių vartoseną, darybą bei normiškumą

Lietuvių kalboje dažna konkurencija tarp savos ir svetimos kilmės žodžių. Kalbos tvarkytojų pastangos išlaikyti savų žodžių viršenybę ne visada duoda vaisių – kai kurie tarptautiniai žodžiai vis vien įsigali vartosenoje dėl savo universalumo ir patogumo. Kyla klausimų ir dėl šių žodžių darybos: ar vartosenoje įsigalėjęs variantas, prieš 20 metų įvardintas kaip nevartotinas (nebūdingos lietuvių kalbai darybos), gali būti ignoruojamas?

Būdvardis „legitimus“ ir jo vediniai plačiai vartojami teisiniuose dokumentuose, akademiniuose tekstuose ir bendroje vartosenoje. Tačiau 2005 metais išleistuose „Kalbos patarimuose“ žodžiai „legitimus“, „legitimuoti“ ir „legitimacija“ nurodyti kaip neteiktini. 2024 metais LRT radijo laidoje „Ar žinai, kad“ teigiama, kad lietuvių kalboje žodžio „legitimus“ nėra – jis egzistuoja lotynų kalboje. Toliau paaiškinama, kad lietuvių kalboje vartotinas žodis „legitimisinis“, kuris yra žodžio „legitimumas“ vedinys. O iš kur lietuvių kalboje atsirado žodis „legitimumas“?

Šiomis dienomis kalboje vartojami įvairūs šios šaknies žodžių variantai – „legitimizacija“, „legitimizuoti“, „legitimacinis“ ir daug kitų. Atsižvelgiant į šių žodžių vartosenos dažnumą ir formų įvairovę, matomas poreikis plačiau aptarti ir dar kartą apsvarstyti jų vietą lietuvių kalboje.

Tyrime apžvelgiama šių žodžių vartoseną oficialiuose teisiniuose dokumentuose ir kituose šaltiniuose, kurie parodo, kad šis žodis iš tiesų egzistuoja lietuvių kalboje. Šio pranešimo tikslas – iškelti diskusiją apie tarptautinio žodžio „legitimus“ ir jo vedinių vartoseną ir darybą, kalbos normų atnaujinimą.

MARIJA SOTNIKOVA ŠTRAUS

marija.sotnikova@icloud.com

Kalbų politikos Lietuvoje, Lenkijoje ir Slovėnijoje lyginamoji analizė (1989 m. – iki šių dienų)

Tyrimo teorinis pagrindas remiasi įžvalga, kad XX a. pabaigos Vidurio ir Rytų Europos politiniai įvykiai padarė esminę įtaką kalbinės situacijos pokyčiams.

Straipsnyje pateikiama išsami kalbų politikos formavimo, raidos ir įgyvendinimo Lietuvoje, Lenkijoje ir Slovėnijoje lyginamoji analizė. Tyrimas apima laikotarpį nuo geopolitinių pokyčių iki sociolingvistinių iššūkių 2026 metais, išskiriant kalbos statuso planavimą (angl. *status planning*).

1989–1991 m. geopolitiniai lūžiai paskatino teisinį kalbų statuso pasikeitimą visose trijose šalyse. Šis perėjimas prasidėjo Lenkijoje 1989 m., kai, panaikinus cenzūrą, pasiekta funkcinė lenkų kalbos emancipacija – atsisakyta ideologinės viešojo diskurso kontrolės, o tai vėliau įtvirtino Konstitucijos 27 straipsnis (1997 m.). Tais pačiais metais Lietuvoje įsakas Dėl valstybinės kalbos vartojimo nustatė perėjimą prie oficialios raštvedybos lietuvių kalba (vietoj rusų kalbos), suteikiant jai valstybinės kalbos statusą, kodifikuotą Konstitucijos 14 straipsnyje (1992 m.). Slovėnijoje šis procesas 1990 m., priėmus Konstitucijos pataisą (XCIX, C, CI), sudarė sąlygas perimti viešojo administravimo ir gynybos struktūrų kontrolę, kur slovėnų kalba pakeitė serbų-kroatų kalbą. Procesas užbaigtas 1991 m. priėmus Konstituciją, kai slovėnų kalba tapo vienintele oficialia valstybės kalba (Konstitucijos 11 straipsnis).

Kalbos statuso planavimo stadijoje (1995–2004 m.) dėmesys kryo į sistemingą viešosios erdvės, reklamos ir administravimo reguliavimą krovniais įstatymais. Lietuva 1995 m. priėmė Valstybinės kalbos įstatymą, Lenkija 1999 m. – Lenkų kalbos įstatymą (lenk. *Ustawa o języku polskim*), o Slovėnija 2004 m. – Viešojo slovėnų kalbos vartojimo įstatymą (slovėn. *Zakon o javni rabi slovenščine arba ZJRS*). Teisės aktų palyginimas atskleidžia skirtingą kontrolės lygį: Lenkijos ir Slovėnijos įstatymai telkiasi į vartotojų teisių apsaugą, reklamą, žiniasklaidą bei švietimą, o Lietuvos įstatymas įveda griežtesnę institucinę viešojo sektoriaus darbuotojų kompetencijų kontrolę.

Kartu su daugumos kalbų statusu 1989–2005 m. vyko mažumų kalbų reglamentavimas, kurį paspartino europeizacija ir stojimas į ES (2004 m.). Slovėnija įtvirtino asimetrinį teritorinį modelį, garantuojantį italų ir vengrų bendrijoms visišką oficialią dvikalbystę, tuo tarpu kitoms etninėms grupėms (buvusios SFRJ tautos) teisinis pagrindas nenumatė kolektyvinių kalbinių teisių. Lenkija šią sritį sutvarkė 2005 m. Tautinių ir etninių mažumų bei regioninės kalbos įstatymu, leidusiu mažumų kalbas ir kašubų kalbą vartoti kaip pagalbines savivaldybėse, kuriose mažuma sudaro ne mažiau kaip 20 % gyventojų. Lietuva šią sritį reguliavo 1989 m. Tautinių mažumų įstatymu, kuris po pratęsimo 2010 m. nustojo galioti. Naujas įstatymas nebuvo priimtas, o tai sukūrė teisinį vakuumą, kuriame viršenybę įgijo Konstitucijos 14 straipsnis ir Valstybinės kalbos įstatymas (1995 m.), įtvirtinantys lietuvių kalbos pirmenybę.

Stojimas į ES (2004 m.) visose šalyse sukėlė sociolingvistinį susirūpinimą dėl valstybinių kalbų išsaugojimo. Lietuvoje ir Lenkijoje baimintasi dėl vidinės teritorinės fragmentacijos – mažumų apsaugos standartų priėmimas paskatino baimę prarasti kalbinę vienovę teritorijose, kuriose tankiai gyvena mažumos. Slovėnijoje susirūpinimas nukreiptas į kalbos suverenitetą globalizacijos kontekste, kur dominavo nuogastavimai dėl anglų kalbos skverbimosi į aukštąjį mokslą, mokslą bei reklamą ir rūpestis dėl slovėnų kalbos įtvirtinimo skaitmeninėse domenuose.

MONIKA STANKIENĖ

Vilniaus universitetas

monika.triausyte@knf.vu.lt

DAIVA ALIŪKAITĖ

Vilniaus universitetas

daiva.aliukaite@knf.vu.lt

Nuo vietos iki vietos jausmo, arba kodėl skiriasi kalbos variantų vaizdiniai

Pranešime, remiantis kompleksinio perceptyviosios dialektologijos ir sociolingvistikos metodika paremto tyrimo, vykdyto Telšių, Plungės, Raseinių ir Naujosios Akmenės gimnazijose (2024–2025 m.), duomenimis, analizuojami kalbos variantų vaizdiniai, jų panašumai ir skirtumai tarp skirtingų vietovių tiriamųjų ir tos pačios vietovės tiriamųjų.

Pranešimo teorinės prielaidos – J. A. Agnew'iaus (2002, 16; 2011, 326–327) trijų dimensijų vietos samprata, aktualizuojanti ne tik objektyvią geografinę vietą (angl. *location*), socialinę vietą (aplinką) (angl. *locale*), bet ir vietos jausmo (angl. *sense of place*) dimensiją. Kalbos variantų vaizdinių panašumų ir skirtumų analizės diskursui plėtoti pasitelkiama ir Ch. Montgomery'io (2012) artumo efekto (angl. *the effect of proximity*) samprata.

Analizuojant kalbos variantų vaizdinius labiausiai susitelkiama į pieštinių žemėlapių duomenis, t. y. kalbinės gimtinės, žemaičių tarmės ir bendrinės kalbos mentalinius žemėlapius. Pažymėtina, kad kaupiant tyrimo duomenis pirmą kartą Lietuvoje tiriamieji (iš viso 184 jaunesniosios kartos atstovai) patys braižė žemėlapius internetinėje apklausų ir erdvinių duomenų rinkimo platformoje „ArcGIS Survey123“ su integruotais interaktyviais žemėlapiais.

Vadovaujantis perceptyviosios dialektologijos nuostatomis (plg. Preston 1989; 2010a; 2010b; 2018), variantų vaizdiniai kalbos variantiškumo tyrimuose laikytini ne mažiau reikšmingu objektu. Viena vertus, paprastas kalbos bendruomenės narys, kuris vaizdija variantus, yra kalbos variantų santykių ir pokyčių epicentre. Jis, kaip subjektas, pats ir kuria kalbinius pokyčius ir / ar juos perima arba atmets. Kita vertus, paprastas kalbos bendruomenės narys turi vienokį ar kitokį santykį su kalbinės gimtinės variantu, jam [kalbinės gimtinės kodui] giminingais variantais, bendrine kalba ir kt. variantais. Taigi variantų vaizdijimo stebėseną (pavyzdžiui, kokį arealą pieštiniame žemėlapy apima tiriamojo kalbinė gimtinė, ar jo kalbinė gimtinė pakliūva į žemaičių, aukštaičių ar bendrinės kalbos mentalinį žemėlapi) teikia duomenų ne tik apie pačius vaizdinius, bet ir apie kalbos variantus.

Literatūra

- Agnew, J. A. 2002. *Place and politics in modern Italy*. Chicago: University of Chicago Press, 13–37.
- Agnew, J. A. 2011. Space and place. In: J. A. Agnew, D. N. Livingstone, eds. *The SAGE handbook of geographical knowledge*. SAGE, 316–330.
- Montgomery, Ch. 2012. The effect of proximity in perceptual dialectology. *Journal of Sociolinguistics* 16 (5), 638–668.
- Preston, D. R. 1989. *Perceptual Dialectology: Nonlinguists' Views of Areal Linguistics* (Reprint 2011). Foris Publications.
- Preston, D. R. 2010a. Language, people, salience, space: Perceptual dialectology and language regard. *Dialectologia* 5, 87–131.
- Preston, D. R. 2010b. Perceptual dialectology in the 21st century. In: Ch. A. Anders, M. Hundt, A. Lasch, eds. *Perceptual dialectology: Neue Wege der Dialektologie*. Berlin: De Gruyter Mouton, 1–30.
- Preston, D. R. 2018. What's Old and What's New in Perceptual Dialectology? In: M. Palander, H. Riionheimo, V. Koivisto, eds. *On the Border of Language and Dialect*. Helsinki: Finnish Literature Society, 16–37.

JONAS STEPŠYS

Lietuvių kalbos institutas

jonastepsys@gmail.com

4–6 metų lietuvių vaikų, turinčių kalbos neišsivystymą, pasakojimo ir atpasakojimo mikrostruktūros analizė

Kiekvienais metais specialieji ugdymosi poreikiai nustatomi vis didesiam skaičiui ikimokyklinio ir priešmokyklinio amžiaus vaikų, kurių reikšminga dalis patiria kalbos sutrikimų (Švietimo, mokslo ir sporto ministerija, 2025). Mokslininkai pabrėžia ankstyvos intervencijos svarbą, nes kalbos sutrikimai gali lemti skaitymo ir mokymosi sunkumus mokykliniame amžiuje (Adlof, 2020).

Vaikų kalbos raidos ypatybėms tirti dažnai taikomas naratyvinės analizės metodas (angl. *narrative assessment*), nes lyginant tipinės ir netipinės kalbos vaikų pasakojimus nustatomi reikšmingi kalbos raidos skirtumai (Kraljevic et al., 2020). Įvairių kalbų tyrimai rodo, kad ikimokyklinio ir priešmokyklinio amžiaus vaikai, turintys kalbos sutrikimą (angl. *developmental language disorder*), pasakodami patiria sunkumų visuose mikrostruktūros srityse. Tai patvirtina lietuvių (Dabašinskienė et al. 2024), danų (Zwitsers et al. 2015), suomių (Mäkinen et al. 2014) ir graikų kalbos (Tsimpli et al., 2016) tyrimai.

Naujausi tyrimai rodo, kad identifikuojant kalbos neišsivystymą 5–9 metų dvikalbių danų vaikų grupėje pasakojimo (angl. *storytelling*) užduoties tikslumas siekia 82 proc., o atpasakojimo (angl. *story retelling*) užduotis – 80 proc. (Van den Eynde et al., 2026). Efektyviausi rodikliai yra pasakymų skaičius (angl. *number of utterances*), vidutinis pasakymo ilgis (angl. *mean length of utterance*), skirtingų žodžių skaičius (angl. *number of different words*) ir vidutinis gramatinių klaidų skaičius pasakyme (angl. *mean number of (grammatical) errors per utterance*).

Pirmojo tyrimo, kuriame siekta atskleisti, kokie yra 4–6 metų tipinės kalbos lietuvių vaikų pasakojimų ir atpasakojimų kalbiniai ypatumai, rezultatai parodė, kad atpasakojimai paprastai yra ilgesni ir labiau rišlūs nei pasakojimai (Stepšys, in press). Tačiau vis dar trūksta duomenų apie tai, kaip atpasakojimo užduotis atlieka vaikai, turintys kalbos neišsivystymą. Dėl šios priežasties pranešimo tikslas – nustatyti 4–6 metų lietuvių vaikų, turinčių kalbos neišsivystymą, pasakojimo ir atpasakojimo kalbinius ypatumus. Tyrime dalyvavo 90 vaikų, turinčių kalbos neišsivystymą, ir 90 tipinės kalbos vaikų.

Duomenys sukaupiti taikant Rišliojo pasakojimo analizės metodikos (angl. *Multilingual Assessment Instrument for Narratives*; LITMUS-MAIN; Gagarina et al., 2012) pasakojimo ir atpasakojimo užduotis pagal „Šuo“ ir „Paukščiukai“ paveikslėlių sekas. Kiekvienas tiriamasis atliko dvi užduotis: pasakojimo užduotį pagal vieną paveikslėlių seką ir atpasakojimo užduotį pagal kitą paveikslėlių seką. Iš viso analizuota 360 pasakojimų, vertinant mikrostruktūros paramterus: produktyvumą (angl. *productivity*), sintaksinį sudėtingumą (angl. *syntactic complexity*) ir leksinę įvairovę (angl. *lexical diversity*). Gauti rezultatai lyginami pagal kalbos raidą, užduoties tipą, tiriamųjų amžių.

Remiantis tarptautinių tyrimų duomenimis, daroma prielaida, kad vaikų, turinčių kalbos neišsivystymą, lyginant su tipinės kalbos bendraamžiais, tiek pasakojimo, tiek atpasakojimo užduočių analizuojami rodikliai bus žemesni. Tačiau benri šios grupės vaikų rezultatai bus aukštesni atpasakojimo užduotyse, nes vaikai remsis lingvistiniu stimulu, t. y. eksperimentuotojo perskaityta istorija. Taip pat tikimasi nustatyti reikšmingus tipinės ir netipinės kalbos vaikų pasakojimo bei atpasakojimo mikrostruktūros rodiklių skirtumus, kurie ne tik papildys lietuvių kalbos tyrimų bazę, bet ir prisidės prie naratyvinio vertinimo metodikos validumo pagrindimo lietuvių kalboje.

Literatūra

Adlof, S. M. 2020. Promoting Reading Achievement in Children With Developmental Language Disorders: What Can We Learn From Research on Specific Language Impairment and Dyslexia? *Journal of Speech, Language, and Hearing Research* 63(10), 3277–3292. https://doi.org/10.1044/2020_JSLHR-20-00118

Dabašinskienė, Ineta, Kamandulytė-Merfeldienė, Laura, Balčiūnienė, Ingrida, Prameneckienė, Ieva. 2024. *Rišliojo pasakojimo kūrimas: kalbinės patirtys vaikystėje: monografija*. Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas. 10.7220/9786094676376

- Gagarina, N., Klop, D., Kunnari, S., Tantele, K., Välimaa, T., Balčiūnienė, I., Bohacker, U., Walters, J. 2012. MAIN: Multilingual Assessment Instrument for Narratives. *ZAS Papers in Linguistics* 56, 1–140. <https://doi.org/10.21248/zaspil.56.2019.414>
- Kraljevic, J. K., Hrzica, G., & Gorup, I. V. 2020. A Comparative Macrostructural Analysis of Narrative Discourse in Children with Typical Language Development and Children with Developmental Language Disorder. *Drustvena Istrazivanja* 29(3), 453–470. <https://doi.org/10.5559/di.29.3.06>
- Mäkinen, Leena, Loukusa, Soile, Laukkanen, Päivi, Leinonen, Eeva, & Kunnari, Sari. 2014. Linguistic and pragmatic aspects of narration in Finnish typically developing children and children with specific language impairment. *Clinical linguistics & phonetics* 28(6), 413–427. 10.3109/02699206.2013.875592
- Stepšys, J. 2026. 4–6 metų vaikų pasakojimo ir atpasakojimo kalbinė raiška. *Taikomoji kalbotyra* 23, In press.
- Švietimo, mokslo ir sporto ministerija 2025: LIETUVA: Švietimas šalyje ir regionuose. Įtraukusis ugdymas. Vilnius: Nacionalinė švietimo agentūra. Prieiga internetu: https://www.nsa.smsm.lt/wp-content/uploads/2025/08/2025_Svietimas_LT_savivaldybes_WEB-1108.25-1.pdf [žiūrėta 2026-05-27].
- Tsimpli, Ianthi M., Perister, E., & Andreou, M. 2016. Narrative production in monolingual and bilingual children with specific language impairment. *Applied Psycholinguistics* 37, 195–216. <https://doi.org/10.1017/S0142716415000478>
- Van den Eynde, L., Rombouts, E., Vandermosten, M., & Zink, I. 2026. Identifying Developmental Language Disorder in Bilingual Children Using Narrative Measures. *Journal of Speech, Language, and Hearing Research* 69(5), 2268–2286. https://doi.org/10.1044/2026_JSLHR-25-00489
- Zwitserslood, R., Van Weerdenburg, M., Verhoeven, L., & Wijnen, F. 2015. Development of Morphosyntactic Accuracy and Grammatical Complexity in Dutch School-Age Children with SLI. *Journal of Speech, Language and Hearing Research* 58, 891–905. https://doi.org/10.1044/2015_JSLHR-L-14-0015

NIJOLĖ TUOMIENĖ

Lietuvių kalbos institutas

nijole.tuomienne@gmail.com

Nykstančios kalbos fonetiniai pėdsakai kontaktinėje tarmėje: substrato susidarymas dviejų kartų perspektyvoje

Analizuojami fonetiniai lituanizmai Varanavo rajono (Gardino sritis, Baltarusija) baltarusių tarmėje po prostu, susiformavę dėl ilgalaikio lietuvių ir baltarusių kalbų kontakto. 2017 m. čia dar buvo apklausiami aktyvūs lietuviškai kalbantys vyresniosios kartos (G1) informantai. Vidurinė karta (G2) jau kalbėjo beveik išimtinai baltarusiškai.

Tyrimas grindžiamas dviem metodologinėmis atramomis. Pirmoji – V. Čekmono baltų ir slavų kalbų sąveikos ir kaitos tyrimo metodologija, kurios esminis principas: vienos kalbos negalima tirti izoliuotai nuo kitų tame pačiame areale vartojamų kalbų, o fonetiniai bruožai persiduoda sistemingiau nei leksika ar gramatika. Antroji – W. Labovo stebimojo laiko (angl. *apparent time*) metodas, leidžiantis rekonstruoti kalbos kaitos trajektoriją sinchroniškai – lyginant dviejų kartų kalbinį elgesį: vyresniosios kartos (G1, gimę 1922–1957 m.) ir vidurinės kartos (G2, gimę 1958–1977 m.) atstovų. Empirinę duomenų bazę sudaro 53 valandų garso įrašai, surinkti per 1995–2017 m. ekspedicijas, ir 26 pagrindinių dvikalbių informantų (15 G1 ir 11 G2) transkribuotos kalbos.

G1 kalbėtojų atveju tyrimas patvirtina, kad kalbant baltarusiškai lietuviška artikuliacinė bazė sistemingai perkeliama į baltarusių tarmę perkėlimo mechanizmu. Vokalizmo srityje fiksuojami šie lituanizmai: kirčiuotas diftonginis *aĩ* realizuojamas nuo [áu] iki [õũ]; kirčiuoti *i*, *ы* atvirose galūnėse – kaip diftongoidai [iẽ], [ыẽ]; nekirčiuoti balsiai redukuojami silpnai (dalinis neakavimas). Konsonantizmo srityje: dantinių afrikatų ir frikativų *ц*, *дз*, *с*, *з* palatalizacija atitinka lietuvių kalbos lygį (vienguba, o ne dviguba, kaip įprasta Gardino-Baranavičių šnektose); *ы* po pučiamųjų realizuojamas kaip aukštesnis [ɨ̟]; *г* – kaip sprogstamasis [g], o ne frikativinis [ɣ].

Preliminarūs duomenys rodo svarbų tipologinį dėsnį: konsonantizmo lituanizmai (palatalizacija, [ɨ̟], [g]) G2 kalboje išlieka reliatyviai stabilūs, o vokalizmo lituanizmai (difotngoidai, silpna redukcija) jau svyruoja ir silpnėja. Tai leidžia daryti prielaidą, kad priebalsių artikuliacijos įpročiai yra giliau automatizuoti ir atsparesni pokyčiams nei balsių.

Varanavo atvejis interpretuojamas kaip izoliuotos salinės bendruomenės substrato modelis, tiesiogiai tęsiantis V. Čekmono suformuluotas išvadas. Čekmonas empiriškai nustatė, kad šiame areale fonetiniai bruožai persiduoda sistemingiau nei leksika, o kalbos kaita vyksta per tris kartas, kurių kiekviena palaipsniui keičia dominuojančios kalbos agentą. Šio tyrimo duomenys patvirtina šį trijų kartų modelį: G1 (Čekmono „pirmoji karta“) atitinka aktyvaus perkėlimo fazę, G2 („antroji karta“) – pereinamąją fazę, kurioje substrato bruožai jau ne perkėlimo, o ankstyvosios socializacijos produktas. Čekmonas taip pat pirmasis pastebėjo, kad Varanavo apylinkių kalbėtojams būdinga minimali fonetinė deformacija – svetimi garsai įterpiami be ryškaus iškraipymo, todėl baltarusiškai kalbantys suvokia šios tarmės kalbėtojus kaip tapačius. Šis Čekmono stebėjimas dera su tyrimo išvada, kad konsonantizmo lituanizmai G2 kalboje išlieka kaip įsitvirtinęs regioninis normos bruožas, o ne kaip akivaizdi interferencija.

AUŠRINĖ TVERSKYTĖ

Vilniaus universitetas

ausrine.tverskyte@cr.vu.lt

GINTARĖ JUDŽENTYTĖ-ŠINKŪNIENĖ

Vilniaus universitetas

gintare.judzentyte@flf.vu.lt

Nuo atstumo prie konteksto: eksperimentinis lietuvių kalbos vietos deiksės tyrimas

Klasikinėse deiksės teorijose vietos deiktinių žodžių pasirinkimas pirmiausia aiškinamas referento atstumu nuo deiktinio centro (Bühler 1934 / 2011; Lyons 1977; Levinson 1983; Diessel 1999). Toks požiūris vietos deiksę traktuoja kaip kalbinę priemonę erdviniam santykiams žymėti. Vis dėlto pastarųjų dviejų dešimtmečių eksperimentiniai įvairių kalbų tyrimai rodo, kad spontaniškoje komunikacijoje deiktinių žodžių vartosenos nepakanka aiškinti vien fiziniu atstumu. Vietos deiksės interpretacijai ir vartosenai reikšmingi tampa ir tokie kontekstiniai veiksniai kaip bendras pašnekovų dėmesys, referento vizualinis išskirtinumas, perceptinis prieinamumas, kontrastas tarp referentų bei multimodalinė sąveika (Coventry et al. 2008; Reile 2015, 2016; Rocca, Wallentin 2020 ir kt.).

Pranešime pristatomi pirmojo eksperimentinio lietuvių kalbos vietos deiksės tyrimo rezultatai. Tyrimo tikslas – nustatyti, kaip spontaniškoje egzoforinėje sąveikoje vietos deiktinių žodžių pasirinkimą veikia referento atstumas, vizualinis išskirtinumas ir kontrastas tarp referentų. Tyrime dalyvavo 48 lietuvių kalbos gimtakalbiai (24 poros), atlikę specialiai šiam tyrimui parengtą bendradarbiavimo užduotį („konstrukcijų statymo žaidimą“), adaptuotą pagal Marios Reilės (2015, 2016) eksperimentinį modelį. Analizuota daugiau kaip 4 val. trukmės vaizdo medžiaga, taikant kiekybinę ir kokybinę analizę.

Tyrimo rezultatai rodo, kad referento atstumas išlieka svarbiausiu vietos deiktinių žodžių pasirinkimo veiksniu, tačiau spontaniškoje kalbinėje sąveikoje jis neveikia izoliuotai. Referento vizualinis išskirtinumas ir kontrastas gali daryti įtaką referencijos strategijoms, deiktinių pasakymų struktūrai ir papildomų (ne)verbalinių priemonių pasirinkimui. Rezultatai taip pat patvirtina, kad vietos deiksės funkcionavimas lietuvių kalboje negali būti aiškinamas vien atstumo principu. Deiktinių žodžių vartoseną priklauso nuo platesnio komunikacinio konteksto, kuriame erdvinė informacija sąveikauja su perceptiniais ir sąveikos metu kuriamais referencijos ištekliais.

Literatūra

- Bühler, Karl. 1934/2011. *The Theory of Language: The Representational Function of Language (Sprachtheorie)*. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company.
- Coventry, Kenny R., Valdés, Berenice, Castillo, Alejandro, Guijarro-Fuentes, Pedro. 2008. Language within your reach: Near-far perceptual space and spatial demonstratives. *Cognition* 108(3), 889–895.
- Diessel, Holger. 1999. *Demonstratives: Form, Function, and Grammaticalization*. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company.
- Levinson, Stephen C. 1983. *Pragmatics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Lyons, John. 1977. *Semantics*. Vol 1 and 2. Cambridge: Cambridge University Press.
- Reile, Maria. 2015. Space and Demonstratives: An Experiment with Estonian Exophoric Demonstratives. *Journal of Estonian and Finno-Ugric Linguistics* 6(2), 137–165.
- Reile, Maria. 2016. *Distance, visual salience, and contrast expressed through different demonstrative systems: An experimental study in Estonian* (daktaro disertacija). Tartu: University of Tartu.
- Rocca, Roberta, Wallentin, Mikkel. 2020. Demonstrative Reference and Semantic Space: a Large-Scale Demonstrative Choice Task Study. *Frontiers in Psychology* 11.

ALVYDAS UMBRASAS

Lietuvių kalbos institutas

alvydas.umbrasas@lki.lt

Kalbininko įvardijimas ir vaizdinys pagrindiniuose aiškinamuosiuose žodynuose

Kalbininkas, kalbotyrys, kalbotyrininkas, lingvistas ir ... kalbišius, kalbainis, kalbonacis, kalbakrušys ar pan. Publicistikoje, socialiniuose tinkluose ir interneto komentaruose galima rasti įvairių kalbininko pavadinimų. Ir tai nebūtinai reiškia, kad šis asmens pavadinimas nėra nusistovėjęs. Tai gali būti tiesiog ženklas, kad visuomenė ar bent jos dalis nėra abejinga šių specialistų ir jų veiklos atžvilgiu ir savo poziciją išreiškia pavadinimais – ne tik termininiais, bet ir konotuotais. Senąją vartoseną atspindintis didysis „Lietuvių kalbos žodynas“ (LKŽ) anksčiau fiksavo *kalbininko* reikšmę „kalbos tyrinėtojas, lingvistas, filologas“, o rengiamas „Bendrinės lietuvių kalbos žodynas“ (BLKŽ) atskiria jau dvi reikšmes „kalbos, kalbotyros specialistas“ ir „kalbos praktikas (redaktorius, kalbos tvarkytojas)“. Kalbininko pavadinimų varijavimas, reikia manyti, nevienodai sietinas su abiem minėtomis reikšmėmis, nors riba gali būti neaiški.

LKŽ fiksuoja daugiau kalbininką įvardijančių žodžių, o BLKŽ kol kas tik du – *kalbininkas* ir *kalbotyrininkas* (*lingvistas* yra įtrauktas į antraštiną, bet dar neaprašytas). Galima kelti klausimą, kurie iš naujų vartosenos darinių verti traukti į BLKŽ ir kurie yra pernelyg konotuoti, okaziniai, verti tik „Lietuvių kalbos naujažodžių duomenyno“.

LKŽ ir BLKŽ įdomūs ir vertingi tuo, kad ne tik paaiškina žodžių reikšmes, bet ir pateikia vartosenos pavyzdžių, kurie padeda tas reikšmes suprasti, parodo žodžių vartojimo kontekstą ir kartu bent iš dalies formuoja tam tikrą dalyko vaizdinį. Štai BLKŽ *kalbininko* straipsnyje pateikia pavyzdį su *žymus* („Žymiausi lietuvių kalbininkai“), o LKŽ – su *didysis* („O trakų ir frigų kalbos antrašų net ir patys didieji kalbininkai kaip reikiant dar nesupranta“ K.Būg.), BLKŽ įtraukia veiksmažodį *nagrinėti* su nurodytu objektu („Kalbininkė daugiausia nagrinėja lietuvių tarmes.“), o LKŽ junginį su *rūpėti*, vaizdingą pasakymą *atskirti kalbos grūdus nuo pelų* („Kalbininkams, žinoma, kalbos dalykai rūpi“ J.Jabl.; „Tik kalbininkas tegali atskirti kalbos grūdus nuo jos pelų“ rš.). Iš BLKŽ dar sužinome, kad su kalbininkais bendradarbiaujama („Šiuos nuostatus dar reikės aptarti su mūsų teisininku ir kalbininku [kalbininke].“), kad jie užsiima redagavimo veikla ir tam rengiasi („Kviečiame kalbininkus į praktinį redagavimo seminarą.“). Tokie ir panašūs sakiniai padeda suvokti aktualų semantinį lauką, rūpimą sąvoką ir net visuomenės santykį su ja. Taigi, pranešime aptariamos LKŽ ir BLKŽ kalbininko įvardijimo leksinės priemonės ir per vartosenos pavyzdžius atskleidžiamas kalbininko vaizdinys.

ANDRIUS UTKA

Vytauto Didžiojo universitetas
andrius.utka@vdu.lt

VYTAS MULEVIČIUS

UAB „Neurotechnology“
vytas.mulevicius@neurotechnology.com

DANGUOLĖ KALINAUSKAITĖ

Vytauto Didžiojo universitetas
danguole.kalinauskaite@vdu.lt

ARTŪRAS NAKVOSAS

UAB „Neurotechnology“
arturas@neurotechnology.com

JUSTINA MANDRAVICKAITĖ

Vytauto Didžiojo universitetas
justina.mandravickaite@vdu.lt

PAULIUS VAIČEKONIS

UAB „Neurotechnology“
pauliusv@neurotechnology.com

MILITA SONGAILAITĖ

Vytauto Didžiojo universitetas
milita.songailaite@vdu.lt

VYTENIS ŠLIOGERIS

UAB „Neurotechnology“
vytenis@neurotechnology.com

JUSTINAS JUOZAS DAINAUSKAS

Vytauto Didžiojo universitetas
justinas.dainauskas@vdu.lt

TOMAS KRILAVIČIUS

Vytauto Didžiojo universitetas
tomas.krilavicius@vdu.lt

Bendrasis lietuvių kalbos tekstynas dirbtinio intelekto technologijoms ir kalbos tyrimams

Sparti dirbtinio intelekto technologijų plėtra ir skirtingi didžiųjų kalbos modelių taikymo atvejai įvairiose srityse didina poreikį kurti didelės apimties, reprezentatyvius ir aukštos kokybės kalbinius išteklius nacionalinėms kalboms. Lietuvių kalbos atveju vienas svarbiausių iššūkių šiuo atveju yra pakankamos apimties ir įvairovės tekstynų trūkumas, ribojantis galimybes vystyti konkurencingus kalbos modelius, atlikti pažangius kalbos technologijų tyrimus ir plėtoti įvairius skaitmeninius sprendimus. Siekiant atliepti minėtą problemą, buvo parengtas įvairiapusis, reprezentatyvus, didelės apimties Bendrasis lietuvių kalbos tekstynas (BLKT), skirtas dirbtinio intelekto technologijų vystymui ir skaitmeniniams bei statistiniams kalbos tyrimams.

Pranešimo metu pristatomas šis naujai sukurtas išteklius, apimantis daugiau kaip 3,9 mlrd. žodžių ir daugiau nei 8,4 mln. tekstų. BLKT sukaupti tekstai iš 36 skirtingų šaltinių, įskaitant žiniasklaidos portalus, teisinius ir administracinius dokumentus, mokslinius leidinius, internetinius tekstus, sakytinės kalbos transkripcijas ir grožinę literatūrą. Visi šie išteklių surinkti tekstai suskirstyti į penkis pagrindinius tipus: grožinius, negrožinius, žiniasklaidos, sakytinės kalbos tekstus ir dokumentus. Toks tekstyno sudarymo principas leido užtikrinti teminę, stilistinę ir struktūrinę tekstų įvairovę bei reprezentatyvią skirtingų kalbos vartosenos sričių aprėptį.

Pranešime aptariami BLKT rengimo principai, duomenų šaltinių atrankos kriterijai, teisiniai ir etiniai aspektai, taip pat tekstyno kokybės užtikrinimo ir validavimo metodai. Ypatingas dėmesys pristatymo metu skiriamas išteklių kalbinės kokybės, žodyno aprėpties, teminio balanso, stilistinės ir struktūrinės įvairovės vertinimui. Kaip parodė atliktos analizės rezultatai, tekstynas pasižymi aukšta kalbine kokybe, plačia temine aprėptimi ir nedideliu šališkumo lygiu.

Tekstyno tinkamumas dirbtinio intelekto srities uždaviniams spręsti vertintas pasitelkus tekstų santraukų generavimo užduotį. Naudojant BLKT duomenis buvo papildomai apmokyti keli atvirieji didieji kalbos modeliai (Llama 3 1B, Llama 3 3B ir Gemma 3 3B). Gauti rezultatai parodė, kad modeliai sėkmingai išmoko apdoroti lietuvių kalbą ir geba kokybiškai generuoti lietuvišką tekstą. Pranešime aptarsime šių eksperimentų rezultatus ir tai, kodėl jie yra svarbūs kuriant lietuvių kalbai pritaikytus dirbtinio intelekto modelius bei pažangias kalbos technologijas.

SKAIDRĖ VAINIKAUSKAITĖ-TOMAŠEVIČIENĖ

Vilniaus universitetas

skaidrevainikauskaite@gmail.com

LORETA VILKIENĖ

Vilniaus universitetas

loreta.vilkiene@flf.vu.lt

Dezinformacijos naratyvų sąsajos su rusakalbių imigrantų kalbinėmis nuostatomis

Rusiškose medijose cirkuliuojančiais Lietuvai priešiškais naratyvais (pvz., teiginiais apie prievartinį reikalavimą mokytis lietuvių kalbos) vartotojų sąmonėje siekiama formuoti negatyvias automatines asociacijas bei nuostatas, taip trikdamt integracijos, įskaitant ir kalbinę, procesus. Dezinformacijos skleidėjams net nebūtina siekti poveikio eksplcitiniams įsitikinimams – manipuluoti auditorijos elgesiu bandoma vien sėjant abejonę ir keičiant žemiau sąmoningų įsitikinimų lygmens esančias būsenas. Šiems giluminiams kognityviniams mechanizms užčiuopti ir įvertinti tradicinių sociolingvistinių metodų, orientuotų vien į eksplcitinį, deklaratyvų lygmenį, nebepakanka. Siekiant užpildyti šią metodologinę spragą, pranešime pristatomas 2020–2025 m. į Lietuvą atvykusių rusakalbių imigrantų (N = 28) tyrimas, kuriame analizuojamos eksplcitinės (sąmoningosios) ir implicitinės (nesąmoningosios) kalbinės nuostatos lietuvių kalbos atžvilgiu bei jų sąsajos su Lietuvai priešišku dezinformaciniu fonu.

Tyrimui atlikti eksperimentų platformoje „Gorilla“ buvo sukonstruotas originalus trijų lygmenų matavimo instrumentas, užtikrinantis duomenų trianguliaciją: 1) eksplcitinis lygmuo – sociolingvistinis ir medijų vartojimo klausimynas, matuojantis sąmoningas deklaracijas; 2) intervencinis lygmuo – garsinis asociacijų suaktyvinimas (angl. *priming*), po kurio taikyta kognityvinio blaškymo užduotis, skirta darbinei atminčiai „išvalyti“ ir metodologinei higienai užtikrinti prieš kitą etapą; 3) implicitinis lygmuo – vieno objekto implicitinių asociacijų testas (ST-IAT), matuojantis automatines reakcijas milisekundžių tikslumu. Siekiant išvengti kognityvinės apkrovos ir užtikrinti fiksavimo automatizmą, visos instrukcijos bei stimulai respondentams buvo pateikti rusų kalba.

Tyrimo duomenys atskleidė atotrūkį tarp eksplcitinių nuostatų ir implicitinių kognityvinių procesų. Nors eksplcitiskai imigrantai (N = 28) išreiškė pragmatiską palankumą lietuvių kalbai, ST-IAT fiksavo latentinę kognityvinę trintį. Garsinė intervencija (praimingas) reikšmingos įtakos implicitinėms nuostatomis nepadarė ($p = 0,703$), o tai empiriskai patvirtina giluminių kognityvinių struktūrų stabilumą ir dezinformacijos kultivavimo efektą. Esminis rezultatas – nustatytas statistiskai reikšmingas neigiamas ryšys ($\rho = -0,443$, $p = 0,018$) tarp tikėjimo naratyvu „lietuvių kalbos verčia mokytis per prievartą“ ir implicitinio valentingumo (D-balo). Kiti dezinformaciniai naratyvai reikšmingo poveikio neturėjo. Atliktas tyrimas pagrindžia metodologinės trianguliacijos būtinybę tiriant sudėtingus sociolingvistinius reiškinius ir įrodo, kad dezinformacija taikosi į giliuosius, implicitinius procesus, formuodama latentinį pasipriešinimą priimančiosios šalies kalbai.

VAIVA ŽEIMANTIENĖ

Vilniaus universitetas

vaiva.zeimantiene@flf.vu.lt

Lietuvių kalbos apibendrinamieji sąlyginiai nuolaidos sakiniai

Pranešime kaip konektorius pristatomas sudėtinis jungtukas *kad ir*, einantis kartu su klausiamuoju žodžiu tokiuose sakiniuose kaip *kad ir kas čia buvo, tai baigėsi*. Šio konektoriaus sudėtyje esantis daugiareikšmis jungtukas *kad* gali žymėti sąlygos, nuolaidos ir tikslo santykius. O jungtukas *kad (ir)*, pasak lietuvių kalbos gramatikos, žymi tuos pačius santykius, kaip ir *nors (ir)*, kuris yra dažniausias nuolaidos jungtukas; skirtumas tarp jų esantis tas, jungtukas *nors (ir)* yra būdingesnis raštų kalbai, o jungtukas *kad (ir)* – šnekamajai (LKG 1971, 694-695). Remiantis tekstynų medžiaga siekiama aptarti sąlygos, nuolaidos ir sąlyginius nuolaidos sakinius (angl. *concessive conditionals*) ir pristatyti sakinius su sudėtinio konektoriumi *kad ir* plius klausiamasis žodis kaip apibendrinamųjų sąlyginių nuolaidos sakinių tipą.

Literatūra

Haspelmath, Martin, Ekkehard König. 1998. "Concessive conditionals in the languages of Europe". *Adverbial constructions in the languages of Europe*. Hrsg. J. v. d. Auwera. Berlin: de Gruyter.

LKG. 1971. *Lietuvių kalbos gramatika*. II tomas. Red. K. Ulvydas. Vilnius: Mintis.